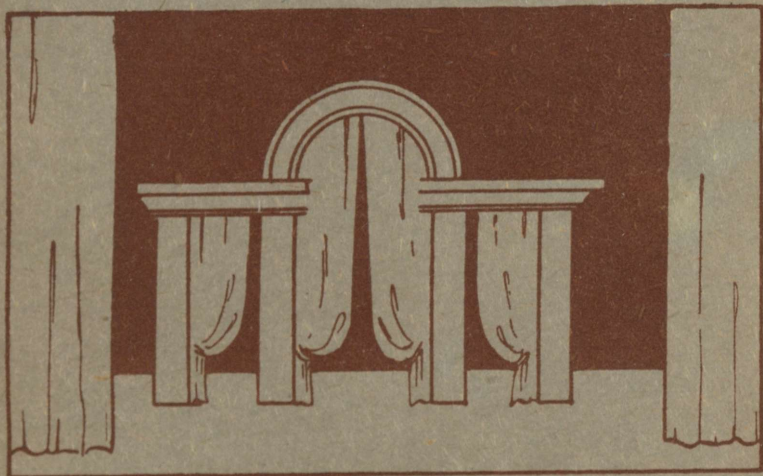

A 16565

Duplum

Voldemar Peil

**LAVAKUJUNDAMISE
ALGEID**

RK

„ILUKIRJANDUS JA KUNST“

Duplum

LAVAKUJUNDAMISE ALGEID

VOLDEMAR PEIL

LAVAKUJUNDAMISE
ALGEID

RK

„ILUKIRJANDUS JA KUNST“
TALLINN 1947

12657
A-16365

EESSÕNA.

Palju aastakümneid on isetegevuslik teater olnud üheks armastatumaks ja levinenumaks rahva kunstilise isetegevuse vormiks. Tingimused, millistes tuli töötada meie asjaarmastajatel-näitlejatel, olid kuni nõukogude korra kehtima hakkamiseni Eestis vägagi ebasoodsad. Kuulus ju suurem osa meie rahvamajasid tuletõrje-, põllumeestene, seltsidele, kelle huvides oli nende hoonete eest võimalikult suurt tulu saada, tundmata seejuures vähematki hoolt maalavade tehnilise seadeldise uuendamise ja korraldamise eest.

Pidude korraldajaiks, mille kava täiteks isetegevuslikud näiteringid esinesid, olid samad põllumeeste-, tuletõrjeseltsid või säärased organisatsioonid nagu Kaitseliit ja Isamaaliit. Kõikide nende sihiks oli pidudega raha teenida. Isetegevusliku teatri sisemine kunstiline külg ei huvitanud neist kedagi. Hulk aastaid olid peamiseks repertuaariks saksa jandikesed, koomiliste teenrite, rumalate professorite, kurjade isade ja õilsate ja rikaste peigmeestega. Kõigil neil teostel oli suur voorus: nad nõudsid väga lihtsat lava-seadeldist.

Hiljem tekkis uus kategooria — standardrepertuaar; see oli meil külakomöödia, millist „kaupa“ produtseerisid kümnend Hugo Raudsepa epigoonid.

Vastavalt neile nõuetele, mida esitas see repertuaar, olid välja kujunenud ka maalavadel tehnilised seadeldised. Tekkis omamoodi ring. Näidendeid sai repertuaari võtta ainult selliseid, millisteks olemasolev lavatehniline varustus sobis, ja kirjanikud omakorda kirjutasid juba väljakujunenud seadeldisi arvestades, sest muidu poleks neid män-

gitud. Et sellega piirati lavakirjaniku loomingut, et selle all kannatas näitlejate-asjaarmastajate loominguline töö, see ei huvitanud asja organiseerijaid mitte sugugi. Peaasi oli, et tulu oleks suur ja kulu väike.

Hoopis teistsugustel alustel ja tingimustel töötab Nõukogude Liidu isetegevuslik teater. Ta pole mitte enam Kaitseliidule, põllumeeste-seltsidele ja teistele kodanluse ideoloogiat teenivatele organisatsioonidele raha teenimise vahendiks, vaid ülesanne on sama, mis kutselisel teatril. Kõrge ideelisuse nõue, mida nõukogude kunstile ja teatril esitatakse, on täiel määral kehtiv ka isetegevusliku kunsti kohta.

Nõukogude isetegevuslik teater teenib oma rahvast kui ideoloogiline suunaja-kasvataja. Nõukogude isetegevus on laiaks baasiks, mille kaudu toimub rahva seast tõusnud annete pidev juurdevool kutselistesse kollektiividesse. Kui vaadata repertuaari, mis esineb vanemate vennasvabariikide isetegevuslike teatrikollektiivide repertuaaris perioodiliste ülevaatuste puhul, siis esinevad seal kõik kaasaegsed suurteosed, väga rikkalikult vene klassikat: Ostrovski, Gogol, Tšehhov, Gorki, kui ka maailma klassikat, alates Shakespeare'i, Molière'i ja Schilleriga.

Terve rida seniseid klubide või tehaste juures tegutsenud isetegevuslikke kollektiive on oma kunstilise tasemega jõudnud niikaugemale, et nad on muutunud kutselisteks teatriteks.

On selge, et meiegi isetegevuslik teater hakkab nendes soodsates tingimustes arenema palju tõhusamalt ja kiiremalt. See aga nõuab ka täiendusi ja ümberkorraldusi maalavade tehniliste seadeldiste juures. Seepärast on käesoleva raamatu avaldamine tarvilik ja ajakohane samm.

Kaarel Ird,
ENSV teeneline kunstnik.

SAATEKS.

Enamik meie rahvamajadest ja klubihoonetest on varustatud võrdlemisi rahuldava lavaga. Lava sisustus on aga iganenud ja sõjaolukorras saanud raskesti kannatada.

Paljudes rahvamajades kasutatakse aastakümneid tagasi muretsetud lavaseadeldisi, valgustusaparaate ja kullisse, mis kauasest tarvitamisest ja mõnelgi puhul halvast hooldamisest on muutunud peaaegu kasutamiskõlbmatuks.

Meie väikelava tavaliseks sisustuseks on: lava ava — «portaal» —, selle laiendamiseks ning ahendamiseks tarvitminevad kaks-kolm hingedega kokkumonteeritavat kullissi ja lava ava kõrguse reguleerimiseks üleval plokkidel liikuv nn. «arlekiin». Lava laes — «nõõripööningul» — leidub kolm kuni kuus tõmmikut rippuvate dekoratsioonide — «poognate» — käsitamiseks. Kogu lavavalgustus koosneb kolmest-neljast rea valgustuspunktidega varustatud plekk- või puukanalist — «valgustuse sofitist» — ja samasuguseist põrandal asetsevaist — «valgustuse rambist».

Dekoratsioonideks on kasutada mõni metsakullissi-komplekt, mis koosneb kahest-kolmest metsapoogna-paarist ja metsa või parki kujutavast tagaseinast, millele tihtipeale on maalitud ujuvaid luiki, stoilises rahas söövaid loomakarju, uhkeid skulptuure, vett pilduvaid purskkaeve jne. Toaseinu on kaks-kolm komplekti, mille varal kujundatakse talutare ja lossi sisemust.

Sellise dekoratsioonide tagavaraga mängib näitetrupp nii külakomöödiat, ajaloolist draamat, operetti kui ka klassikalisi teoseid.

Ja needki ajast ja arust läinud «universaalsed» lavakujundamis-abinõud on kas kauasest tarvitamisest, kokku- ja lahtirullimisest muutunud luitunuks ja rābaldunuks või sõjategevuse tagajärjel hävinud.

Kāesoleva raamatu ülesandeks on appi tulla meie väikelavadel tegutsevate isetegevuslike näitetruppide lavakujundajaile ja asjast huvitatuile uute lavaseadiste, -dekoratsioonide, -valgustuse jne. valmistamisel või vana rekonstrueerimisel.

Jārgnevates peatūkkides antakse selleks lūhidalt praktilisi juhtnūõre ja tutvustatakse lavakujundamise tehnilisi vōtteid ja abinōusid.

Raamatu eesmārgiks on suunata vāikelavade lavakujundamist teele, mis tagaks, et iga ettekanne toimuks sūndmusele iseloomustavas raamis, lavavalgustuse tehniline seadis oleks ehitatud selliselt, mis vōimaldaks nāitlejate ja lavakujundi mitmesugust valgustamist, ja lavakujundamiseks vajalike dekoratsioonide pūstitamine ning kohaleasetamine oleks hōlpus ning ohutu ja nende sāilitamine otstarbekas.

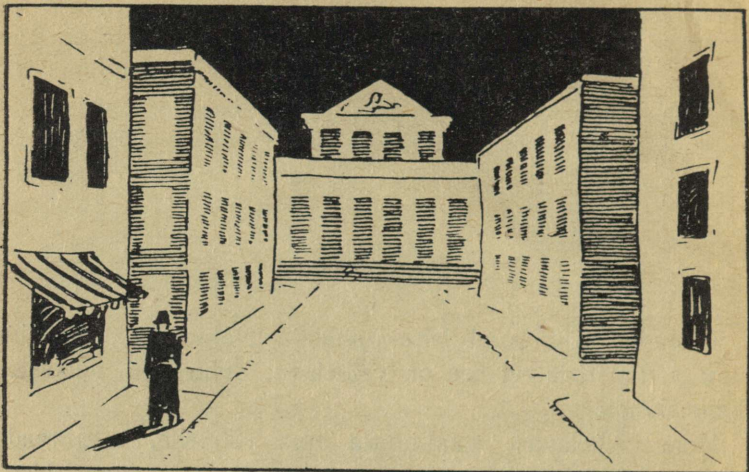
MASTAAP.

Töötades väikelaval lavakujundaja ülesannetes, ei tohi kunagi unustada, et see on väikelava, suhteliselt väikeste dimensioonidega.

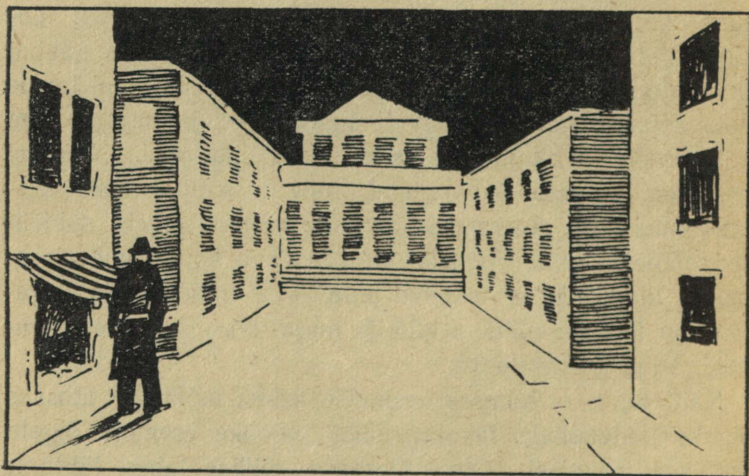
Meie väikelavad, vaatamata oma võimeile, kasutavad keskuste suurlavadel mängitavat repertuaari, kopeerides ka nende lavakujundit.

Siin aga tehakse mastaabis jämedaid vigu. Kuue- kuni kümnemeetrilise lavaavale vastav lavakujund ülekan- tuna $2,5 \times 5$ -meetrilise lavaavaga lavale annab küll illu- siooni, et meie lava on kujundatud nagu keskuses nähtud lavakujund. See mulje püsib aga ainult niikaua, kuni lavale pole astunud näitleja. Lavale tulnud näitleja hajutab aga kohe meie lavakujundiga saavutatud illusiooni. Joonisel nr. 1 on kujutatud lavakujund, mida on nähtud kuskil kes- kuse suurlaval. Lavapildis on kõik esemed õigeis, suhteli- sis mõõteis. Sama lavapildi on väikelava kopeerinud (joon. nr. 2), kuid pole arvestanud oma lava mõõteid, ja taga- järg on üllatav: näitleja küünib maja teise korruse aken- deni. Viga on mastaabis.

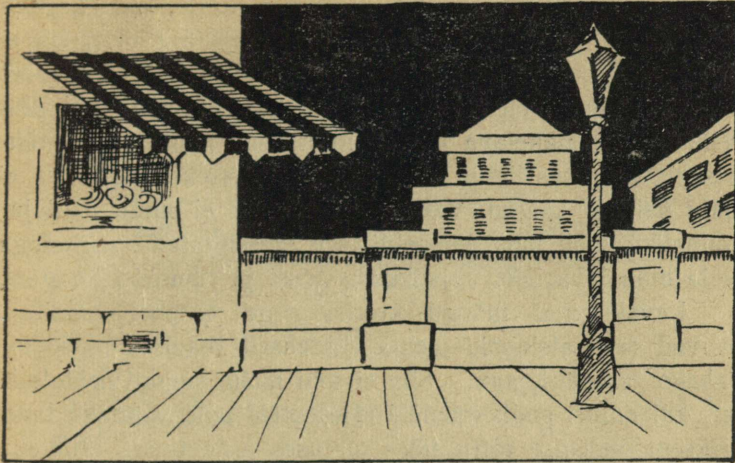
Näitleja, s. o. inimese keskmise kasvu mõõt on ainsaks õigeks lähtekohaks lavakujundiks vajalike esemete õigete mõõdete leidmisel. Olgu ülesanne milline tahes, lähtuma peame alati mastaabist, mille aluseks on näitleja. Nii

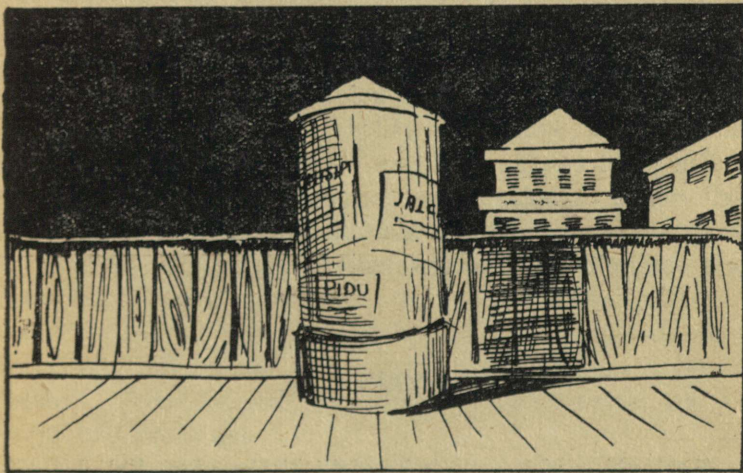
Joonis 1.

Joonis 2.

Joonis 3.

Joonis 4.

kujundame optiliselt õigesti edasiantud ruumi, kus hargneb sündmustik.

Sektoris, kus liiguvad näitlejad, peavad kõik dekoratsioonid ja esemed olema valmistatud näitleja mastaabis. Järelikult tuleb näitelava jagada mõtteliselt kahte ossa: mängusektoriks, kus liigub näitleja, ja vabasektoriks, kuhu ei ulatu näitleja käigud. Vabasektoris, kuhu ei puutu näitleja, võimaldub meil juba perspektiivselt ülesehitatud kaugustega anda oma lavapildis vajalikke avarusi ja ruumilisi kaugusi.

Lavakujundi mängusektoris, nagu eespool mainitud, peavad dekoratsioonid olema suhteliselt reaalses mõõdetavahekorras näitlejaga. Siin ei tohi meid sugugi heidutada see, kui autori poolt ettenähtud esemeid pole võimalik lava väiksemõõtelisuse tõttu täies ulatuses esile tuua. Suhteliselt õiges mastaabis antud üksik detail mõjub vaatlejasse kindlasti paremini kui elumaja, mille räästas küünib näitleja õlani. Vaatleja saalis loob ise laval olevast õigemõõtelisest detailist endale kujutluse vastavast tervikesemest või ehitisest, millega olemegi saavutanud ülesande vajaliku lahenduse.

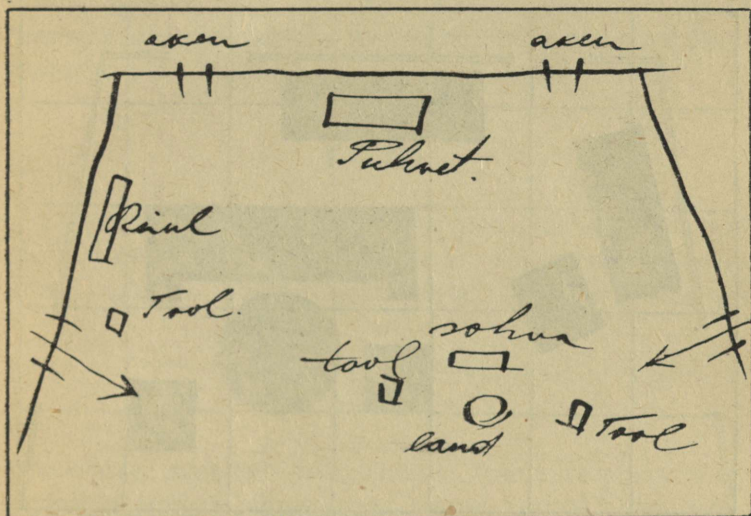
Joonisel nr. 3 ja 4 näeme, kuidas võiks joonisel nr. 1 toodud lavapildi kohandada väikelavale.

Kui nüüd eesplaani oleval esemel suudame perspektiivselt siduda tagaplaanil, vabasektoris olevate perspektiivsete kaugustega nii jooneliselt kui koloriidilt, siis tegutsebki näitleja optiliselt õigesti lahendatud ruumis.

LAVAPLAAN.

Mastaabi suhtes osutub komistuskiviks väga tihti ka näitejuhtide pealiskaudsel režii-tegemisel koostatud lavaplaan.

Väga sageli märgib näitejuht ebamääraselt paberile mööbli ja mänguks vajalike esemete asukohta, arvestamata nende õigeid mõõteid (joon. nr. 5). Alustanud proove, tähendab ta näitlejaile: «Tool asetseb umbes siin, laud umbes seal, uks siin ja aken seal».

Joonis 5.

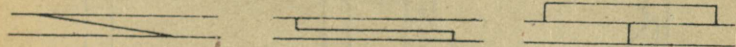
Kui nüüd proovidega jõutakse niikaugele, et algavad lavaproovid, siis selgub, sageli aga alles eelpeaproovil, et vajalik mööbel ei mahu lavale mänguks vajalike distantsidega: tool jääb teatavale käigule ette, ümber laua on võimatu teha ettenähtud käiku, ukse ja akna vahele ei mahu kuidagi puhvetkapp jne.; ühe sõnaga, kõik on teisiti, kui oli harjutatud proovidel.

Kõige selle ebameeldivuse vältimiseks peab lavakujundaja valmistama mastaabis lava-põhiplaani, märkides sellele

Kõige õigem tee lavaplaani väljatöötamiseks on lavastaja ja lavakujundaja tihe koostöö. Selle tulemusena leitakse ühiselt lavaplaan, mille kavastamisel lavastaja ja lavakujundaja iseseisvalt tutvuvad näidendi sisuga, tehes hiljem lavaplaani koostamisel ja korrigeerimisel vastastikku ettepanekuid. Nii toimides on lavastajal enne režii väljatöötamisele asumist selge, millised reaalsed võimalused on tal kasutada uue sündmustiku arendamiseks ja näitlejate liikumapanemiseks laval.

KULISS.

Väikelavadele uute dekoratsioonide muretsemisel või olemasolevate täiendamisel peame kõigepealt mõtlema nende mõõdete standardiseerimisele: ühtlaste mõõdetega

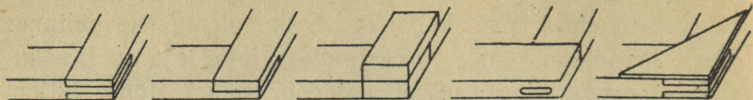
Joonis 7.

valmistatud toaseinte komplektidele võime karplava monteerimisel alati vajaduse korral mõned raamid juurde teha, kõik uuesti ümber värvida ja nii komplekteerida uue lavapildi.

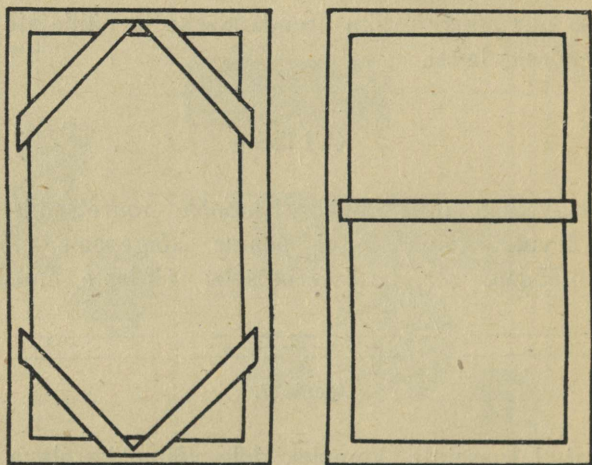
Sobivaim materjal kulisside alusraami valmistamiseks on saetud puumaterjal — hõõveldatud latid läbimõõduga $1'' \times 2''$ või $1'' \times 3''$.

Lattide jätkamiseks on toodud joonisel nr. 7 kolm näidet. Raami nurkade valmistamiseks sobib:

- a) liimiga ühendatud tapp (joon. nr. 8),
- b) liimi ja naeltega ühendatud pool-tapp (joon. nr. 9),
- c) ühendus klopiga (joon. nr. 10),
- d) puuritud tapp (joon. nr. 11).

Joonised 8—12.

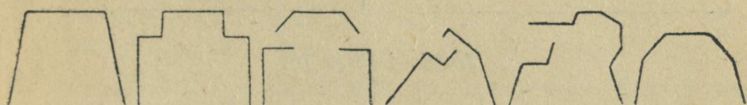
Joonis 13.

Ülaltoodud nurkade ühendusviisidest on kõige tugevam täis-tapp, mis on tugevdatud vineerist nurgaga (joon. nr. 12).

Nurga valmistamise kõige lihtsam moodus on ühendus klopiga: see ei vaja puutööoskust ega nõua tööriistadena rohkem kui saagi ja haamrit. Klopiga ühendatud nurkade raami ainsaks puuduseks on tema kahekordne paksus, mis nõuab hoidmisel poole rohkem ruumi kui tapitud kulissid.

Raami tugevdamiseks on soovitatav kasutada joonisel nr. 13 näidatud tugevdamise-abilatte, mis on kinnitatud pool-tapiga.

Et väikelaval puudub võimalus igaks uuslavastuseks valmistada tojakulisside uus komplekt, siis vajaliku mitmekesisuse saavutamiseks peaksid kulsside mõõted olema vastavalt standardiseeritud. Kulsside kõrguseks võiks olla näiteks 3 m või 3,5 m ja, kui lava kõrgus lubab, isegi 4 m või ka rohkem, laiuseks — 1,5 m, 1 m, 0,5 m või 0,25 m. Sellised kulssid võimaldavad meil tublisti mitmekesistada lavakujundi põhiplaani (vt. joon. nr. 14).

Joonis 14.

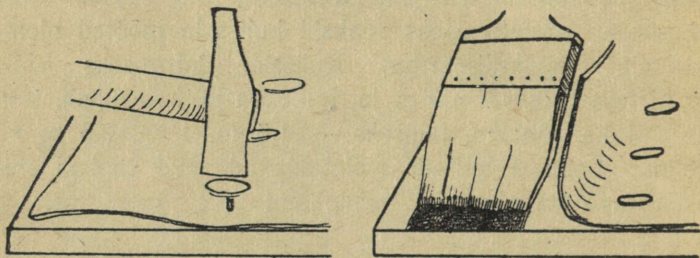
Liiga kitsad kulssid pole soovitatavad, sest lavakujundamine sellistega on väga aeganõudev ja tülikas.

Valminud kulssiraam kaetakse kas lõuendi, kehratapeedi, seinapapi, vineeri või ka paksu paberiga. Sobivamateks katmismaterjalideks on lõuend ja kehratapeet. Raami katmisel papiga peab pappi piserdamise teel enne niisutama ja alles siis pappnaeltega raamile lööma. Papp püsib paremini raamil, kui on kasutatud ka liimi.

Lõuendi raamile löömine — pingustamine — toimub järgmiselt: raamile asetatud lõuend kinnitatakse pingustult hõredate naelte abil raami seesmiste äärte külge (joon. nr. 15). Pärast naelutamist pööratakse lõuendi lahtine äär üles, kaetakse raami vaba osa pintli abil liimiga (joon. nr. 16) ja surutakse eespool nimetatud lõuendi äär raamile (joon. nr. 17). Pärast lõuendi kleepimist hõõrutakse

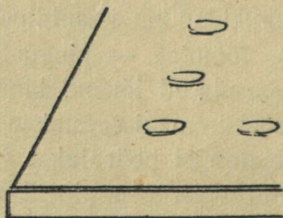
liimine riideäär kuiva kriidijahuga üle, et vältida värvimisel tekkivaid liimiplekke.

Lõuend on tarvis nüüd maalimiskõlblikuks teha. Seda toimingut nimetatakse kruntimiseks. Raamile lõõdud lõu-

Joonised 15 ja 16.

end läheb kohe kruntimisele. Rippuvate dekoratsioonide kruntimiseks ja maalimiseks lüüakse aga lõuend põrandale. Naelutamist alatakse lõuendi otsa keskkohast ja siirdutakse, lõuendit sirgjooneliselt pingustades, kahele poole kuni servani välja. Selliselt pingustame ja naelutame põranda külge ka lõuendi teise otsa ja siis mõlemad ääred. Pingustamisel tehakse naelutades paar ringi, algul jättes naelte vahet 50—70 sentimeetrit, lüües aga iga õmbluse

Joonis 17.

kohta tingimata naela. Hiljem pingustame lõuendi naelte vahekohtadest, lüües sinna 2—4 naela juurde. Naelutamist teostame nii, et naelu põrandast hõlpsasti kätte saaksime ja neid uuesti kasutada võiksime.

Lõuendi kruntimiseks on kujunenud igal suurema teatri lavakujundajal oma menetlus, olenevalt tema maalimis-tehnikast ja töömeetodist. Kruntimiseks tarvitatavatel paljudest segudest võiks nimetada kaht, millest viimane on eelistatuim.

1. Lõuend kaetakse võrdlemisi tugeva liimiveega, millele on juurde lisatud teatav annus kriiti, näiteks: 1 osa liimi, 10 osa vett ja 5 osa kriiti. Ühe ruutmeetri lõuendi katmiseks läheb tarvis 25 g liimi.

2. 200 g liimi, 500 g kriiti, 350 g rukkipeüüli, 1 supilusikatäis glütseriini. Antud hulk on arvestatud 12 liitri vee kohta.

Lõuendi pinna hästi värviga katmise üheks eelduseks on hea krundisegu ja korralik kruntimine. Tarvitav krundi-segu peab olema värske; ei või tarvitada krundina hap-nema või halvaks läinud krunti ega segada krundile rois-kunud liimivärve. Krunt peab olema parajalt tugev: kui-vanult ei tohi krunt «välja anda», s. o. määrida. Krunt peab olema lõuendil elastne, mittemurduv; ta ei või aga ka olla nii tugev, et ta mõraneks. Krunt ei tohi olla selline, mis imeks endasse värvi kiiresti; ta ei tohi aga ka olla kalk ja libe. Iga töötaja kujundagu individuaalselt endale, olenevalt oma tööviisist, krundi segu vastavaist aineist ja vastavates vahekordades.

Lõuendit krunditagu sooja krundiga (umbes 25°). Kruntimist teostatagu võimalikult suure harjaga ja krunti mitte väga säästes. Mida sügavamalt ja ühtlasemalt on teostunud lõuendi katmine krundiga, seda paremini ette-

valmistatud lõuendi saame maalimiseks. Kui pind tuleb katta mingi ühetoonilise värviga, siis võime krundile lisada sama värvi. Enne pinna värvimist peame alati laskma krundil hästi ära kuivada. Suure pinna kruntimist tuleb sooritada ilma vaheajata.

Näidendi miljööle sobiva lavapildi saamiseks tuleb krunditud kulissidele anda ajale ja stiilile sobiv joonis ja kolo-riit. Selleks jääb avaraid võimalusi, kombineerides mitme-suguste värvitoonide ja nüanssidega (näiteid joon. nr. 18).

Värvitud kulissipinna mitmekesistamiseks ja huvita-vamaks tegemiseks kasutatakse mitmesuguseid võtteid, millest allpool mõningaid näiteid.

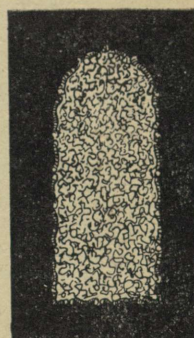
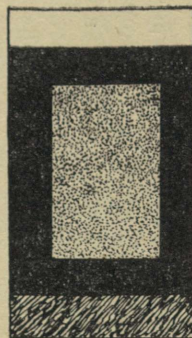
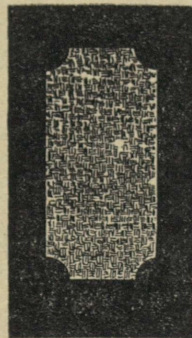
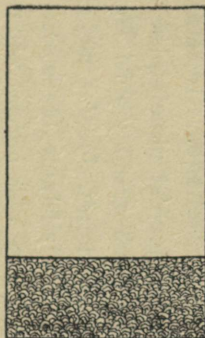
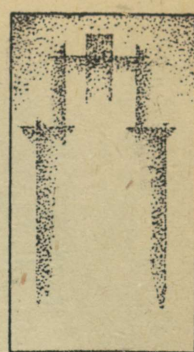
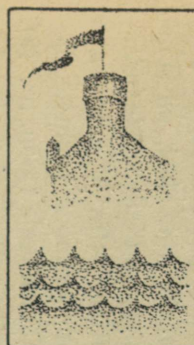
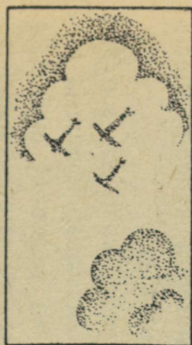
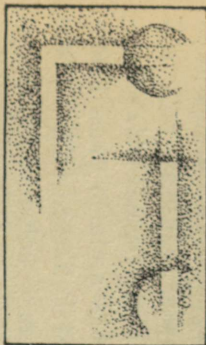
Pinna koloreerimine tuppimise teel. Sel-leks kaetakse krunditud pind teatava värvitooniga ja las-takse ära kuivada. Kuivanud pinnale tupitakse teatava nüansi võrra tumedama, heledama või teise värviga laigu-kesed, täpikesed, jäljed, kasutades selleks värvisse kaste-tud ja kuivaks pigistatud käsna, kaltsu, pintslit, paberit jne.

Kirevama pinna saamiseks võime tuppimisel kasutada kaht, kolme või rohkem värvi. Huvitava ebamäärase kirja annab meile värvi sisse kastetud jämedakoeline kalts, mis on väljaväänamisel keeratud rulliks ja millega on rullitud ühesuunaliselt mööda pinda.

Pinna kaunistamine trafareti abil. Pinna katmiseks ja kaunistamiseks kindlakontuurilise ornamendiga kasutatakse trafarette.

Trafareti valmistamiseks joonistame paksemale pabe-rile või seinapapile vajaliku ornamendi. Nüüd lõikame selle terava noaga välja, jättes vajalikesse kohtadesse siduvaid ribasid, mis hoiavad trafaretti koos.

Pärast väljalõikamist immutame trafaretti kas värnit-sas või piirituslakis, muutes ta veekindlaks, s. o. vastupida-

Joonised 18 ja 19.

vaks liinivärviga töötamisel. Valminud trafaretist poolkuiva pintsliga läbi värvides saame vastava ornamenti dekoratsioonidel.

Mitmevärviliste ornamentide saamiseks tuleb iga värv jaoks valmistada eri trafarett. Nii on meil võimalik imiteerida igasuguseid tapeete, ribakaunistusi, paelornamente jne.

Trafaretiga töötamisel annab häid tulemusi pritsimistehnika. Siin pulveriseeritakse värv ornamenteeritavale pinnale läbi trafareti kas pulverisaatori, putukamürgi pihusti («Flit», «Puttox» jne.) või kompressori abil.

Samuti võib siin tarvitada tuppimistehnikat. Pritsimis- ja tuppimistehnika kasutamine pinna katmisel pakub leidlikule lavakujundajale väga avaraid võimalusi, nii sümmeetriliste kui ka ebasümmeetriliste suurepinnaliste ornamentide kujundamisel. Paari papiriba, ketta ja nurga abil on võimalik luua huvitavaid kombinatsioone pehmete üleminekutega moodsajoonelisele ornamentikale (joon. nr. 19).

Korduva joonise üle kandmine. Joonist, mida pole võimalik üle kanda trafaretiga, kanname maalimiseks lõuendile allpool kirjeldatud viisil.

1. Joonistus- või pakkimispaberile kantakse soovitud joonistusest täpsed kontuurid. Joonistatud kontuurid torgitakse jämeda nõelaga (sukanõel) reastatud auke täis. Seda võib teha ka õmblusmasinal või rätsepa hambulise märkimiskettaga. Reastatud augukestega äramärgitud kontuurjoonist nimetatakse poognaks, «pausiks», mille abil võimaldub antud joonist üle kanda ehk «pauseerida» vajalik arv kordi. Joonise üle kandmiseks asetame pausi lõuendile, valmistame õhukesest riidest kotikesest, täidame selle kiindruse ehk nõega või mõne muu kuiva värvimullaga. Kui kiindruse kotikesega mööda augukestega reastatud

kontuure hõõruda ja kergelt tuppida, tungib kotikeses olev värvimuld läbi riide ja kontuuril olevate augukeste lõuendile, jättes sinna soovitud joonistuse punktiirkontuuri.

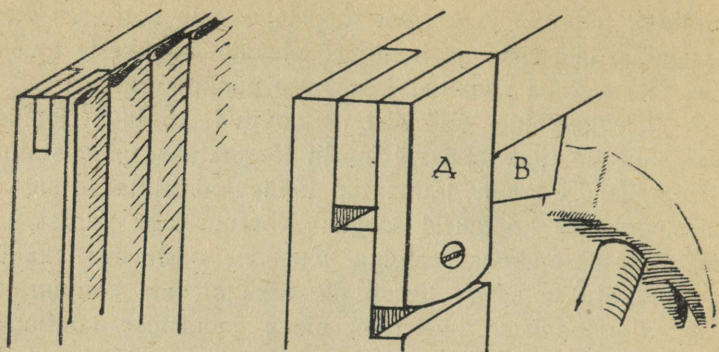
2. Ülekandmine tülli abil. Soovitud korduva joonistuse suurune tükk tülli või marlit tõmmatakse pingustatult eriraamile. Raamile tõmmatud tüllile joonistatakse soovitud joonistuse kontuurid sõega. Kontuuridega varustatud tüll asetatakse koos raamiga lõuendile vastavasse kohta ja tõmmatakse sõega uuesti üle tüllil olevate kontuuride. Läbi tülli joonistab süsi tüllil oleva joonistuse kontuurid lõuendile. Üht tülliga kaetud raami on võimalik kasutada ka mitme joonistuse ülekandmiseks, kui teha iga joonistus isevärvi kriidiga. Tüllitükki saame kasutada mitmel korral, teda vahetevahel raamilt maha võttes ja puhtaks peses.

3. Joonistuse ülekandmist on võimalik teostada ka õhukese läbipaistva pakkimispaberi abil. Joonistus kantakse paberile sõega. Sõejoonistusega kaetud paber asetatakse lõuendile vajalikku kohta, joonistatud pool vastu lõuendit. Nüüd tõmmatakse mööda läbipaistvaid kontuure paberi teisele poolele uued jooned. Kontuure mööda tõmbamisel rõhub süsi paberi pöördel asetseva joonise jäljendi (peegelpildi) lõuendile.

* * *

Toakulssidest kõneldes vaatleme veel pehmest materjalist kokkupandavaid kulisse. Nende kasutamine on praktiline lavadel, kus puuduvad kulisside hoiuruumid.

Kokkupandavate kulsside katematerjaliks sobib hästi puuvillane riie. Riidele antakse sobiv koloriit riide- või aniliinvärviga, sest need säilitavad riide paindlikkuse. Kulissiraam on valmistatud selliselt, et seda on võimalik kiiresti lahti võtta ja uuesti kokku monteerida. Varem val-

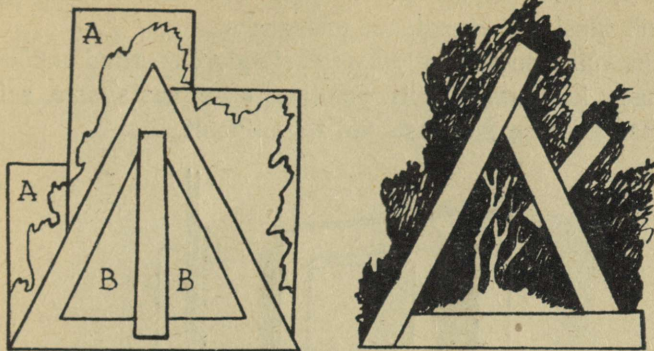

Joonised 20 ja 21.

misvärvitud kulissi katematerjal kinnitatakse sirgelt või volditult raami otslattidele (joon. nr. 20). Külglatid on lahtised; need ühendatakse otslattidega lahtise tapi abil, mida suleb vastav pöör A (joon. nr. 21). Raami katvat riiet pingustame kiilu B abil, mida lööme nurgatappi, otslati alla. Lahtivõetud kulissil keritakse riie ühe otslati ümber.

* * *

Raamide valmistamisel ebamäärase löikega dekoratsioonidele, näit. puudele, põsastele, maastikele jne., võime toimele alljärgnevalt: valmistame puust tugiraami, mis kujult vastaks dekoratsioonile (joon. nr. 22). Raami külge lööme ebamääraste lõigete hoidmiseks, toeks vineer- või paksemad papptahvlid A. Neile tahvleile joonistame eseme kontuuri ja lõikame liigse vineeri või papi ära. Tugiraami keskmise osa B katame pingustatult lõuendiga, kuid nii, et vineer- või papptahvli servad jääksid lõuendi alla: sellega väldime servast tekkiva joone nähtavust. Joon jääb paratamatult nähtavaks, kui tugivineeri tahvlid lüüakse raamile pärast lõuendi pingustamist.

Joonised 22 ja 23.

Soovime aga ebamäärase lõikega dekoratsiooni terve-
 nisti valmistada vineerist või papist, siis toimime järgmiselt:
 maalime dekoratsiooni valmis, lõikame välja ja otse samal
 dekoratsioonil valmistame tugiraami, lõigates vastavais
 mõõteis latte ja asetades neid dekoratsioonile nii, et nad
 väljalõikeid kõige paremini toetaksid (joon. nr. 23). Para-
 jakslõigatud tugisõrestiku latid on tarvis nüüd ühendada.
 Kui ühendame latid kloppidega, siis lööme klopid lattide ala-
 la, kuna valmis tugiraami ei saa me ümber pöörata, vaid
 peame raami alt võetud dekoratsiooni lööma otse raamile.

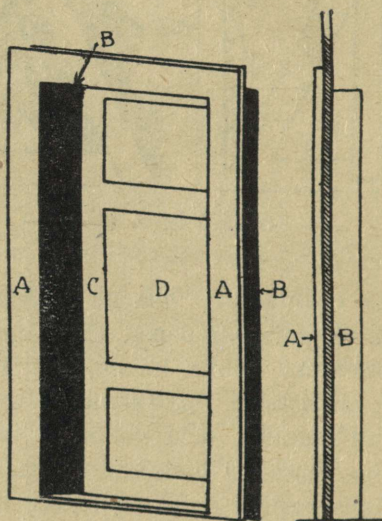
UKSED, AKNAD.

Väikelavade dekoratsioonide ukсед on tavaliselt monteeri-
 tud raamide külge, kaetud lõuendiga ja asetsevad ühes tasa-
 pinnas seinaga. Uste tahveldus on peamiselt maalitud.

Selliste uste halvaks omaduseks on nende pinnalisus, väl-
 javeninud lõuendi häiriv lainetus udest käimisel, koputa-

mise võimalus ainult raamile jne. See kõik hajutab tahtmatult illusiooni uksest kui niisugusest.

Siin võiks soovitada omaette standardiseeritud möödetega uste kasutamist, mis monteeritakse vastavasse seinas olevasse avasse kas eest- või tagantpoolt.

Joonised 24 ja 25.

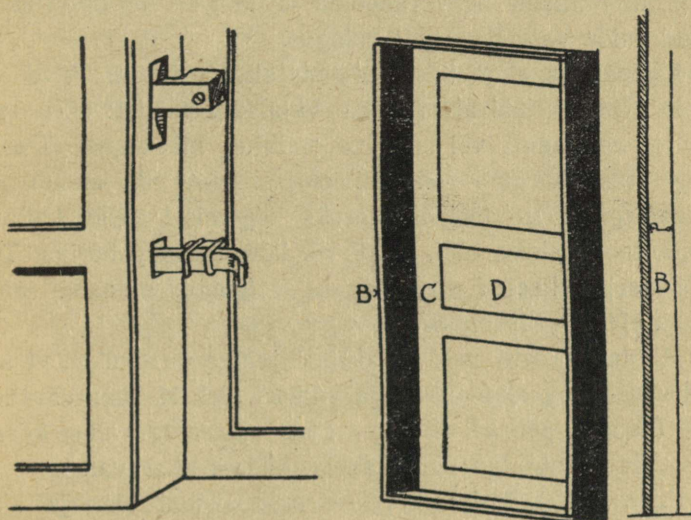
Selleks tuleb seintesse teha ühemöötelised usteavad. Vajaduse korral on nüüd uste vahetamine hõlpus; ettekantavais näidendeis vajatakse ju vahel kahe poolega, rikkalikult tahveldatud, stiilseid uksi, klaasuksi jne.

Eestpoolt ukseavasse monteeritav uks peab oma möödetelt vabalt mahtuma seinas olevasse avasse.

Selline uks (joon. nr. 24) on valmistatud järgmiselt: ukse piidaks on 4- kuni 5-tolline laud B, mis on piiratud ülalt ja külgedelt piirlauaga A. Piida tagumise serva külge on hingedega monteeritud ukse raam C. Ukse raamistik kae-

takse tagantpoolt tahvelpapiga või vineeriga D, mis koos raamistikuga moodustabki ukse tahvelduse.

Ukse piirlaud A (joonis nr. 25) tõkestavad seinasse monteeritud ukse läbilangemist ukseavast. Uks kinnitatakse avasse tagantpoolt riivi või pööraga (joon. nr. 26). Ukse

Joonised 26—28.

kinnitamiseks kasutatakse väga tihti ka naelu. See rikub aga ust ja seinat ja kulisside vahetuse ajal põhjustab asjatut kloppimist.

Tagantpoolt ukseavasse monteeritav uks koos piidaga on näidatud joonisel nr. 27.

Piit valmistatakse nagu eelmisegi ukse juures 4- kuni 5-tollisest lauast B. Piida külge monteeritakse uks, mis on valmistatud eespool kirjeldatud viisil. Piida sisemine mõõt peab vastama ukseava mõõdule. Uks kinnitatakse seinat külge tagantpoolt külghaakidega (joon. nr. 28). Uksed ava-

negu väljapoole. Uksi tuleb valmistada kahesuguseid: ühed, mis avanevad paremale, ja teised, mis avanevad vasakule, et külgeinas ukse avanedes uks ise kataks tekkinud ava.

Aknad toa dekoratsioonis on samuti soovitatav valmistada standardiseeritud mõõdetes nagu eespool kirjeldatud uksigi; siis on võimalik neid vahetada ja meil on kasutada aknalaud, mida vajatakse tihti mängus.

Läbipaistva akna taha valmistatakse välispilt. Alati aga pole võimalik läbi akna anda vajalikku vaadet: aken asub küljel, eesplaanel, või on lava ehitatud nii sügav, et akna taga puudub ruum välispildi ehitamiseks. Siis annab häid tagajärgi akna läbipaistmatuks tegemisel selle katmine tagantpoolt sinise tülli, marli või läbipaistva paberiga. Tüllil või marliga kaetud akent tagant valgustades saame rahuldava efekti välisvalgusest.

Monteeritavate uste ja akende juures on oluline, et kõigil ukse- ning aknaavadel ja piitadel oleksid kinnitusvahendid (haagid, pöörad, riivid — koos vastustega) ühel kõrgusel: siis «istub» iga uks ükskõik millises ukseavas.

Piida või kulissiraami sisse monteeritud ukse ja akna raamid peavad olema veel varustatud takistuskloppide või liistudega, mis tõkestavad ukse või akna avamist valele poolele.

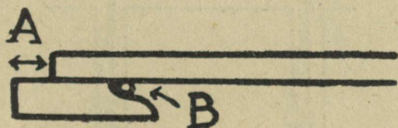
Tihti esineb juhtumeid, kus näitleja, unustades ukse avamise suuna, murrab ukse hingedelt, et publikule mitte näidata oma eksitust, satub aga seega veelgi koomilisemasse situatsiooni. Sageli võime ka näha, kuidas näitleja sulgedes akent haarab kinni akna raamist läbi kujuteldava klaasruudu ega taip, miks kostab saalist publiku naerukahin. Seepärast peavad ukсед ja aknad olema varustatud käepidemetega, riivide või haakidega, et vältida ebameeldivaid viperusi.

KULISSIDE JA DEKORATSIOONIDE KINNITAMINE.

Valmis kulssidest toa ehitamisel on vaja need üksteisega ühendada ja kinnitada. Selleks varustame nad vastavate kinnitusvahenditega.

Kulissi taga külgedele on kinnitatud klopid, mille üks ots (joon. nr. 29) ulatub veidi üle kulissi ääre A, olles toeks kõrvalolevale kulissile. Klopi teine ots B on kiilukujuline, mis võimaldab kulsside kinnitamisel nõõri kergemini klopi taha visata.

Kulssil peab olema kummagi ääre küljes vähemalt kaks kloppi (joon. nr. 30). Kulissi vasaku ääre küljes olevad

Joonis 29.

klopid kinnitatakse kulissi parema ääre küljes olevatest kloppidest 15—25 cm võrra kõrgemale. Kulissi ülemises otsas (punktis A) on kinnitatud kulissi köitmisnõõr. Köitmisnõõri asudes visatakse nõõr naaberkulissi klopi C taha, pingutatakse veidi ja visatakse kõrvaloleva kulissi klopi B taha. Nii toimitakse edasi, olenevalt kloppide arvust kulssil.

Kloppide asemel tarvitatakse ka raami külge kinnitatud raudpulgakesi D või raudnaelu. Ühendamise toimub samauguse köitmisviisiga kui eespool. See moodus ei seo kulisse omavahel nii tugevasti kui kloppidega, kuid võimaldab kulisse asetada nurkadena nii sisse- kui ka väljapoole.

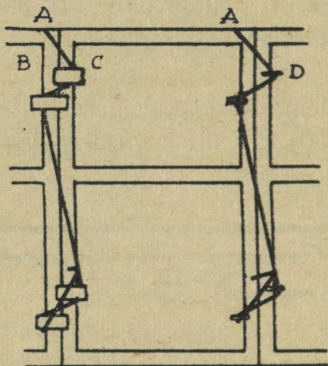
Kulsside püstihooldmiseks kasutatakse mitmesuguseid abinõusid ja kinnitusviise. Neist alljärgnevalt mõningaid:

Kinnitus vinkeltoega (joon. nr. 31). Kinnitamiseks tarvi-

tatakse naelu, kloppimise vältimiseks aga vastavaid kinnituspunkte või spetsiaalraskusi (joon. nr. 32).

Kinnitus tugilatiga (joon. nr. 33). Selleks kasutatakse liht- või spetsiaal-tugilatte, mis on otstel varustatud vastavate raudadega.

Tugilati ülemise otsa eriliselt painutatud raud pistetakse kulissi raamis olevasse vastavas avasse ja surutakse raua

Joonis 30.

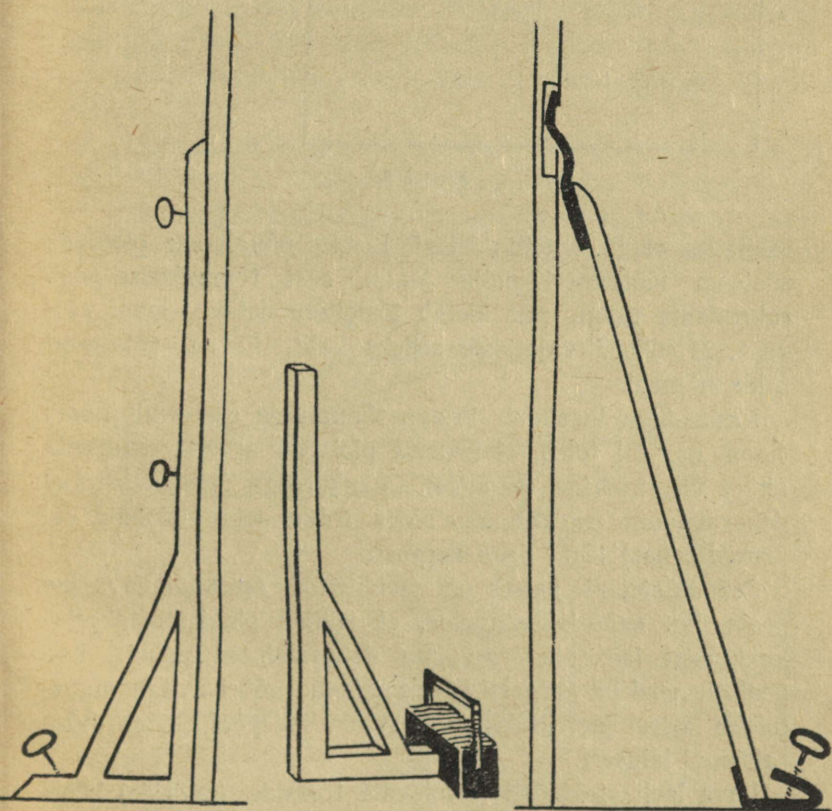
kühm vastu raami. Pingulolev latt kinnitatakse siis alumise otsaga põranda külge. Alumises rauas on selleks augud naela või puuri jaoks.

Rippuvad dekoratsioonid — tagaseinad, poognad, lavakardinad jne. — vajavad nende käsitlemisel lava laes teatavat tõmmikute süsteemi või kinnitusvahendeid: plokkide, traate, latte, võrku jne.; see aitab vältida lõpmatut akrobaatikat redeleil.

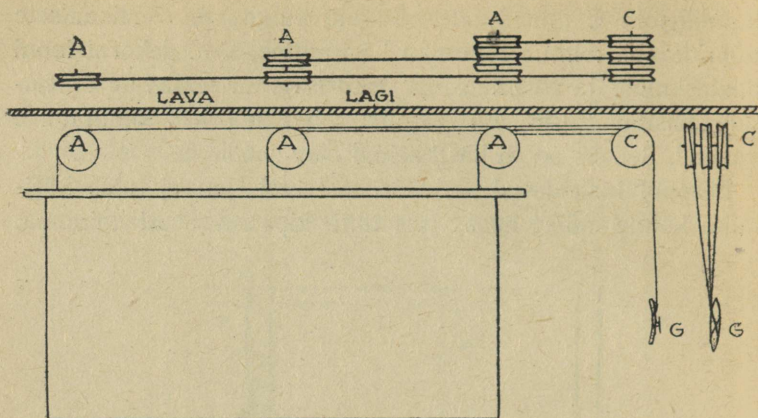
Lihtsaim plokkide süsteem on selline, kus dekoratsioon on kinnitatud lava laelustelt plokiratastelt tulevate nõõride külge. Kolmeplokilises tõmmikus (joon. nr. 34) kulgevad nõõrid dekoratsioonilt üle plokirataste A seinani ja sealt üle

kolmikplokki C alla lavale. Lavale kulgevate vertikaalsete nõõride abil toimub tömmiku käsitlemine, s. o. dekoratsiooni allalaskmine ja tõstmine. Et dekoratsiooni teatavale kõrgusele püsima jätta, on vajalik mõni nõõride kinnitamise vahend. Selleks sobib hästi seinal olev seadis G.

Eespool kirjeldatud plokkide süsteemi juures tuleb käsitleda kolme nõõri koos, mis tihti kipuvad sassi minema,

Joonised 31—33.

Joonis 34.

tekitades asjatuid töotakistusi. Lisaks nõuab see plokide süsteem töötamisel palju jõudu, sest tõmmikusse peab rakendama tungi, mis ületab tõstetava dekoratsiooni raskuse. Mõnikord vajatakse selleks kaht, kolme või isegi rohkem mehi.

Raskustega tasakaalustatava tõmmikute süsteemi juures (joon. nr. 35) tuleb, olenemata plokide arvust, tegutseda ainult ühe nööriga (veoköis). Raskustega tasakaalustatud dekoratsioone suudab üks mees (olgu dekoratsioonid kui rasked tahes) tõsta üsna kergesti.

Selle süsteemi juures on plokirattad asetatud lava lae peale, nn. «nööripöönigule», et vältida plokirataste allakukkumist laest ka raskeima dekoratsiooni puhul. Lae peal on need ka kergesti kättesaadavad nööri rattalt mahatuleku korral jne. Plokirataste A arv lae peal on dekoratsiooni laiusest.

Lava laelt plokkidelt A tulevate trosside (nööri) külge on kinnitatud ripplatt B, mille külge kinnitatakse dekorat-

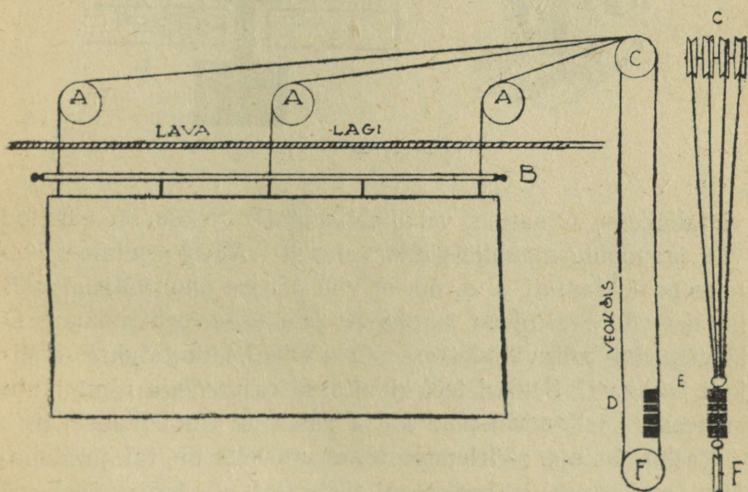
sioon. Ripplatiks kasutatakse kas metalltoru või puust latti. On parem, kui ripplatt on raske: siis tuleb ta ka ilma dekoratsioonita alla.

Lae peal olevatelt plokiratastelt kulgevad trossid veoköie poole nii mitme rattalisele plokile C, kui palju on kinnitustrosse ripplatil + veoköie plokiratas.

Veoköie ots kinnitatakse dekoratsiooni tasakaalustava raskusehoidja rõngasse E; sealt kulgeb köis üle ülemise plokiratta C alla, siirdudes põrandal asetseva kinnitus-plokiratta F alt läbi raskusehoidja alumise otsa rõngasse. Veoköis moodustab seega koos raskusehoidjaga kinnise ringi.

Ripplatist kulgevad trossid üle plokkide A ja C alla ja nad kinnitatakse koos veoköiega raskusehoidja rõngasse E.

Dekoratsioone tasakaalustav raskus peab olema reguleeritav. Raskuse reguleerimiseks veoköiel, s. o. suurendami-

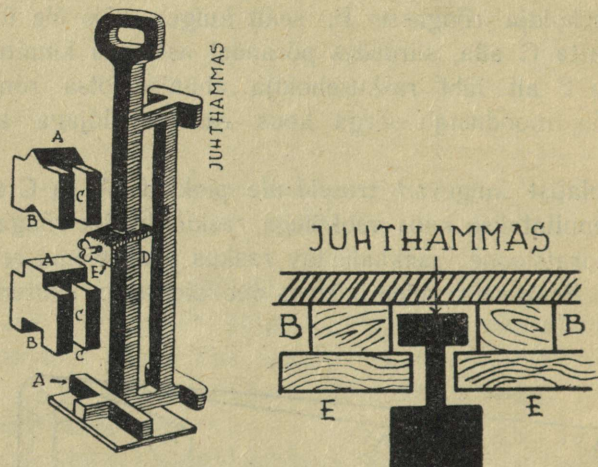

Joonis 35.

seks ja vähendamiseks, tarvitatakse vastavat seadist (joon. nr. 36).

Raskuseks on malmist või tsemendist valatud vihid (joon. nr. 36 vasakul).

Vihid asetatakse hoidjasse nii, et vihi põhjas olevasse väljalõikesse B satuks aluse horisontaalkang A ja külg-

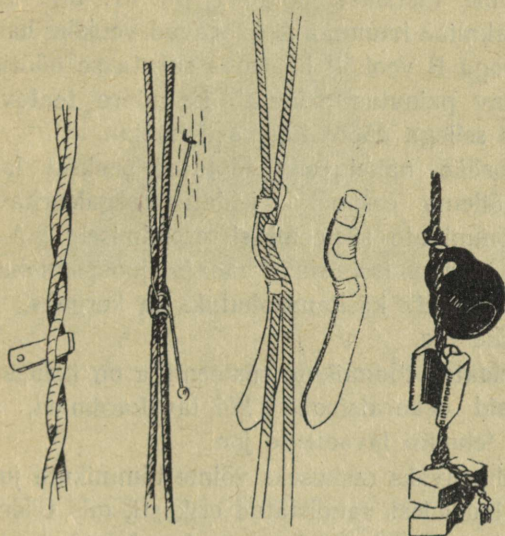

Joonised 36 ja 37.

väljalõikesse C satuks vertikaalkang D. Nüüd on välditud vihi igapoolne mahalibisemine aluselt. Vihte asetame üksteise peale samuti, s. o. nii, et vihi põhjas olev väljalõige B kataks vihi peal oleva hamba A ja aluse vertikaalkang D läheks vihi külgväljalõikesse C. Vihid kinnitatakse lõplikult lukuga E. Sellisel teel kinnitatud raskustega tõmmikute süsteemi käsitlemisel pole karta raskuste mahalibisemist.

Raskusehoidja pöörlemise tõkestamiseks on tal juhthammas, mis liigub dekoratsiooni tõstmisel või langemisel seinas olevas juhtkanalis, mille läbilõiget näeme joonisel nr. 37.

Seinale on kinnitatud latid B, mille vahe vastab juht-
hamba laiuusele, nii et juhthammas liigub lattidest moodus-
tatud kanalis vabalt.

Joonised 38—41.

Lattidele B on peale löödud laud E, seesmise äärega üle
lati, mis tõkestavad väljalangemist.

Juhthammas valmistatakse puust, et vältida juhtkanali
kiiret kulumist.

Tõmmikute süsteemi käsitlemisel on tihti vajalik dekorat-
siooni teatavasse kõrgusesse seisma jätta. Selleks köide-
takse veoköit, mille kohta allpool mõningaid näiteid:

Köitmine pööraga (joon. nr. 38). Pöörapu asetatakse
veoköie harude vahele ja pööratakse seni, kuni veoköis ei
anna enam liikuda. Pööras on otsas auguke, mille varal
ta ripub käepäraselt seinal, naelas.

Kõitmine paelaga (joon. nr. 39). Veoköie taha seinale on kinnitatud vastav nõör, pael, millega köidetakse veoköie harud kokku, harude vahelt põimides.

Kinnitamine metallist lukuga (joon. nr. 40). Luku ülemine ja keskmine hammas A haaravad veoköie harud. Alumise hambaga B veoköit haarates surutakse nõörid kokku. Luku vastav painutus painutab ka nõöre teatava nurga all, sidudes sellega nõöre tugevasti kokku.

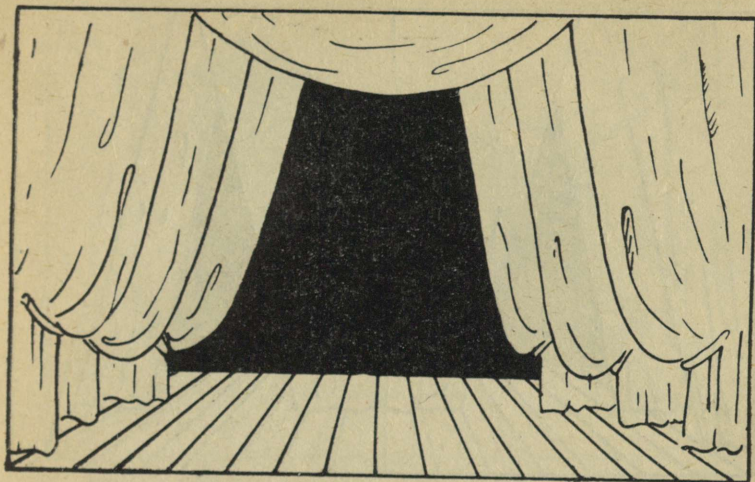
Isetegevuslike näitelavade töötajad peaksid lavakujundamisel mõtlema eespool kirjeldatud reguleeritavate raskustega tõmmikute süsteemi sisseseadmisele. Avaramate võimaluste puudumisel võiks hooaja jooksul teha kas või ainult üks tõmmik käsitamisohutuks ja kergeks, järgmisel hooajal teine jne.

Ülalkirjeldatud tõmmikute süsteemiga on hõlpus käsitella nii rippuvaid dekoratsioone kui lavakardinaid, sooritada mõningaid tehnilisi lavaefekte jne.

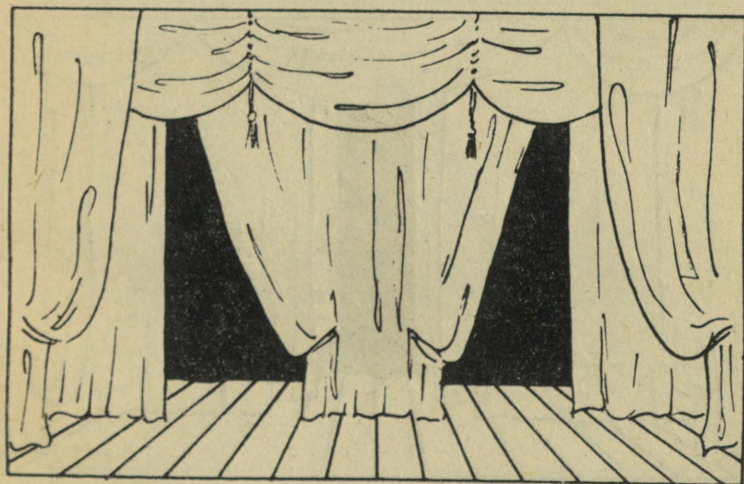
Tasakaalustavaks raskuseks võime tõmmikute juures tarvitada ka laudadest valmistatud erikasti, mis täidetakse liivaga, vastavalt dekoratsiooni raskusele. Lubamatu aga on kasutada nende ohtlikkuse tõttu lahtiselt rippuvaid raskusi: kaaluvihte, telliseid, raudteerelsi-tükke jne., eriti selles kombinatsioonis nagu joon. nr. 41.

LAVAKARDINAD.

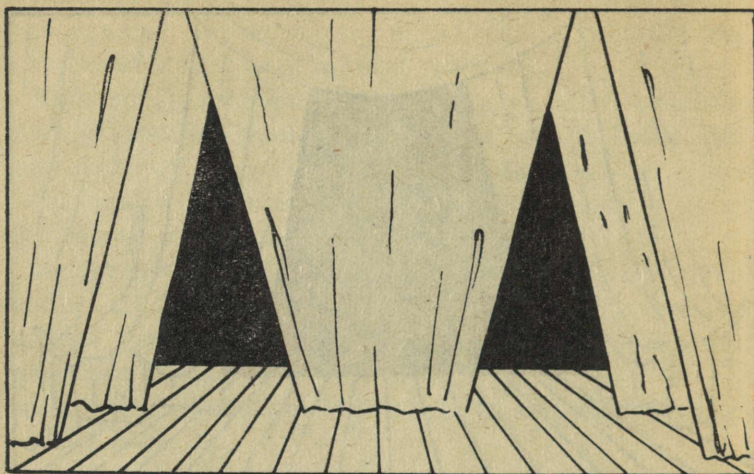
Üheks tänuikumaks vahendiks isetegevusliku näitelava lavapildi kujundamisel on lavakardinad. Omades komplekti, s. t. sellist hulka kardinaid, et nendega on võimalik püüdata mängusektoriks vajatavat ruumi, on leidlikul lavakujundajal võimalik saavutada suurt mitmekesisust lavapildides lavakardinate mitmesuguse drapeerimise ja komplek-

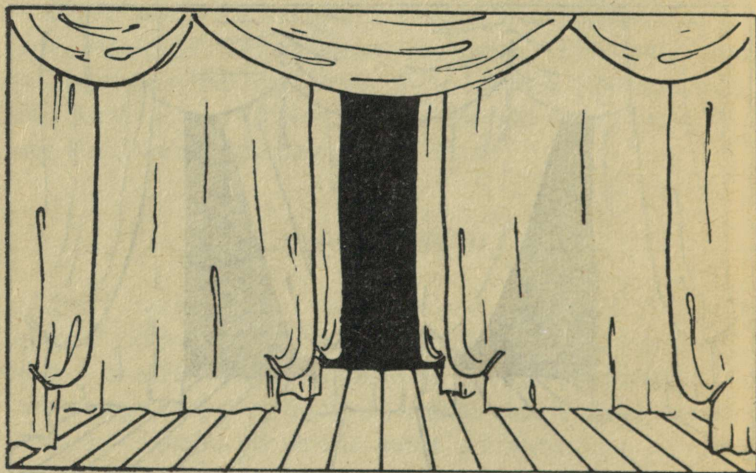
Joonis 42.

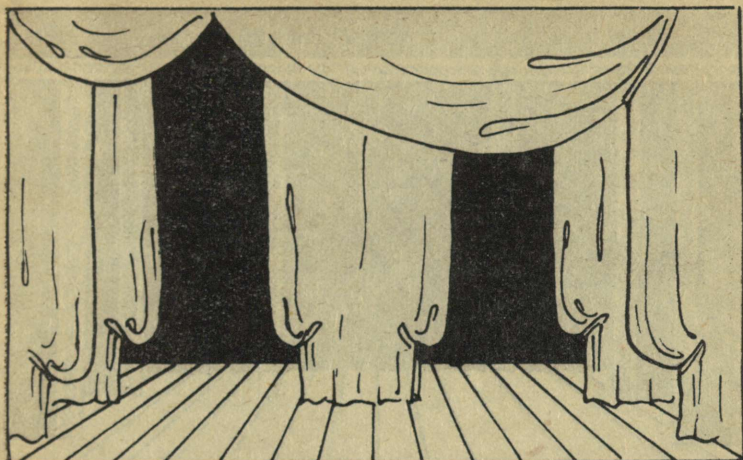
Joonis 43.

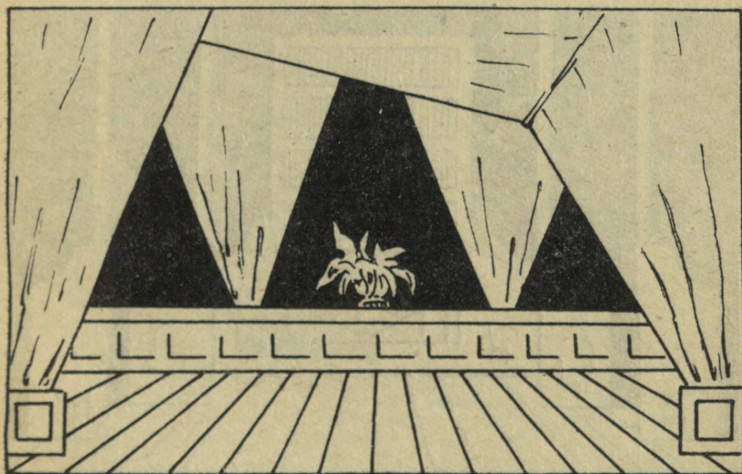
Joonis 44.

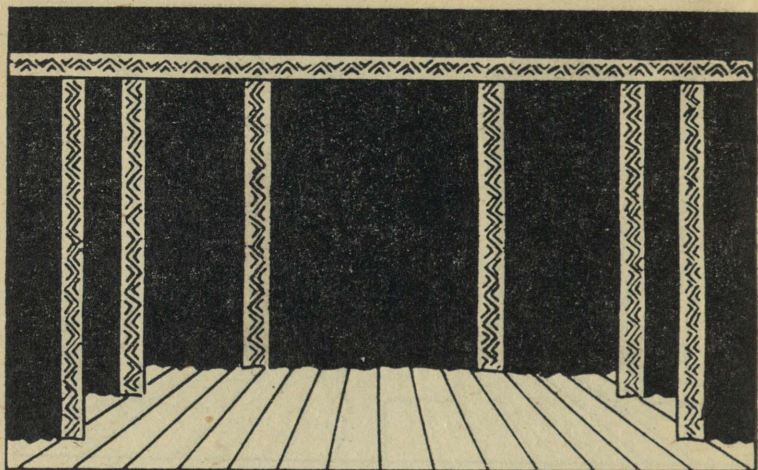
Joonis 45.

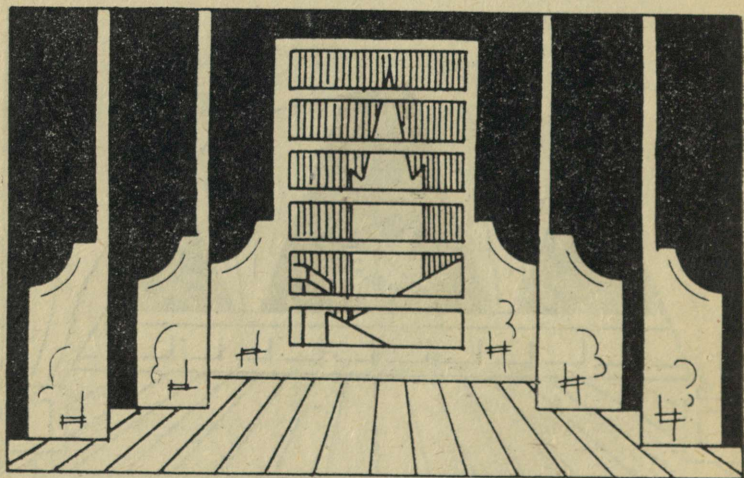
Joonis 46.

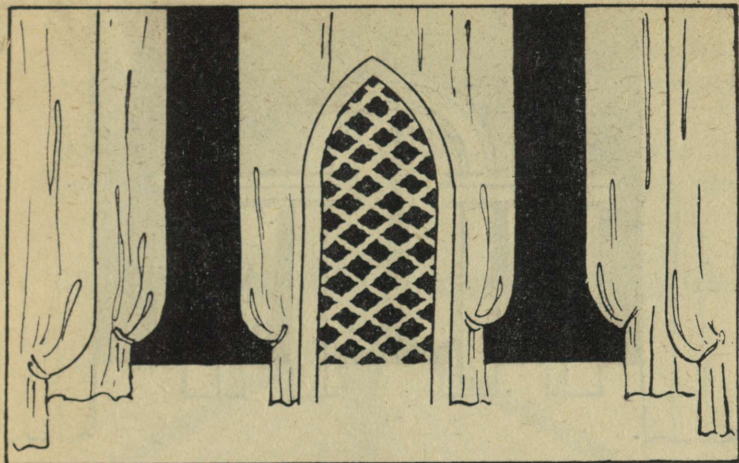
Joonis 47.

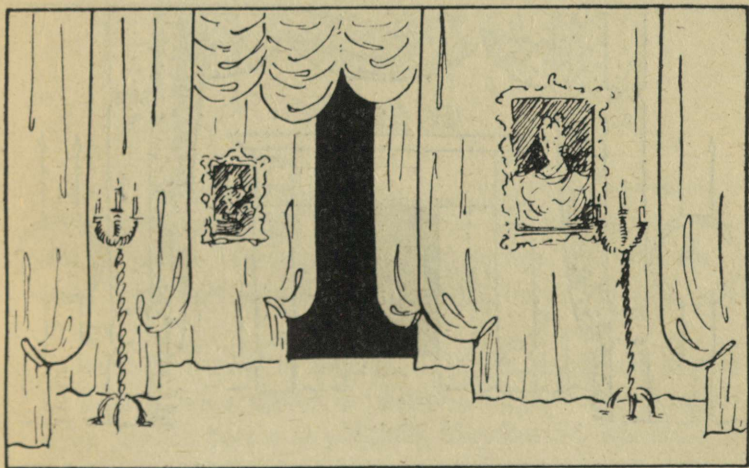
Joonis 48.

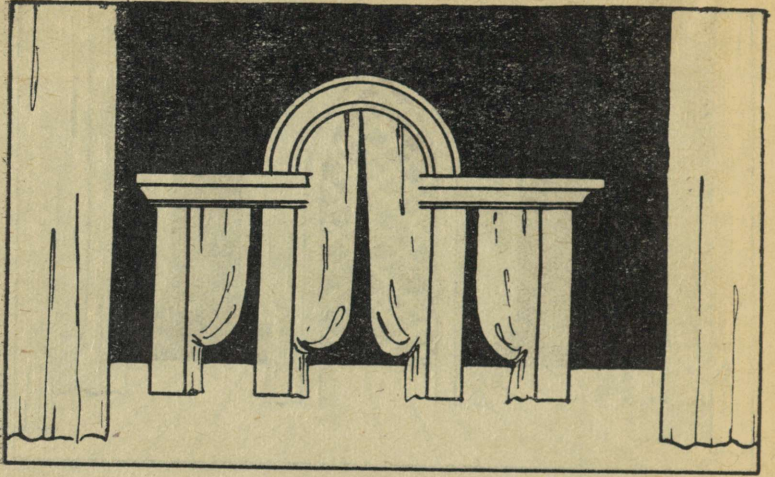
Joonis 49.

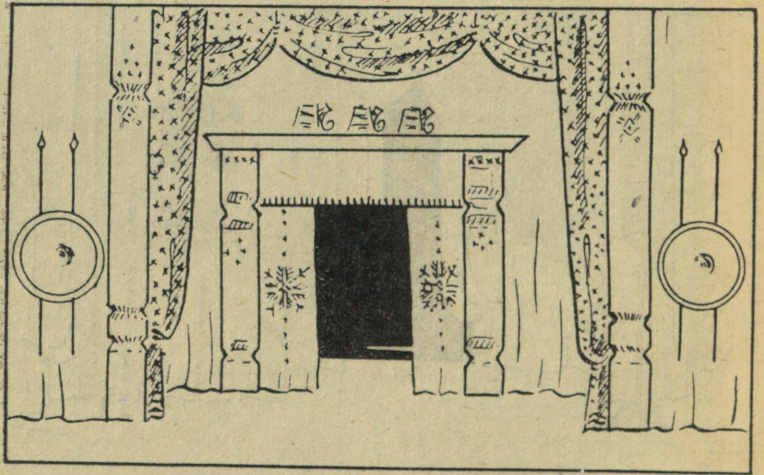
Joonis 50.

Joonis 51.

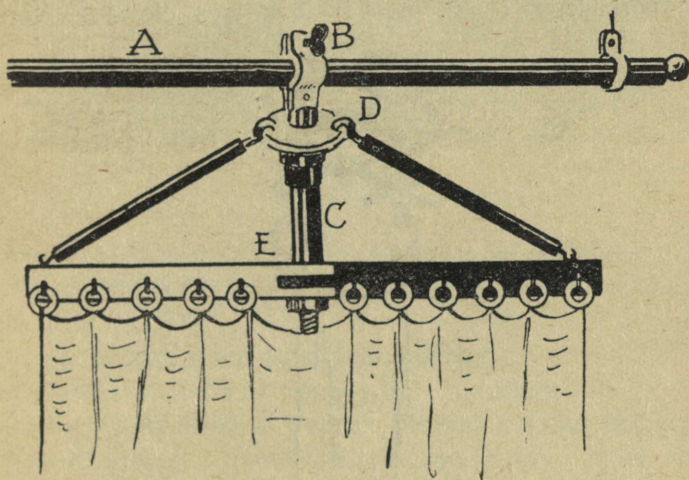
Joonis 52.

Joonis 53.

teerimise teel (joon. nr. 42—47) ja kardinat äärestamisega maalitud dekoratiivsete ribadega (papil või lõuendil) või dekoratiivsete pindade ja esemete kardinat vahele asetamisega (joon. nr. 48—53).

Kardinad tavaliselt ripuvad ripplattidel, paralleelselt lava avale. Sageli on raskusi lava küljkardinat varjavusega.

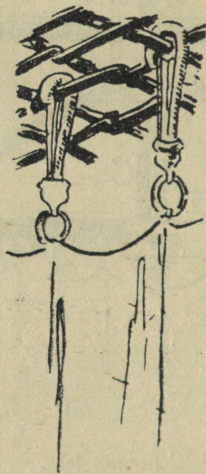
Joonis 54.

Lava küljkardinat parema varjavuse saavutamiseks võib soovitada teljel pöörlevat ja liigendi abil murduvat kardinahoidjat (joon. nr. 54). Sellisega on võimalik asetada kardinat paralleelselt, teatava nurga all ja risti lava avaga.

Joonisel nr. 54 on ripplati A külge kinnitatud klambriga kardinat hoidev seadis B. Kardinahoidja koosneb teljest C, mille ümber ketast D pöörates on võimalik kardinat seada igasuguse nurga alla, sobivalt lava avaga. Liigendi E abil on võimalik kardinat asetada vajaduse korral nurkselt.

Madalatel näitelavadel, kus dekoratsioone ja kardinaid on võimalik riputada tõmmikuteta kas redeliilt või trepilt, on otstarbekohane lava lakke ehitada kardinate ja dekoratsioonide kinnitamiseks vastav võrk.

Lava lagi on varustatud traatvõrguga või traatvõrgu ribadega. Dekoratsioon kinnitatakse vastavate konksude või pörkadega (joon. nr. 55) lava laes olevasse võrku.

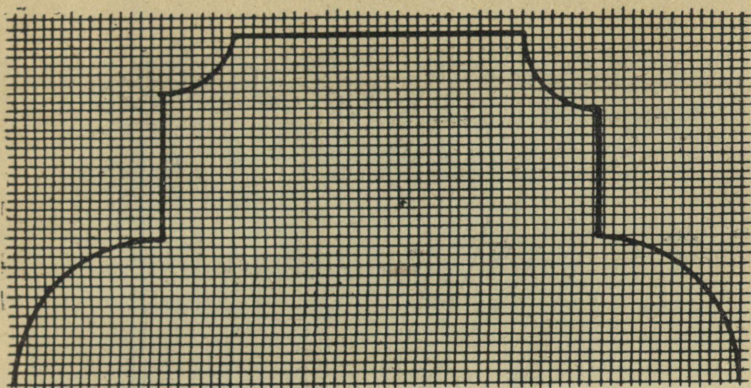

Joonis 55.

Eriti kardinate kasutamisel annab traatvõrk häid võimalusi. Kardinaid saame siin riputada igas suunas, nii sirg- kui ka kõverjooneliselt (joon. nr. 56).

Raamistatud traatvõrku on võimalik kasutada ka ripplattidel. Selleks valmistame vastava raamihoidja, millega kinnitatakse raam ripplatile (joon. nr. 57).

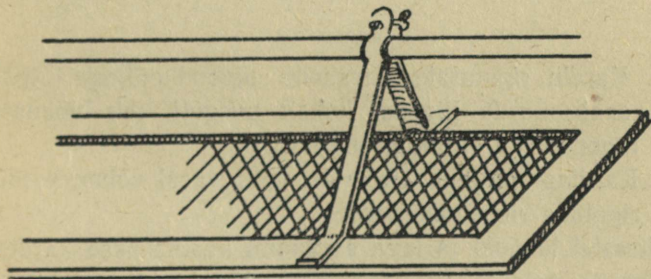
Traatvõrgu külge on kardinaid võimalik riputada isegi nii, et nad moodustavad plastilisi sambaid, puutüvesid jne. (joon. nr. 58).

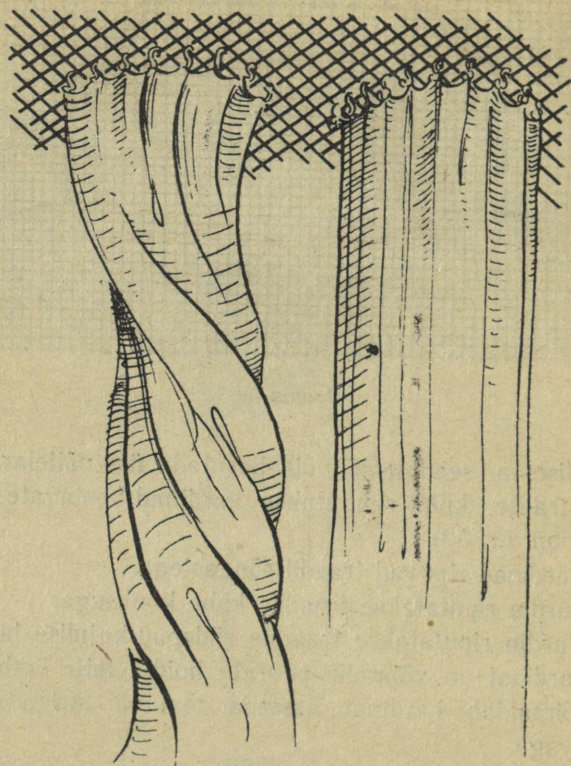
Joonis 56.

Algelisema seadmena võib kasutada üle näitelava tõmmatud traate, kuhu riputatakse kardinaid vastavate hoidjatega (joon. nr. 59).

- A. Kardinaid ripuvad traadil rõngastega.
- B. Kardinaid riputatakse traadile kahe konksuga.
- C. Kardinaid riputatakse traadile riidepuu-kujulise hoidjaga. Kardinaid on võimalik pöörata hoidja telje ümber, mis võimaldab kardinaid asetada teatava nurga all lava avaga.

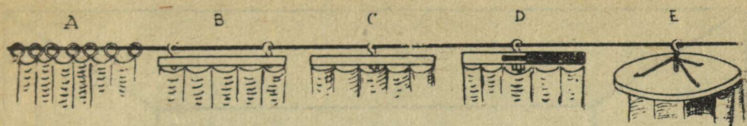
Joonis 57.

Joonis 58.

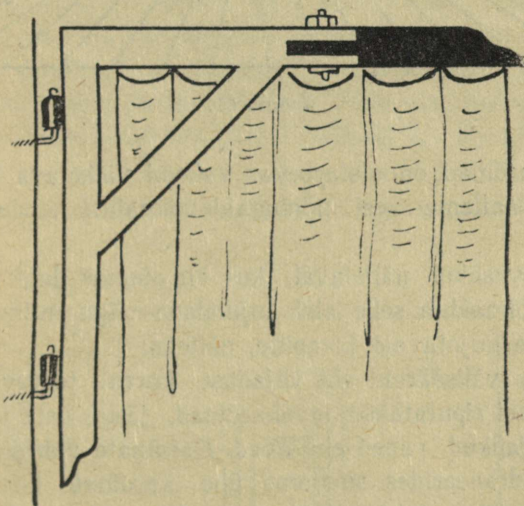
- D. Kardin riputatakse traadile liigendhoidjaga. Hoidjat saab murda liigendi kohalt nurgeti, mis võimaldab moodustada kardinast nurka.
- E. Kardina hoidjaks on ketas, mille varal võime kardinat riputada ringjooneliselt.

Kitsastel lavadel ja lava esiplaanil kasutatakse kardinat hoidjatena seinale või lava portaalile kinnitatud hingedel liikuvaid kroonsteine (vinkeltugesid; joon. nr. 60).

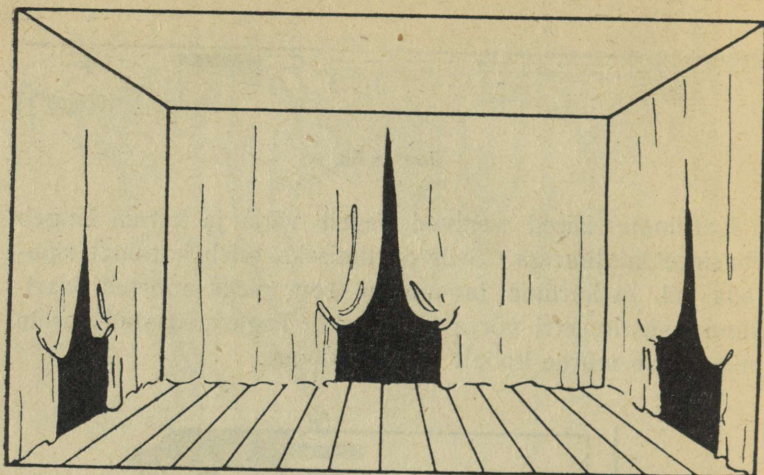
Joonis 59.

Kardinate ääred venivad sageli välja ja kardin langeb ebasirge kontuuriga. Selle vältimiseks tuleb kardinat riputada nii, et kardina lavapoolne serv oleks murtud paarikümne sentimeetri võrra tahapoole. Tagasipööratud kardin moodustab murde kohalt ilusa sirgjoone.

Joonis 60.

Lavakardinaid on soovitatav valmistada vähemalt poole laiematena, kui neid tegelikult tarvitatakse. Siis võimaldub kardinaid riputada küllaldaselt volditutena, hästi hoiduvatena ja langevatena.

Joonis 61.

Lavakardinad on otstarbekas vahend väikelava kujundamisel. Vaatleme veel mõningaid võimalusi nende kasutamisel.

Isetegevuslikul näitelaval, kus on olemas lagi karplava tarvis, võimaldub selle abil kujundada väga mitmekesiseid siseruume kujutavaid lavapilte, näiteks:

a) Lae välisäärele või vajaduse korral teatavat joont mööda lael riputatakse lavakardinad, jättes uste ja akende jaoks vajalikud vahed ehk avad. Kardinate vahesid mitmekesiselt drapeerides suudame ühe kardinate komplektiga luua mitmeid variatsioone (joon. nr. 61).

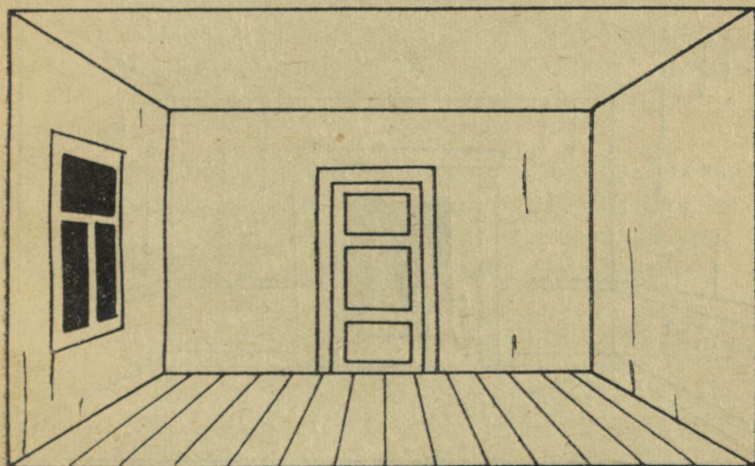
b) Lae äärele riputatud kardinate vahele asetatakse kindlad ukсед, aknad, ahjud või muud püstikdetailid. Nende vahesid täidavad teatava kõrgusega maalitud püstikud — paneelina (joon. nr. 62 ja 63).

c) Lae äärele kinnitatakse friis, maalitud poort või kardi-

natest drapeering. Hiljem riputatakse kardinad eespool kirjeldatud viisil lae või friisi serva külge (joon. nr. 64).

Riputanud kardinad lae serva külge, tõstame lae koos kardinatega vajalikku kõrgusesse.

Kardinatega kujundatud lavapildis kasutame kardinat pinna mitmekesistamiseks mitmesuguseid väljalõigatud ornamente, kattes nendega kogu seina või moodustades neist teatavaid gruppe. Materjalina selleks võime tarvitada mitmesugust sorti pappi või isegi paberit. Selleks otstarbeks parim materjal on soomuspapp. Soomuspapp, ka kõige peenemoelisema väljalõigatud ornamendina, säilitab oma algkuju, s. o. ei tõmbu rulli ega kortsu. Soomuspapist motiive on võimalik kergesti kardinale riputada, tarvitades selleks ainult üht «s»-kujulist traadist konksu. Konksu üks ots kinnitatakse motiivi külge ja teine ots kardinasse. Oma des 3—4 isesugust komplekti selliseid kardinatele riputata-

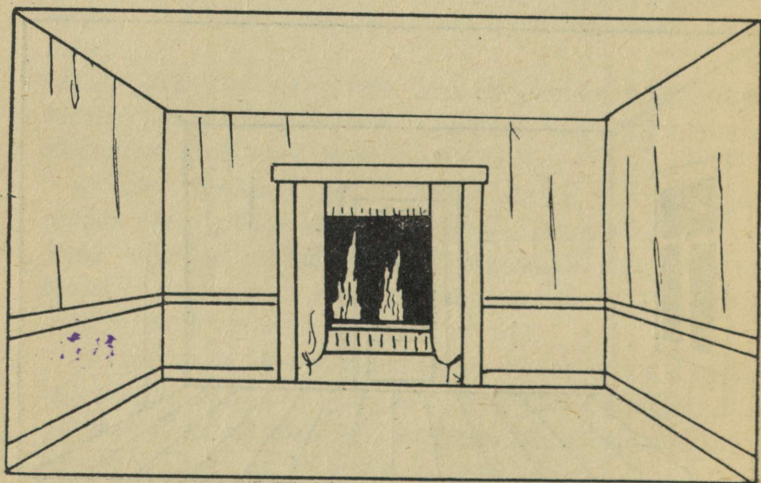
Joonis 62.

vaid motiive, saame nendega omavahel kombineerides anda pidevalt uusi ja huvitavaid lavakujundeid.

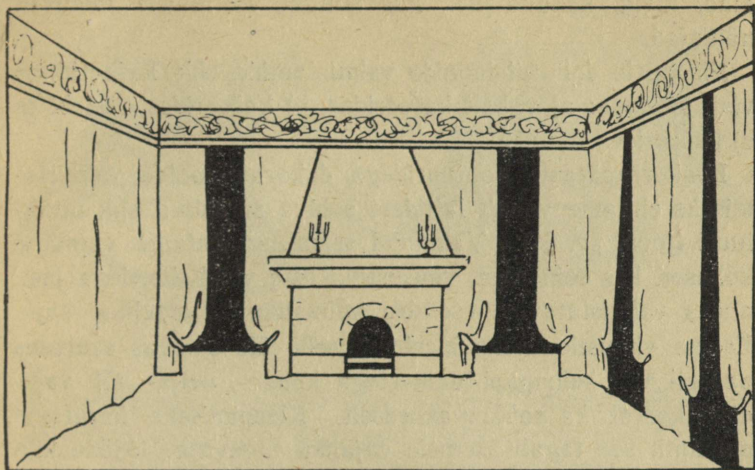
Kasutades lavakujundamisel karplava (tuba), vajame veel toalage. Toalagi on pind, mis katab karplava ülalt. Laeks kasutatakse ka vertikaalsete soffittidena üksteise taga rippuvaid raame, et peita tuba pealt ja varjata «nööri-pööningu» läbipaistmist laes.

Kõrgete lavade juures kasutatakse toalagesid, mis pinnalt peavad võrduma lava suurima mängusektori pinnaga. Neid hoitakse tõmmikul vertikaalselt lavalae all. Vajaduse korral lastakse nad alla, kinnitatakse teine, s. o. vaba äär teisele ripplatile ja, käsitades kaht tõmmikut korraga, tõstetakse lagi horisontaalseisundis üles. Püstitanud toa seinad, lastakse neile lagi, ja meil ongi valmis laega kaetud tuba ehk karplava.

Kui lava kõrgus seda ei võimalda, siis tuleb kasutada

Joonis 63.

Joonis 64.

hingedel pooleksmurduvat lage. Kus aga ka see on võimatu, seal tarvitatagu raamidest kokkuliidetavat lage.

Lae moodustamisel soffittidest (kardinatest, raamidest) peavad soffittide vahemaa ja laius olema sellised, et saali esimesest reast poleks soffittide vahed nähtavad (joon. nr. 64-a).

Kasutades eespool kirjeldatud näiteid, leidke, olenevalt lava mõõdetest, oma lavale sobivaim tehniliste seadeldiste konstruktsioon. Mida mitmekesisem on lava tehniline sisustus, seda avaramad võimalused on meil lava kujundamisel.

PLASTILISTEST DEKORATSIOONIDEST.

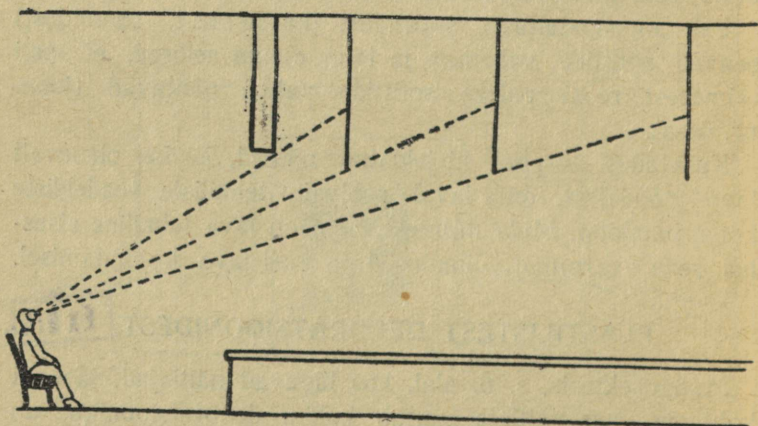
Ex Bibl. univ. Tart.

Mängusektoris, s. o. alal, kus liiguvad näitlejad, ja eriti kohtades, kus näitleja puutub kokku dekoratsiooniga, on soovitatav vastav dekoratsioon valmistada plastiliselt või vähemalt poolplastiliselt. Kindlasti peavad plastilised olema

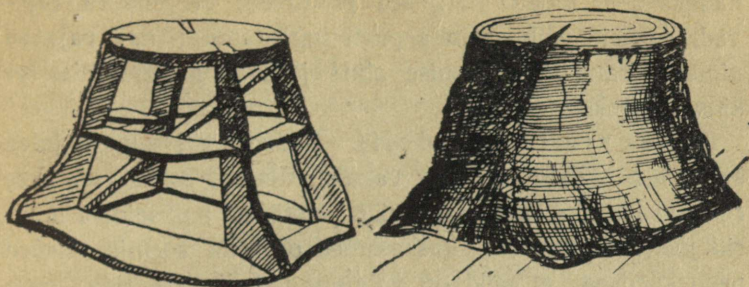
aiad, kivid, kännud jne., kus istuvad või millele toetuvad näitlejad.

Plastiliste dekoratsioonide valmistamine ehk kašeerimine võib toimuda: a) vabalt kašeerides, b) kašeerides mudelil ja c) kašeerides vormis.

Ebakorrapäraste kontuuridega dekoratsioonide valmistamiseks ehitame vabalt lattidest sobiva sõrestiku ehk armatuuri (joon. nr. 65). Valminud armatuuri katame vajaduse kohaselt kas seinapapi, vineeritükikeste või kaltsudega jne., andes valmistatavale esemele võimalikult loomuliku kuju. Esemee viimistlemiseks kleebime selle üle sobivas suuruses paberi- või seinapapi-tükikestega kolme-, nelja- või vajaduse korral ka rohkemakordselt. Kleepimiseks kasutame puuliimi: see tagab esemele vajaliku tugevuse. Mõne kihi kleepimisel võib kasutada ka rukkipüülist valmistatud kliistrit. Pärast paberi- ja papitükikeste kleepimist kata-

Joonis 64-a.

Joonis 65.

me eseme pinna puuliimi sisse kastetud ning poolkuivaks pigistatud kaltsuga. Kuivanud esemele anname liimivärviga vajaliku joonise ja struktuuri imiteeriva koloriidi. Sellisel teel valmistatud esemed on küllalt kerged ja vastupidavad.

Vabalt kašeeritavate suuremate esemete juures, näit. puutüved, kaljud jne., kus lattidest ehitatud armatuuri kasutamine eseme väga raskeks teeb, toimitakse järgmiselt: Tehakse valmistatava eseme kujuline raam. Raamile vormitakse traatvõrgust eseme plastilisus. Traatvõrgust valmisvormitud ese kaetakse lahtiselt õhukese riidega (joon. nr. 66). Riidele asetatakse märjad paberipoognad — märjad sellepärast, et märg paber katab ebakorrapärast pinda paremini ning väldib ühtlasi kašeeritava eseme külgekleepumist traatvõrgust vormitud ning riidega kaetud eseme algkujule. Kui ese on märja paberiga üle kaetud, siis toimub paberi- ja papitükikeste kleepimine kihtidena nii, nagu eespool kirjeldatud. Kašeeritud ese kaetakse lõpuks liimise riide või marliga (joon. nr. 67).

Ära kuivanud ese võetakse aluselt, vabastatakse traatvõrgult ja koloreeritakse. Sellisel valmistatud esemed,

näiteks 6—7 meetri kõrgused puutüved, on niivõrd tugevad, et neid võib asetada püsti tugiraamita; nad vajavad ainult põrandale asetamise alust ja latti püstiseismise-toe kinnitamiseks.

Kašeerimine mudelil. Kašeerimist mudelil tuleb soovitada selliste esemete valmistamiseks, mida vajatakse rohkem kui üks eksemplar, näit. plastilised palkseinad, müürid jne., samuti seal, kus esemed on oma vormilt niivõrd peenekoelised, et neid on võimatu vabalt kašeerida, näit. reljeefsed kaunistused, pilastrid, kapiteelid jne.

Plastiliste palkseinte valmistamiseks teeme vajalike mõõdetega originaali ehk mudeli, s. o. valmistame raamil vineerist või paksust papist poolplastilised palgid. Selleks lööme raami äärtele, palgi jämedusele vastavalt, lauast pool-sõõre, millele painutame ja kinnitame papi või vineeri. Oksamügerikud ja muud detailid vormime juurde hiljem.

Valmis mudeli katame märja paberiga, lüües pintsliga või harjaga paberi hästi mudeli pinnale. Siis kleebime paberile vaheldumisi puuliimi ja kliistriga kihtide viisi 3—8 korda paberi- või seinapapi-tükikesi, olenevalt valmistatava eseme soovitud tugevusest. Mida peenevormilisem on ese ja mida paksem kleepimiseks tarvitav materjal, seda väiksemad tuleb võtta kleebitavad tükid, et välja tuua ka mudeli pisemaid detaile. Viimse kihina katame eseme liimis immutatud marli või riidega. Kašeeritud eseme laseme mudelil ära kuivada, võtame ta siis mudelilt ja asetame varem valmistatud raamile, mille lõige vastab valminud eseme vormile. Plastiline palksein vajab kindlasti alusraami ja raami külgedel palkide läbilõikele vastavaid pool-sõõre. Raami külge naelutame kašeeritud seina, saades ühtlasi kompaktsed servad, mis on vajalikud seinte üksteisega sidumisel. Kašeerimist mudelil võib sooritada ka

modelit ennast valmistamata, tarvitades mudeliks otse natuuri. Nii võime kašeerida otse mõne toa või aida seinale, sobival kivil või kännul jne. Kašeerimismudeliks mitmesuguseid reljeefseid ornamente, rosette, karniise, pilastreid jne. võime leida ka maal, mõisahoones ja kiriklais. Kašeerimine neilt toimub samuti kui eespool kirjeldatud juhtudel.

Samal viisil võime kašeerida täisplastilisi esemeid, näit. skulptuure, vaase jne. Selleks kaetakse ese, millest soovitakse oma lavale kašeerida kerget purunemata koopiat, jälle märja paberiga, kleebitakse üle paberi- või papikihtidega, kaetakse lõpuks riide või marliga ja lastakse veidi kuivada. Noaga lõigatakse poolkuivanud paberimass vormi järgi lahti, s. o. jooni mööda, mis võimaldavad lahtilõigatud kašeeringu osi hiljem kahjutult ära võtta. Lahtilõigatud kašeeringu osad jäetakse mudelile ja lastakse seal lõplikult ära kuivada. Kuivanult võetakse nad mudelilt ja kleebitakse varem tehtud lõikejooni mööda uuesti kokku. Nii saame vajaliku ümarplastilise kašeeritud eseme, mis erineb mudelist, s. o. originaalist, kašeeritud kihi paksuse võrra.

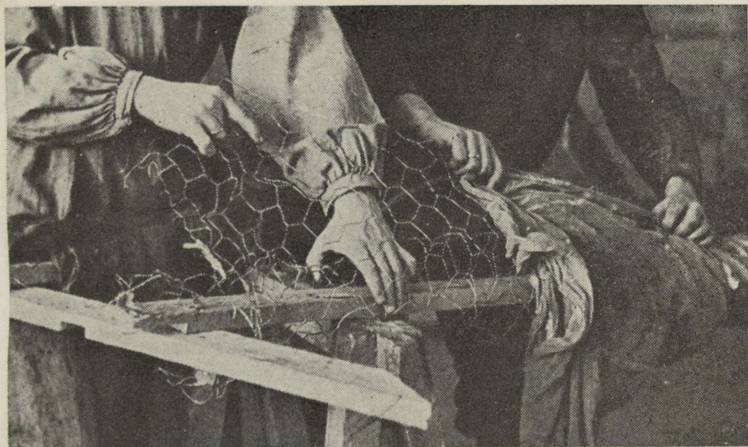
Kašeerimine vormis. Mudelile täpselt vastavaid kašeeringsid saame valmistada ainult vormis, milleks vajatavast esemest voolitakse savist originaal või leitakse naturist sobiv ese.

Originaalilt võetakse kipsvorm. Lihtsavormiliselt poolplastiliselt esemeilt saame vormi võtta ühes tükis. Selleks katame originaali kipsiseguga ja laseme kipsil kivistuda. Originaali vormist välja võttes saamegi vajaliku vormi, milles võime kašeerida soovitud esemeid nii paljudes eksemplarides, kui on tarvis. Valmis eset originaalina kasutades peame selle enne vormi võtmist toorõli või vase-

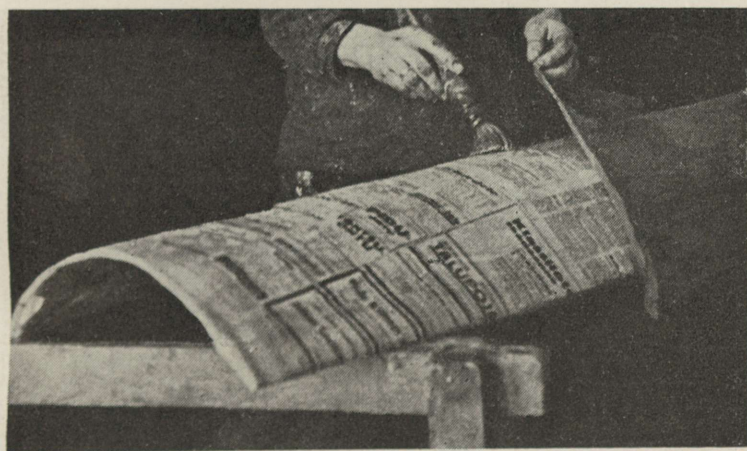
liiniga hoolikalt üle määrima, et vorm esemelt hiljem lahti tuleks. Suuremõduliste vormide valmistamisel tuleb neid tugevdada kaltsu, taku, traatvõrgu sissepanemise teel või, vajaduse puhul, laudkasti ümber tegemisega. Tugevdamis- materjal pannakse koos vedela kipsmassiga originaalile. Ümarplastiliselt esemelt saame vormi võtta ainult tüki- viisi. Tükivormi võtmisel tuleb esemel määrata ära need osad, millelt vorm vabaneb kergesti. Tükivormi võtmise osad orginaalil kindlaks määranud, piirame neist, vabal valikul, esimese vormitava osa paari sentimeetri kõrguse savi- või plasteliiniribaga. Nii moodustub originaalil soovitud vormitüki suurune savist seintega «kast», mis tõkestab kipsi maha valgumast. Valminud «kasti» täidame vedela kipsimassiga. Vajaduse korral tugevdame kipsi eespool kirjeldatud viisil ja laseme siis tarduda.

Lasknud kipsil umbes veerand tundi kivistuda, võime asuda järgmise, naaberosa vormi võtmisele. Selleks vabastame esimese valatud vormitüki saviribast, jättes vormitüki oma kohale. Siis lõikame (kips on selleks veel küllalt pehme) noaga vormitüki ääred siledaks, uuristame vormi äärtesse noaotsaga mõned madalad koonus-õõned, mis on hiljem vajalikud vormi õigeks kokkupanemiseks, kuna nendes asetatakse järgmise vormitüki serva tekkinud vastavad mügerikud (tapid).

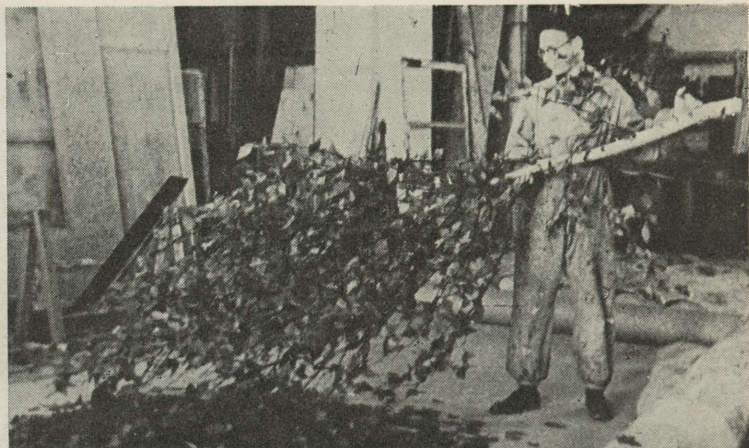
Kui esimese valatud vormitüki servad on korralikult puhastatud ja õõned valmis tehtud, siis asume järgmise, naabervormitüki valamisele. Selleks piirame valatava vormitüki pinna osa originaalil jälle saviribaga, välja arvatud külge, mida piirab juba valatud vormitüki serv. Enne kui saadud «kasti» kipsimassiga täita, määrime valmisoleva vormitüki serva vaseliiniga, et vältida valatava vormitüki liitumist. Sooritanud valu, laseme sellel kivistuda ja jättes

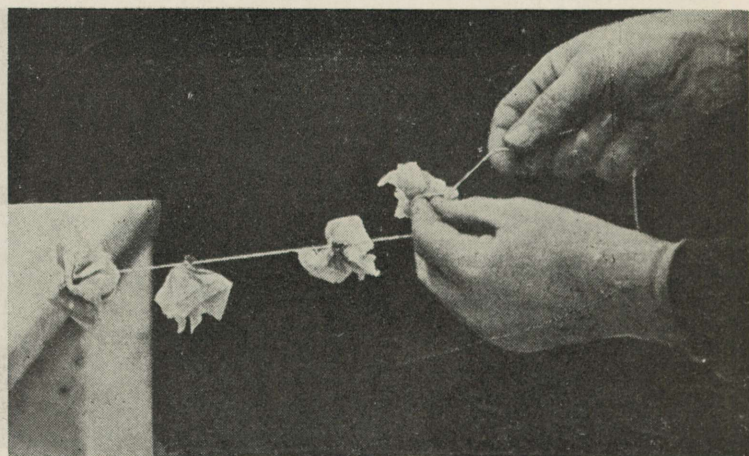
Joonis 66.

Joonis 67.

Joonis 68.

Joonis 69.

vormitüki kohale vabastame ta saviribadest. Puhastame jälle ääred ja teeme õõned nii nagu esimesegi vormitüki juures. Nii edasi toimides jõuame lõpuks viimse tükini, mida piiravad juba igast küljest kõrvalolevate vormitükkide servad. Määrime nad vaseliiniga, täidame ka viimse «kasti» vedela kipsimassiga ja laseme vormil täiesti kivistuda. Siis eraldame vormitükid originaalilt, haamriga kergelt koputades ja pahtliga servade vahelt ettevaatlikult aidades. Saadud vormitükke uuesti kokku pannes saame vastava eseme vormi, milles toimub kašeerimine või vajaduse korral valamine kipsi, tsementi jne.

Kašeerimiseks vormis katame vormi seest õhukese märja paberiga, lüües paberit pintsli otsaga hästi liibuvaks vormile. Mida väiksemad on paberitükid, seda vähem tekib kortse. Vorm kaetakse paberiga seest, et vältida kašeeringu kleepumist vormi külge.

Katnud vormi märja paberiga, hakkame sinna jahu-kliistri ja liimiga kleepima paberi- ja kaltsupapi-kihte, neid pintsliotsaga tihedasti vormile ligi lüües. Kašeeritava eseme tugevusele vastava kihi paberit ja pappi sisse kleepinud, katame ta veel ühe korra marli- või riidetükkidega. Siis võtame vormis kuivanud kašeeringu vormist välja ning asetame sooja ning kuiva kohta lõplikuks kuivamiseks. Tükivormi juures toimetame kašeerimist eraldi üksikutel vormitükkidel. Saadud tükid kleebime hiljem kokku. Kuivanud kašeeringle antakse joone ja värviga originaali välimus.

Nii kašeerides võime valmistada igasuguseid dekoratiivseid esemeid ja rekvisiite. Eriti soovitada tuleb just selliste rekvisiitide kašeerimist, nagu tassid, taldrikud, puuviljad, toidud, maskid jne.: kašeeritud rekvisiidid on kerged ja — mis eriti tähtis — purunematud.

Valminud plastilised puutüved vajavad realiteedile lähenemiseks veel kroone ja pöösaid lähedusse. Isetegevuslikul laval, kus mets on lähedal ja tükki mängitakse ainult mõned korrad, võime hädapärast kasutada ka loodusest võetud oksti, koos okaste või lehtedega. Siin peame siiski toodud oksti värviga järele aitama, neid värvirikkamaks muutes, sest lavavalguses jääb loodusest toodud oks tumedaks ja tuhmiks: puudub ümbruse koloriidist tingitud nüansirikkus ja valguse-varju mänglevus.

Talviste looduspiltide kujundamisel saame juba parema efekti, kui raagus oksad kohati valge värviga üle tõmbame. Puukroonideks tarvitatavad oksad köidetakse rippuma lati külge, puutüvede kohale, otsad allapoole. Pöösad lüüakse ristikestele põrandale seisma.

Parema efekti saavutame, kui ise valmistame kroonideks ja pöösasteks vajatavad oksad kas traadist või metsast toodud lehtedeta okstest, muutes nad vajaduse järgi, kärpides või tihendades meile sobivaks.

Okaspuu imitatsiooni valmistamisel on sobivaks materjals manilla. Võib kasutada ka niinenarmaid. Manillale antakse pajas keetes riide- või aniliinvärviga sobiv koloriit. Siis teda kuivatatakse ja lõigatakse valmistatava okaspuu kahe okka pikkusteks tükkideks.

Tööks lüüakse mõne laua või pingi serva külge kaks naela, umbes 10—20-sentimeetrilise vahega. Ühe naela külge kinnitatakse peenikese traadi ots, tuuakse traat siis 20—40 sentimeetrit lauast eemale ja viiakse üle sõrme murdes tagasi teise naelani. Seal keeratakse traat kord ümber naela ja tuuakse tagasi sõrmeni, sealt edasi esimese naelani jne. — üldse 10 kuni 20 korda. Valmis traadiaasad peale ühe, murtakse alla, vastu laua äärt, et nad ei segaks järgnevat tööd. Murdmata aas haaratakse vindla otsa kin-

nitatud naelast konksuga ja vinnalt pöörates keeratakse aasa otsa paar keerdu, et ka esimesed manilla kiud pidama jääksid. Teine töötajaist võtab peotäie lõigatud manillat ja asetab õhukeselt traatide vahele. Vindla tiirudest keerdub traat, kinnitades tugevasti manillat ja moodustades lambiharja-taolise tuti. Nii toimitakse ka järgnevate aasadega. Valminud tutid kinnitatakse sobivale puule, ja mänd ongi valmis.

Lehtpuude valmistamisel sobib lehtede materjaliks kõige paremini siidpaber. Paber lõigatakse rombi- ehk kaldruudu-kujulisteks tükikesteks. Siidpaberi lõikamiseks kasutatakse üksnes teravat nuga, pakiviisi kääridega lõigates või kirvega raiudes. Siidpaberi tükikesed on surutud üksteise külge ja on raskesti lahutatavad.

Valmislõigatud «lehed» asetatakse paberi või papiga kaetult põrandale hunnikusse. Põrand kaetakse selleks, et pärast tööd oleks ülejäänud lehti kergem kokku koguda.

Lehehunnik lüüakse põrandal lahti, kohevile; selleks tõstetakse neid kamaluga üles ja lastakse põrandale tagasi langeda. Langemisel irduvad lehed üksteisest. Nüüd kaetakse valmistatava puu oksad igast küljest pintslil abil liimiga. Enne liimiga katmist soojendame oksti ahju paistel, et liim okstel väga kiiresti ei hanguks. Liimiga kaetud puu lööme iga külge pidi siidpaberist lehtede hunnikusse. Lehed kleepuvad okstele, ja mõnekümne sekundiga on meil lehtpuu imitatsioon valmis (joon. nr. 68).

Lehtede kinnitamiseks võime neid ka liimisele puule peale puisata: läbi okste hõljudes kleepuvad nad puule. Selline töötamisviis on aegavõtvam, kuid siidpaberist lehekete kadu on väiksem, kuna teisiti, s. o. liimist puud lehekuhilasse lüües, tilgutame liimi hunnikusse, lehed kleepuvad kokku ja muutuvad tarvitamiskõlbmatuks.

Siidpaberist lehtedega valmistatud puu mõjub lava valguses efektselt. Sellisele puule juhitud valgus annab siidpaberi läbipaistvuse tõttu päris reaalse illusiooni lehtpuust. Siidpaberi kergusest tingituna kutsub väksemgi õhuliikumine laval esile siidpaberist lehtede liikumise, mis aitab saavutatud efekti veelgi suurendada.

Plastiliste õitsevate kirsi- ja õunapuude valmistamisel võime tarvitada sama meetodit, ainult rohelise siidpaberi asemel kasutame valgest ja heleroosast siidpaberist lehekete segu. Parema efekti annavad aga helerohelisest, heleroosast ja valgest siidpaberist lõigatud ja üksteisele asetatud ruudukesed, mis keskelt kokkukeeratud niidile on õiteks sõlmitud (foto nr. 69). Sellist niidile sõlmitud õite ahelikku okstele ümber keerates, saame efektse imitatsiooni õitsvast kirsi- või õunapuust.

Plastiliselt kujundatud välispildi lähendamiseks realiteedile peame tähelepanu pöörama ka lava põrandale, kattes selle murumattide või muude vastavate katetega.

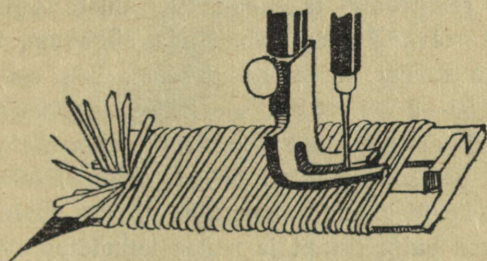
Sageli kaotab hästikujundatud lavapilt oma mõju, kui vaatleja pilk satub lava põrandale. Ei saa ju paremagi tahtmise juures kujutella reaalselt looduspilti kulunud, okselikul, nähtavate lauavahedega laudpõrandal.

Murumattide valmistamiseks on sobivaimaks materjaliks raffia (aednikud tarvitavad köitematerjaliks), tema elastsuse ja murdumatuse tõttu. Murumatte võib valmistada ka niinenarmaist või kaltsuribadest.

Murumati valmistamiseks värvitakse raffia, pajas keetes, sobiva riide- või aniliinvärviga roheliseks. Sama tehakse ka riidega, mida kasutatakse murumati alusmaterjaliks. Raffia riidele õmblemiseks võib soovitada kaht töövõtet:

1. Raffia lõigatakse 10- kuni 20-sentimeetristeks

tükkideks, olenevalt sellest, kui kõrge kõrrega kavatsetakse matid valmistada. Tükeldatud raffiat asetatakse pidevalt õmblusmasina alla, õhukese kihina alusriide ühele äärele, ja õmmeldakse masinaga läbi. Kui üks raffia-riba on valmis õmmeldud, siis murtakse valminud riba seesmine pool teisele poolele peale. Järgmise riba õmblemisele asudes asetatakse tükeldatud raffiat valmisõmmeldud riba kõrvale ja õmmeldakse masinaga läbi. Nii kattub kogu alusriide riba-ribalt raffiast kõrrestikuga.

Joonis 70.

2. Raffia õmblemiseks riidele valmistame vastava terasplekist raami (joon. nr. 70). Raamile kerime raffiat, kõrs kõrre vastu, asetame siis raami õmblusmasina alla ja õmbleme raffiat alusriidele. Terasplekist raami otstes on joodetud žiletiteradest valmistatud lõikajad. On raffia masinaga läbi õmmeldud, siis tõmbame raami edasi; sellega lõikame raamile keritud raffia ühtlasi pooleks. Kerime raamile uut raffiat, õmbleme läbi, tõmbame raami edasi jne., kuni murumatt on valmis. Raffiaribade õmbluste vahed ei tohiks olla üle 5 sentimeetri: mida tihedamalt on raffiaribad õmmeldud, seda paremini seisavad püsti kõrred.

Lava põranda katmiseks võime kasutada ka lihtsamaid ühevärvilisi rohelisi või rohelise ja kollase laigulisi rii-

deid. Kui lavapõranda katmiseks pole võimalik midagi rohkem ära teha, siis vähemalt dekoratsiooni üleminekut põrandale peame pehmemdama roheliste kaltsuribadega, et retušeerida dekoratsiooni ja põranda kokkupuutel tekkinud joont.

USTE, AKENDE JNE. PLASTILISELT E HITATUD ORVAD EHK NIŠID.

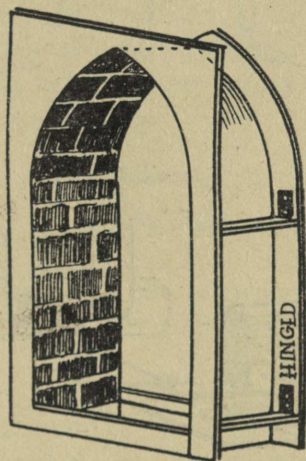
Lavapildi realiteedile lähendamiseks tuleb sageli ustele, akendele ja võlvkäikudele valmistada sügavust, mis peab edasi andma müüri või seina paksust, kus asetseb uks, aken vms. 0,50—2 või rohkem meetrilise sügavusega nišside valmistamisel ehitati nad vastaval puuarmatuuril ehk -sõrestikul. Selliselt ehitatud orvad, eriti väikelaval, kus puuduvad dekoratsioonide hoiuruumid, on ebapraktilised: nad tarvitavad palju ruumi ja nende kohaletoomiseks peab olema avar läbikäik ja vähemalt paar töölist.

Palju paremate tulemustega võib kasutada lõõtsana kokkukäivaid orvi. Lõõtsana kokkukäivad orvad on valmistatud järgmiselt: Nišile, millele vajatakse sügavust, valmistatakse tema mõõdete ja kontuuride kohaselt kaks otsraami. Raamide sisemised servad ühendatakse omavahel, niši sügavusele vastavas laiuses, katteriidega. Kui raamid üksteisest kaugemale tõmmata, pingutavad nad katteriide, ja saamegi vajaliku sügavusega niši. Raamide kinnitamiseks ja katteriide pingutamiseks monteerime ühe raami külge niši sügavuse mõõdule vastava pikkusega latid. Kui latte raamide vahele suruda, pingutavad nad riide ja hoiavad raamid üksteisest vajalikus kauguses (joon. nr. 71). Nii valmistatud orvad ehk nišid tarvitavad kokkupandult ainult kahe otsraami paksusele vastavat ruumi. Kohale

toome neid nii kui kulissegi üksinda. Lahtitõmmatud ja lat-
tidega ühendatud lõõtsnišš seisab püsti tuge deta.

Ülalkirjeldatud viisil võime lavakujundis valmistada ka
suuri silinder- või igasuguseid teisi võlv- ja kuppellagesid.

Silinder-võlvlae ehitamiseks valmistame vastavalt pool-
silindri lõikele kaks puust roiet, paksusega $1\frac{1}{2}'' \times 3''$. Roi-
ded ühendame seestpoolt silindervõlvi pikkuse laeks maali-

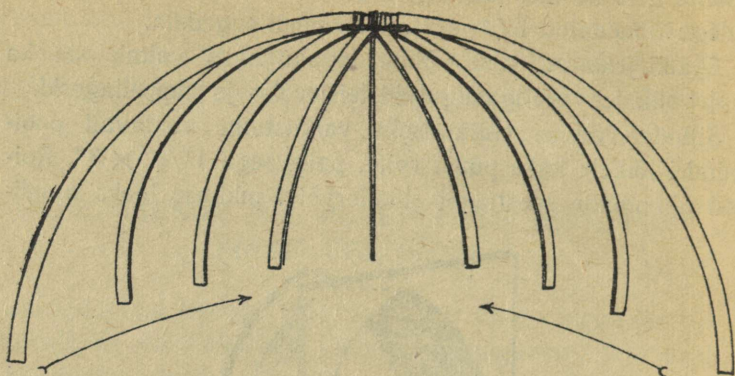

Joonis 71.

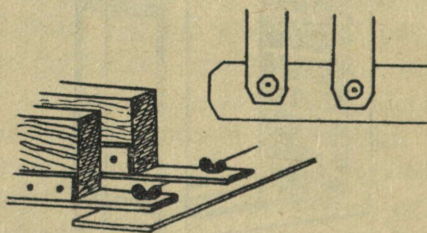
tud riidega. Lae kujundamiseks pingutame riide samapik-
kuste lattide varal pingsaks kaarekujuliseks võlviks. Valmis
võlvlae tõstame ripplattide abil üles ja laseme alla-asetatud
seintele laena peale.

Võlvlae roiete raadiuseks võime võtta näit. 4,5 m ja lae
pikkuseks 5,5 m.

Kuppel-lae kujundamiseks valmistame poolkupi lõikele
vastavad puust roided (joon. nr. 72) mõõdetes $1'' \times 4''$.
Roiete üksikosi tugevdame kahelt poolt vineeriga. Roiete

Joonis 72.

Joonis 73.

ülemise otsa kinnitame vinkel- või lehtraud (joon. nr. 73). Need vinkelraud ühendame liikuvate poltide abil otsrauaga A, selliste vahedega, et roideid oleks võimalik pöörata 90° võrra.

Kui roiete otsad on kinnitatud otsraua külge, siis antakse pörandal roietele kupli kujundamiseks vajalik seisund. Roi-ete vahele lööme nüüd pinguldatult, kleepimise ja naeluta-mise teel, tingimata varem niisutatud ja ärakuivatatud riide. Säärane riie ei tõmbu kuplile vajaliku koloriidi andmi-sel enam kokku ega moonuta kupli vormi.

Kuplit tarvitades kinnitatakse roiete sõlmpunkt ripp-latile ja tõstetakse ta siis kupli kõrguse võrra põrandast kõrgemale. Roided eemaldatakse üksteisest niivõrd, kui lubab nende vahele kinnitatud riie. Riie pinguldatakse roiete vahele surutud, pikkuselt sobivate lattide abil. Valminud kuppel tõstetakse nüüd ripplattidega üles, kusjuures iga roiet kannab täpselt väljamõõdetud tross, ja lastakse siis püstitatud seintele ja sammastele.

Sääraselt valmistatud kuppel pannakse pärast tarvitamist lehvikuna kokku ja ta ei vaja panipaigas rohkem ruumi kui ainult roiete paksume ulatuses.

SAMBAD.

Sambad valmistatakse kas ümarplastilistena või poolplastilistena. Sammaste valmistamiseks võib soovitada alljärgnevat viise:

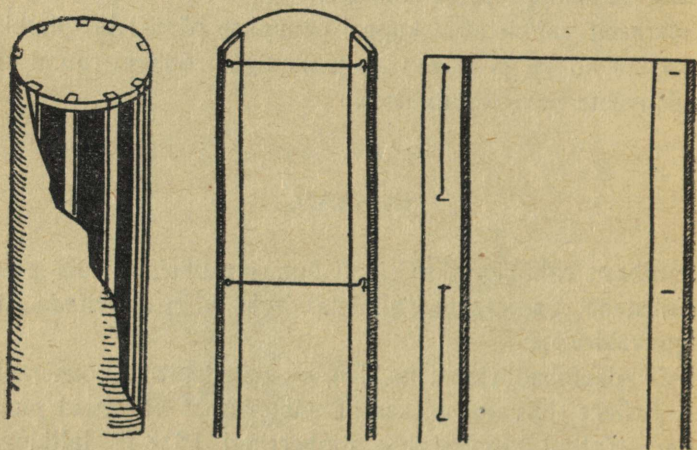
1. Tugisambad (joon. nr. 74) on valmistatud puusõrestikul. Selleks lõigatakse samba jämedusele vastavad puust kettad. Kettad kinnitatakse ümberringi 1" × 1" lattidega, mis kaetult papi, riide või vineeriga moodustavadki samba. Sammastele võime asetada karniise, kaari jne.

2. Rippsambad, mis on valmistatud puuketastele kinnitatud riidest. Selleks lõigatakse vastavalt samba jämedusele kaks puuketast: üks samba ülemise, teine alumise otsa jaoks. Võetakse samba pikkusele ja samba übermõõdule vastav riidetükk. Riide otsad lüüakse kinni ketaste äärte külge. Samba ülemine ketas kinnitatakse kulissilati või varem lati külge kinnitatud karniisi külge. Kui kulissilatti üles tõsta, jääb samm rippuma. Rippsamba alumine ots kinnitatakse põrandasse ja pingutatakse, kulissilatti tõstes,

samba riie sirgu. Vaatleja saab mulje massiivsest plastilisest sambast.

Selliselt valmistatud ripsambad on väikelavale väga sobivad: ärakorjatult tarvitavad nad hoidmiseks vähe ruumi.

Riidest valmistatud ripsambaid seest valgustades võib saavutada lavapildis häid efekte. Samba mõlemasse otsa

Joonised 74 ja 75.

monteeritakse selleks elektri valguspunktid. Tulepunkti varjamiseks tehakse samba otsad läbipaistmatuks, kattes nad seest 0,25—0,75 sentimeetri ulatuses papiga. Sambale vajaliku värvitooni andmiseks katame valguspunktid värvilise tsellofaaniga või värvime vastavalt lambid.

Lavadele, kus puuduvad kulisside hoiuruumid, võiks soovitada poolümaraid plastilisi painedambaid (joon. nr. 75). Tahvelpapist või riidega ülekleepimise teel kõvendatud kehratapeedist valmistatakse vajalikule samba kõrgu-

sele ja poolele übermöödule vastav tükk. Sellele tükile lüüakse kummalegi servale 1" × 3" latid. Ühele latile monteritakse samba läbimöödule vastav haak ja teisele haagi-obadus. Samba saamiseks painutatakse külglatid niivõrd üksteise lähedale, et võimaldub haagiga neid siduda. Kui ühendame samba haakidega, siis ongi meil kasutamiskvalmis poolümar plastiline painedsammas.

Painedsammas ära koristades päästame haagid lahti, ja saame taas vähe ruumi vajava sirge seina.

POODIUMID, TREPID.

Plastiliste dekoratsioonide hulka kuuluvad ka lava kujundamiseks vajalikud poodiumid ja trepid.

Poodiumide ja treppide möödud peavad olema valitud niisugused, et nendest oleks võimalik moodustada mitmesuguses suuruses mänguks vajalikke kõrgendikke ja käike. Et püsik-poodiumid vajavad alalhoidmiseks palju ruumi, valmistatakse poodiumid kokkukäivatena, s. o. poodiumi plaat on eraldatav ja poodiumi raamid käivad hingedel kokku.

Sobivamateks poodiumi möödeteks on kujunenud: kõrgus — 33,2 cm, 0,50 m, 1 m, 1,50 m ja 2 m; poodiumiplaadi mõõted — 1 m × 1 m ja 1 m × 2 m.

Poodiumiplaadid on valmistatud tavaliselt 1" lauast kahel põõnal, poodiumiraamid 1½" × 4" latist.

Poodiumiraamide kokkupanemiseks nende ära koristamisel tarvitatakse mitmesuguseid mooduseid. Tavalisemad neist on:

a) Poodiumiraamide küljed ja otsad on ühendatud hingedega (joon. nr. 76). Kokkupanemisel lükatakse poodiu-

miraamid külgedega kokku. Tekib kahe laua paksune ja poodiumi külje + otsalaua pikkune kokkupandud lauastik.

b) Poodiumiraami otsad on pooleks lõigatud ja hingedega nii kokku monteeritud, et need poodiumiraami kokkupanemisel murduvad sissepoole (joon. nr. 77). Kokkupandud poodiumiraam jääb nelja laua paksuseks ja niisama pikaks, kui oli poodium.

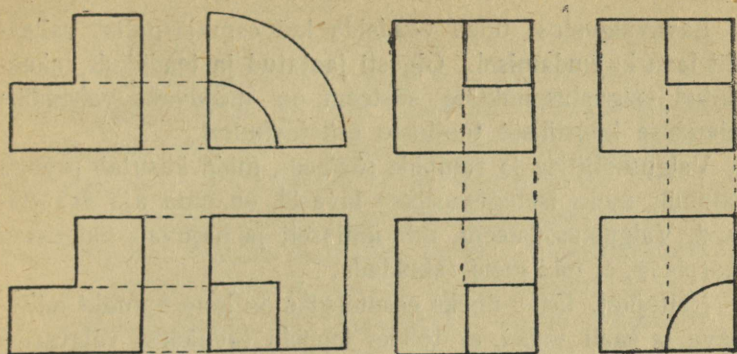
Poodiumide valmistamisel pole oluline, et kõik poodiumiraamid oleksid varustatud poodiumiplaatidega. Kui poodiumid on valmistatud standardiseeritud möödetes, siis peab iga poodiumiplaat sobima ükskõik millise vastavamõõtelise poodiumiraamiga.

Joonised 76 ja 77.

Kasutades poodiume vajame möödapääsematult ka treppe. Standardiseeritud möödetega poodiumide juurde kuuluvad ka standardiseeritud möödetega trepid. Kui meie poodiumid on kuni 2 meetri kõrgused, siis peab meil ka olema selliseid treppe, mis võimaldavad näitlejail laval ohutult ja vabalt poodiumile pääseda.

Treppide sobivamaks pikkuseks on vastavalt poodiumile — 1 meeter ja 2 meetrit, treppide kõrguseks — 33,2 sentimeetrit. Selline kõrgus vajab kaht astet. Astme kõrguseks ja sügavuseks on 16,6 sentimeetrit. Kui asetada 50 sentimeetri kõrguse poodiumi ette kaheastmeline trepp, siis moodustab poodium ise kolmanda astme. Ühe meetri kõrgusele poodiumile pääsemiseks asetatakse poodiumi ette

A.

B.

Joonis 78.

50 sentimeetri kõrgune poodium, millele peale ja ette pan-
nakse kaheastmelised trepid. Selliselt edasi kombineerides
saame töötamisel väga palju variatsioone.

Treppide täielikku komplekti soetades, peame valmis-
tama ka nurktrappe, mida kasutame treppide lõpetamisel
ja ühendamisel. Nurktrappe vajame: nurga sisse asetata-
vaid õigenurkseid ja kaarnurkseid (joon. nr. 78, A ja B) ja
nurga tippu asetatavaid õigenurkseid ja ümarnurkseid
(sama joonis, C ja D).

Et ruum alati ei võimalda trepistikku ehitada poodiumi-
dest ja treppidest, siis valmistame ka mõned 1 meetri kõr-
gused trepid, tehes neid otse- ja keerdtreppidena.

Kui poodiumide ja treppide komplekt on soetatud, siis
oleme vabastatud murest, kuidas kujundada vajalikke kõr-
gendikke ja trepistikke.

LAVAVALGUSTUS.

Lavavalgustust tuleb vaadelda kui esmajärgulist vahendit lava kujundamisel. Õigesti jaotatud ja teadlikult rakendatud valgustuspunktide süsteem on mõjuvaks vahendiks etenduse kunstiliste taotluste esiletõstmisel.

Valgussofittide ja rampide süsteem, mida kasutab praegu enamik meie isetegevuslikke lavasid, on oma aja ära elanud. Valgustussüsteem, mis ühtlaselt ja hajuvalt valgustab karplava, ei tohi meid rahuldada.

Näitejuht, kelle üheks eesmärgiks on luua kontakt näitelava ja saali vahel, ei tohiks leppida lavaäärse valgustusrambiga. Ramp lava ees valgustab ainult näitleja jalgu, tekitab halvastimõjuvat varjude mängu lava tagaseinas ja eraldab optiliselt lava saalist. Näitlejasse mõjub ramp pimestavalt, moodustades näitleja ja publiku vahel läbinähtamatu valgusseina.

Sofittide-rampide süsteem oma hajuva üldvalgusega ei võimalda ettekantavas näidendis teatavate stseenide allakriipsutamist ega üksikute tegelaste esiletõstmist.

Lavavalgustus oma efektsuses ei tohi aga leidliku lavakujundaja kätes saada peaosa mängijaks ettekandes; ta peab õigelt ja veenvalt esile tõstma olulisemat.

Oma lavale otstarbekohast paindlikku valgustussüsteemi rajama hakates, peame tutvuma lava iseärasustega. Peame leidma tegeliku ja põhjaliku katsetamise abil valgustuspunktidele õiged asukohad ja seisundid, valgustuspunktide avadele aga õige suuruse ja löike. Peame punktid varustama värvifiltrite vahetamise võimalusega ja leidma katselisel teel valguspunktide tugevuse.

Et tegevus näidendis on sageli näitejuhi poolt toodud portaali alt välja, saali, eeslavale, siis peame looma võimaluse selle tegevustiku valgustamiseks. Selleks toome val-

gustuspunkte lavalt välja saali lakke, saali seintele ja lava portaalile, lava ava äärtele.

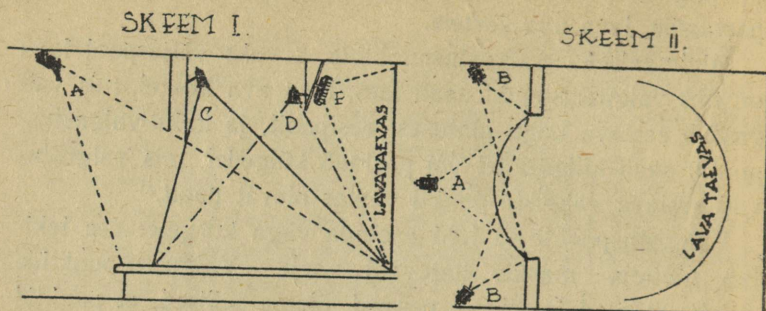
Minimaalseks valgustuspunktide arvuks väljaspool lava on üks valgustuspunkt saali laes, lava ava keskel, mis valgustab eeslava kogu ulatuses eestpoolt, ja kaks valgustuspunkti saali külgseintel või portaali külgedel, mis valgustavad eeslava valgustuspunkti vastas olevat poolt.

Valgustuspunkte ei tohi asetada väga kõrgele: see tekitab näitleja maskis tugevaid varje. Valgustuspunktide avade mõõted ja lõiked peavad olema sellised, et punktid valgustavad ainult seda lavasektorit, mille valgustamist neilt vajatakse. Ei tohi lubada sellist lohakust, et saali laes oleva valgustuspunkti valgus langeb esimesele kolmelelelele publikureale ja tervele lavapoolsele seinale või külgvalgustuspunktid saali seinal või portaalil on juhitud nii hooletult, et nende valgus pimestab vaatajaid esimestes ridades.

Laval asetsevaid valgustuspunkte võime jagada kahte gruppi: ühtesid kasutame tegelaste valgustamiseks ja esiletõstmiseks, teisi — dekoratsioonide valgustamiseks ja valgusefektide sooritamiseks. Tegelasi valgustavate valgustuspunktide asukohad peavad olema valitud selliselt, et maalitud dekoratsioonidele ei tekiks tegelaste varje. Plastiliste dekoratsioonide juures on see, vastupidi, vajalik, sest valguse ja varjuga aitame rõhutada dekoratsiooni plastilisust.

Maalitud dekoratsioonidega kujundatud lavapildis peame näitleja liikumise äärmise piirina lava sügavuses märkima joone, mille ületamisel tekivad varjud lava sügavusse asetatud dekoratsioonidel. Lavapildiga saavutatud illusioon haihtub kohe, kui maalitud kaugustel kõnnib näitlejaga kaasa tema mitmekordistunud vari.

Dekoratsioonide valgustamiseks tarvilikud valgustus-

Joonis 79.

punktid püüame asetada selliselt, et need valgustaksid ainult dekoratsioone: dekoratsioonide valgustamiseks vajalik värviline valgus, langedes näitlejaile, mõjub halvasti nii näitleja grimmile kui ka kostüümi värvusele.

Valgustuspunktide jaotust laval vaatleme näitena joon. nr. 79, skeemi I ja skeemi II pealt.

Saali laes oleva valgustuspunkti A valguskiirte vihk, valgustades näitlejat eestpoolt, langeb lavale eeslava eesmisest servast kuni ringkaare või prospekti alumise ääreni (skeem I) ja portaali äärest portaali ääreni.

Saali seintel asetsevad valgustuspunktid B (skeem II) valgustavad näitlejat küljelt ja eeslava valgustuspunkti vastas olevat poolt.

Võimaluse avanedes monteerime neile juurde uusi lisa-valgustuspunkte saali lakke, seintele ja portaali külgedele. Mida rohkem on valgust eeslaval, seda suuremad võimalused on meil lava valgustamiseks.

Lava valgustamiseks leiame kohad seespool portaali, s. o. laval. Neist ühed valgustuspunktid määrame tegelaste ja teised lavakujundamiseks vajalike dekoratsioonide val-

gustamiseks. Skeemil I on valgustuspunkt C, mis valgustab kogu lava seespool portaali, asetatud kas portaali sillale või lava ava kohale seinale nii, et ei puuduks võimalus vajaduse korral teda liigutada ja tema valgusfiltreid (värve) vahetada.

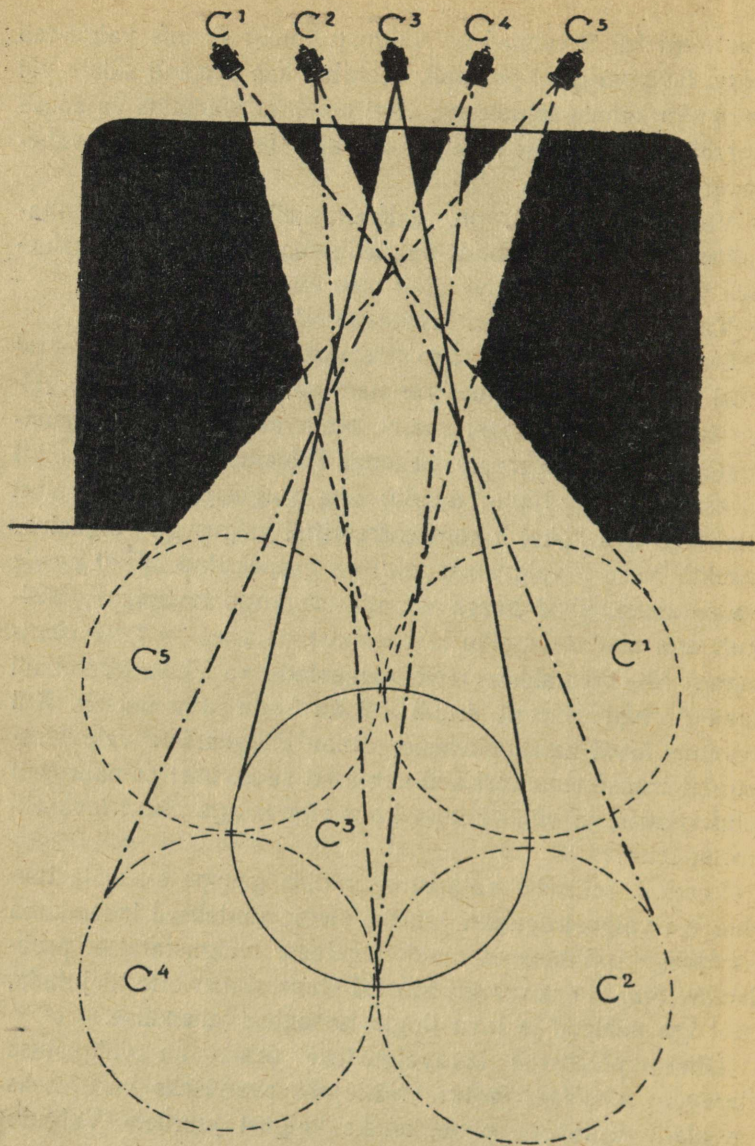
Valgustuspunkt D, nn. valgustuskell (skeem I), kinnitatakse tavaliselt horisondi valgustusraami külge. Valgustuskell valgustab kogu lava ülalt otse alla.

Valgustuspunkt E on lavataeva värvimiseks.

Skeemidel näidatud valgustuspunktidele võimaluse korral uusi lisandades, grupeerime nad nii, et ülesseatavast valgustuspunktide rühmast saame teatavate varieerimisvõimlustega valgustusgrupi. Skeemil I toodud valgustuspunkti C asukohas on (joon. nr. 80) ühe valgustuspunkti asemel ülal lava ava kohal 5 kontsentreeritud valgusega valgustuspunkti. Need 5 valgustuspunkti on grupeeritud nii, et nende valguskiirte vihud haaravad ühiselt kogu lavapinna, üksikult aga ühe neljandiku lavapinnast, ja viies — lava tsentrumi. Nii võimaldub meil valgustada vajaduse korral nii lava üksikut sektorit eraldi kui ka kogu lava ühiselt. Kui tegevus laval kandub teisale, võime lülitada ühe valgustuspunkti transformaatori abil aeglaselt sisse, teist samaaegselt pimendades, ja viia valguse koos tegevusega ühest lavasektorist teise.

Loonud selliseid valgustuspunktide gruppe skeemis toodud iga valgustuspunkti juurde, oleme suutelised lahendama ka kõige mitmekesisemaid tegelaste valgustamise probleeme. Siin ei saa mingit kindlat planeerimist ette kirjutada, sest iga näidend ja lava tingib isesuguse lahenduse.

Üheks põhiliseks lavavalgustuse veaks on valgustuse tugevuse ebaõige jaotus. Näitejuhi peamiseks kurtmiseks on alati: «Lava on pime, andke valgust juurde!» Valguse

Joonis 80.

suurendamiseks lülitatakse valgustuspunkte juurde, sageli kuni viimseni; nüüd on kõik lavavalgus rakendatud, aga lava on ikkagi «pime».

Harilikult on valgustuspunktide võrk nii ehitatud, et laval asetsevate valgustuspunktide valgusjõud ületab saali, s. o. eeslava valgustavate valgustuspunktide jõu.

Lava valgustamiseks on eeslava valgustuspunktid kõik sisse lülitatud, kuid näitejuht tahab veelgi valgemat lava. Nüüd lülitatakse juurde viimasedki valgustuspunktid laval. Missugune on tagajärg? Eeslava muutus veel pimedamaks kui enne.

Milles on viga?

Viga seisab selles, et valguse lisandamise asemel oleks pidanud valgust laval vähendama, sest eeslava ja lava valgustuse vahekorid polnud õige. Laval, s. o. seespool portaali asetsevad valgustuspunktid on näitlejaile palju lähemal kui saalis asetsevad valgustuspunktid. Seega on nende valgusjõud suhteliselt suurem. Portaali alla, s. o. lava valgustuspiirkonnast välja, eeslava valgustusse astunud näitleja satub nagu hämarusse. See on tõesti tajutav, kui valgustuse tugevus ei ole õigesti jaotatud. Jälgides näitleja esinemist tugevas lavavalguses, kohandub vaatleja silmaava sellele valgustugevusele. Kui aga nüüd näitleja astub nõrgemas valgusesse, siis silmaava ei reageeri nii kiiresti valguse muutusele ja meile tundub, et eeslaval on hämarus; meile tundub see valgustussektor pimedamana, kui see tegelikult on. Seepärast võime valgustusugevuse järjesutuse teha järgnevalt: eeslaval kõige tugevam valgus, lava esiplaanil — aste nõrgem, lava teisel plaanil — aste eelmisest nõrgem jne. Kunagi ei tule valgustuspunkte nii seada, et lavavalgustuse tugevus muutuks seda suuremaks, mida sügavamale lava läheb. Sellele ebaõigele teele sattumiseks

on aga palju eeldusi, sest lavale on meil alati võimalus ja hõlpsam juurde seada abivalgustuspunkte. Sellest tuleb aga loobuda, kui lavavalgustuse tugevus hakkab ületama eeslava valgustugevust. Seepärast, täiendades lavavalgustust, püüame võimalikult rohkem valgustuspunkte viia saali. On teatrimaju, kus eeslava valgustamiseks on saali lakke, lava ette monteeritud 30—40 prožektorit, saali külgedele niisama palju ja saali tagaseina, rõdudele ja lae alla isegi tugevajõulisi elektri-kaarlampe.

Lisaks kindlatele valgustuspunktile tuleb lavale soetada ka mitmesuguseid ümbertõstetavaid valgustuspunkte, nagu:

1. rippvalgustuspunktid, mida on võimalik riputada vajalikesse kohtadesse vastavalt etenduse nõuetele;

2. jalalseisvad, ümberpaigutatavad valgustuspunktid;

3. põrandale asetatavad valgustuspunktid ehk rambid.

Ümberpaigutatavad rippvalgustuspunktid on vajalikud selliste stseenide ja dekoratsioonide valgustamiseks, kuhu ei ulatu püsivalgustuspunktide valgus. Rippvalgustuspunktide valgusava on teisendatav avasiibriga, et vältida valguskiirte tarbetut hajumist.

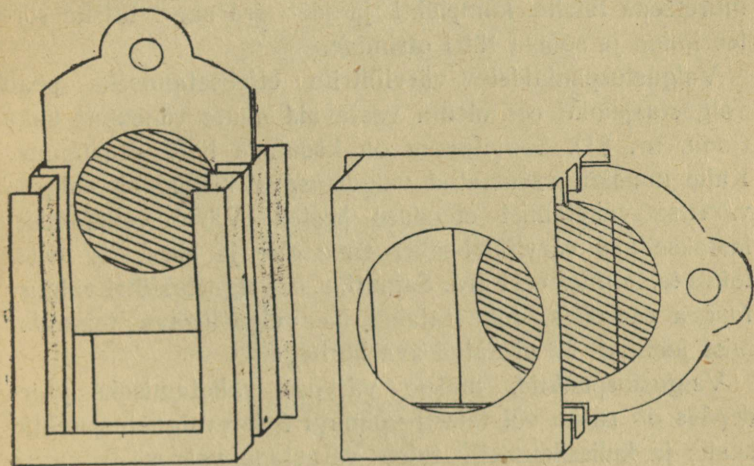
Punktile vajaliku kallaku ja suuna andmiseks on see varustatud vastava seadisega. Valguse värvuse vahetamiseks omavad nad valgusfiltrite kassetti või nuute valgusfiltri siibri etteasetamiseks.

Jalalseisvad ümberpaigutatavad valgustuspunktid asetsevad vastaval alusel, millega on võimalik valgustuspunkti tõsta, pöörata ja talle teatavat kallakut anda. Jalaks on metalltoru, milles liigub ümarraua külge kinnitatud valgustuspunkt. Valguse värvuse muutmiseks on vastavad hoidjad, mis on filtrite vahetamisel tarvilikud.

Põrandale asetatavate valgustuspunktide peamiseks

ülesandeks on valgustada dekoratsioone välispiltides, erijuhtudel kasutatakse neid ka tegelaste valgustamiseks.

Põrandale asetatavate valgustuspunktide grupid ehk rambid varustame rullidega, et neid veeretades oleks hõlpus rampe ümber paigutada. Rambi valgustussuund olgu re-

Joonis 81.

guleeritav. Ramp varustatakse erilise kattega, millega võimaldub valguse hajumist katta nii, et see langeks ainult soovitud sektorisse.

Dekoratsioonide, eriti madalate maastikupüstikute valgustamisel on põrandarambi osatähtsus suur. Rampe üksikute püstikdekoratsioonide vahele asetades võime edasi anda valguseperspektiivi, s. o. kahandada valgust näiva kauguse suurenedes. Rambid, asetatud ringhorisondi ehk ekraani ette põrandale, võimaldavad meil anda silmapiirile vajalikku teist värvust, eriti hommiku- ja õhtutaeva kujundamisel.

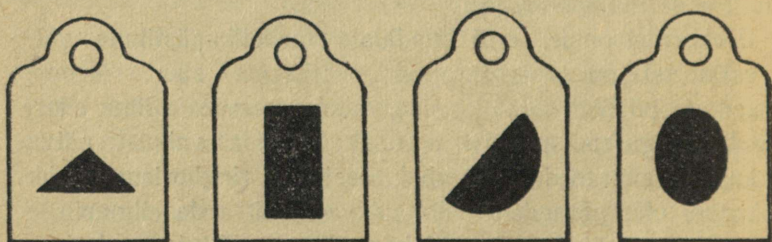
Meie lava kõigi valgustuspunktide valguse värvuse muutmiseks vajalikud filtrite kassetid, siibrid ja nuudid nende jaoks olgu ühemõõtelised; ükskõik millisel valgustuspunktilt võetud filtri siiber peab sobima igale teisele valgustuspunktile. Nii ei ole meil igale valgustuspunktile vaja muretseda filtrite komplekti ja jääb ära sage filtrite sorteerimine ja sobiva filtri otsimine.

Valgustuspunktidele värvifiltrite etteasetamiseks peab valgustuspunkti ees olema vastavaid nuute vähemalt kaks (joon. nr. 81). Soovitavam on kasutada horisontaalnuute. Kahe nuudiga varustatud valgustusava võimaldab valguse värvuse vahetamist etenduse kestel. Värvu vahetamisel lastakse uus värvifiltri-siiber enne ette ja alles siis tõstetakse teine filter eest ära. Samuti, s. o. valgustusfiltri valgustusava ees olles, toimetatakse ka valgustusava teisendamist joonisel 82 näidatud avasiibritega.

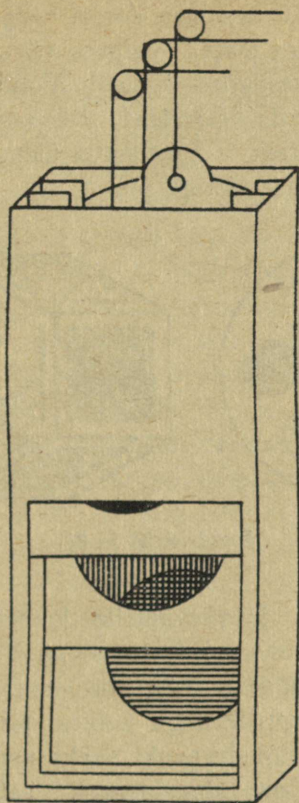
Valgustuspunktid, millele värvuse vahetamiseks juurdepääs on raske või täiesti võimatu (püsivvalgustuspunktid saalis ja kulissilattidel), tuleb varustada valguse värvuse muutmiseks filtrite kassetidega.

Selleks võib kasutada:

a) karpkassetti 2, 3, 4, 5 jne. filtriga (joon. nr. 83);

Joonis 82.

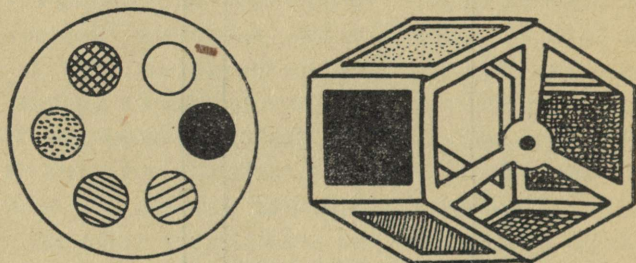
Joonis 83.

b) ketasfiltrit, mis koosneb valgustuspunkti ava ees pööratavast kettast valgustusfiltritega (joon. nr. 84);

c) mitmetahkset prisma, mille küljed on filtriteks (joon. nr. 85).

Valgusfiltrite kassetis on teatav arv filtreid, mis liiguvad igaüks omal nuudil. Filtreid on võimalik reguleerida

peene trossi ja plokirataste süsteemi abil lavalt, valgustaja juurest, lastes neid vajaduse korral valgustuspunktile ette langeda või eest ära tõsta. Valguse värvuse mitmekesistamiseks võib samasuguse kasseti monteerida valgustuspunkti ava alla, mis võimaldab valgustusava poolitamist värvifiltritega, näiteks valgustusava ülemine osa katta punase, alumine kollase filtriga jne.

Joonised 84 ja 85.

Kus ruum lubab ja värvifiltrite kassettide valmistamiseks puuduvad võimalused, täidab sama ülesannet ka ketasfilter. Selleks asetatakse valgustuspunkti ette teljel pööratav vajalike valgusfiltritega ketas. Ketta üks ava jäetakse filtrita, et valgustuspunkt saaks anda ka valget valgust. Ketta avad on valgustuspunkti valgustusava kujulised. Ketas on monteeritud valgustuspunkti ette nii, et teda on võimalik lavalt pöörata plokiratastele asetatud trossiga, juhtides vajaliku filtri valgustuspunktiava ette. Valguse värvuse vahetamisega ketta abil on ka raskusi: filtri vahetamine on võimalik ainult siis, kui naaberfilter on selleks sobiv. Näiteks: õises lavapildis, kus peaks toimuma üleminek siniselt valguselt rohelisele, ei saa meie vahetamist teostada, kui nende filtrite vahel on valge. Seda võib teha

ainult siis, kui värvuse vahetamise ajaks oleme lülitanud valguse hoopis välja.

Värvilistest filtritest koostatud mitmetahkset prisma kasutatakse seal, kus saab valgustuspunkti asetada otse prisma sisse. Pööratava prisma ühel tahul puudub filter: selle kaudu antakse valget valgust.

Valgustuspunktiava suuruse reguleerimiseks peab olema reguleeritavaid avasulgureid, nn. iirislukke, millega võimaldub valgusava selle maksimaalsest suurusest vähendada kuni ava sulgemiseni. Iirisluku ehitus sarnaneb fotokaamera iirisdiafragmaga. Iirislukk asetatakse valgustuspunkti ette filtrit hoidvatesse nuutidesse.

Valgustuspunkte, vaatamata nende ehitusele ja asukohale, on soovitav varustada vastavate läätsedega ehk kondensoritega, mis koondavad valguskiiri, muutes sel teel valguse intensiivsemaks ja kontsentriilsemaks. Et valgusjõudu veelgi suurendada, varustatakse valgusallikas vastava reflektoriga (nõguspeegliga). Reflektoriks sobib ka valge plekk.

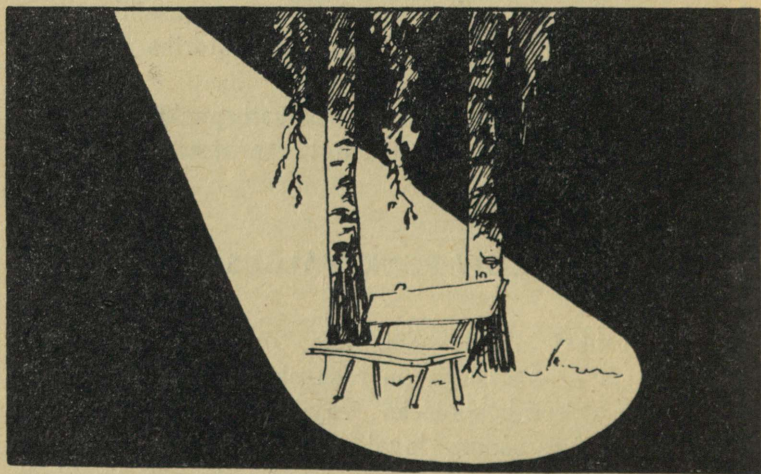
Kontsentreeritud valgusega valgustuspunkt, mis on varustatud objektiiviga, on kasutatav projektsiooniaparatuurina.

JÄLGIV PUNKTVALGUS.

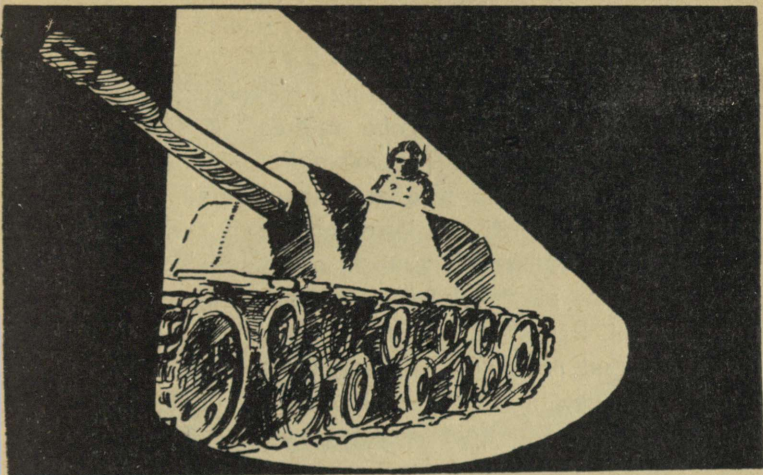
Isetegevuslikel näitelavadel, kus dekoratsioonide valmistamise ja käsitlemisega on raskusi, annab punktvalguse kasutamine dekoratsioonideks vajalike materjalide suurt kokkuhoidu. Nii saame laval väheste vahenditega luua tegevusele vastava lavakujundi, tehes seda küll tinglikult, ainult üksikute mööbliesemete ja püstikdekoratsioonidega (joon. nr. 86, 87, 88, 89). See siiski mõjub paremini kui

aastaid tarvitatud «toa» või «metsa» dekoratsiooni kasutamine. Tinglikus lavakujundis punktvalgust kasutades, teeme seda hämaral või täiesti pimedal laval ja rakendame valgustamiseks ainult kontsentreeritud valgusega üksikuid vajalikke valgustuspunkte. Hämaral laval pääseb tegelase valgustamisel punktvalgusena hästi mõjule juba 200—300-vatiline lamp. Suurema arvu tegelaste juures kasutame nii mitut valgustuspunkti, kui palju on vajalik nende valgustamiseks. Punktvalguse mõjukuse tõstmiseks on soovitatav piirata mängusektorit laval tumedate eesriietega: tegevus, esemed ja dekoratsiooni osad tulevad tumedal foonil paremini esile.

Näitlejat ja tema tegevust laval saadab ehk jälgib kogu aeg punktvalguse kiirtevihk. Suurema arvu tege-

Joonis 86.

Joonis 87.

laste juures kasutatakse sündmustiku paremaks esiletõstmiseks mitmesuguse tugevusega valgustuspunkte, kusjuures kõige tugevamat valgust juhitakse stseeni kandvale näitlejale või tegelaste grupile.

Jälgiva punktvalguse valgustuspunktid asetatakse peamiselt portaali kohta üles lava sissepoole või kõrgele portaali külgedele. Seega võimaldub valgustamine lava ava seesmise jooneni. Ülallangev valgus on eelistatum sellepärast, et siin ei teki segavaid varje dekoratsioonidele ega vastasmängijale.

Lavavalgustuse jaotus laval, olgu selleks elekter, petrooleumilambid, petrooleumigaasilambid, karbiidilambid või valgustusgaas, tuleb teostada eespool kirjeldatud põhimõtete järgi. Olenemata valgusallika iseloomust, tuleb need

laval asetada selliselt, et võimaldub maksimaalselt ära kasutada nende valgusjõu tugevust, nii tegelaste valgustamisel kui lavapildi kujundamisel.

Petrooleumivalguse kasutamine laevalgustusena tingib äärmist ettevaatlikkust tuleohu mõttes. Alljärgnevalt on antud mõningad nõuded petrooleumilampide käsitamiseks.

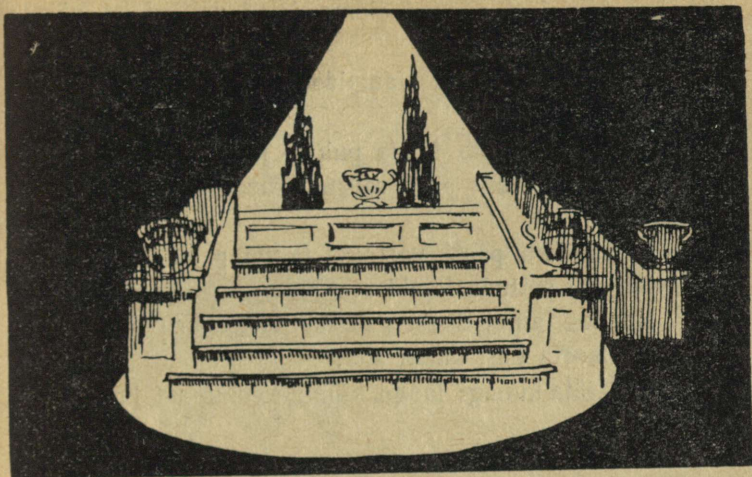
1. Hoidu asetamast põlevat petrooleumilampi või küünalt lahtise akna, eriti aga kardinade lähedusse.

2. Petrooleumilambid puhasta ja täida petrooleumiga enne etendust, päevavalguses. Ära täida lampi petrooleumiga ääreni. Pärast lambi täitmist kuivata lamp ja põrand mahavalgunud petrooleumist lapiga (mitte põlemasüütamisega). Ära usalda lampide süütamist ja reguleerimist alaealistele.

3. Hoidu valamast petrooleumi kuuma või äsja kustu-

Joonis 88.

Joonis 89.

tatud lampi. Enne kustuta lamp, lase lambil jahtuda, ja alles siis keera pea lambilt. Petrooleumi kallamisel hoiatuld kaugel.

4. Ära pane kunagi lampi ahjule, eriti kuumale.

5. Lampi ära kustuta klaasi pealt ega alt peast puhudes, vaid enne keera tuli väikeseks ja kata siis klaas pealt vastava metallist kattega või lihtsa plekitükikesega, mis kustutabki lampi.

6. Riputa lampe ainult metallkonksu otsa. Kontrolli sageli konkse, kas nad kannavad. Lampi seinale riputades vaata, et lambi ja lae vahet oleks vähemalt 50 sentimeetrit. Lihtsaid plekklampe ära riputa seinale külgejoodetud hoidjate abil. Hoidja võib lambi kuumenedes lahti tulla ja lamp alla kukkuda. Ohutum on selliseid lampe asetada kiinnitatult vastavatele metallist alustele.

7. Laualampidel peavad olema jalad rasked, et vältida lambi ümberminekut.
8. Klaasreservuaariga lampide kasutamine on lubamatu.
9. Lambi pea tuleb hoida puhas ja alati lõpuni kinni keerata. Lambi klaas peab seisma tihedalt lambi peas, ei tohi liikuda.
10. Lambi taht peab vastama lambi peale. Kitsa tahi puhul võib tuli sattuda lambi reservuaari.
11. Kandes lampi ühest paigast teise, ära hoia lampi peast, vaid aseta käsi lambi alla.
12. Ära jäta kunagi lampi, küünalt või muud lahtist tuld üksinda.

Samuti tuleb petrooleumi-valgustuspunktide asukohtade valikul täita piinlikult tulekaitsereegleid. Kõigi petrooleumilampidele ehitatavate kehade ja efektideks vajalike seadiste materjalina võime kasutada ainult metalli.

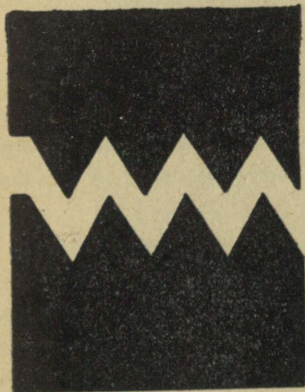
Petrooleumi-valgustuspunkte võime varustada: eespool kirjeldatud elektervalgustuse juures kasutatavate valgusevärvuse vahetamise seadeldisega, erikonstruktsioonidega pimendamiseks, erilõikeliste avasiibritega ja valguspunktiava reguleeritavate lukkudega.

Petrooleumi-valgustuspunktid, mis on varustatud mitmekesise käsitamisevõimalusega, muutuvad kogult võrdlemise suureks ja kohmakaks; pealegi vajavad nad värske õhu juurdevoolu ja jahutust, et muutuda tuleohutuks.

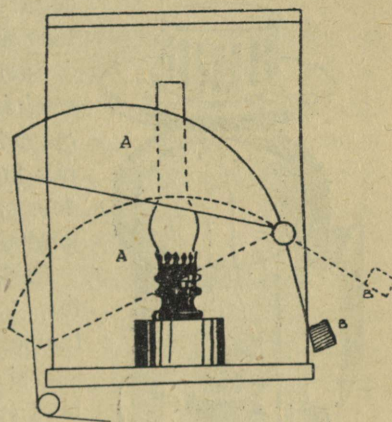
Siin mõned näited petrooleumi-valgustuspunkti suurema kasuteguri saavutamiseks. Üks olulisemaid probleeme on nende petrooleumilampide pimendamine, milledele juurdepääs ettekande ajal on raske. Kätesaadavate lampide juures võimaldub meil seda teha lambitahi kõrguse reguleerimisega.

Need lambid, mis asetsevad kättesaamatutes kohtades (saali laes, lava laes, lava ava ääres jne.), peame varustama vastava seadisega.

Lihtsaimaks pimendamisevahendiks on valgustuskehade avade varustamine liikuvate siksak-lõikeliste siibritega (joon. nr. 90). Kaks nuutides liikuvat siksak-lõikelist siibrit, lähenedes teineteisele, võivad sulgeda valgustusava

Joonis 90.

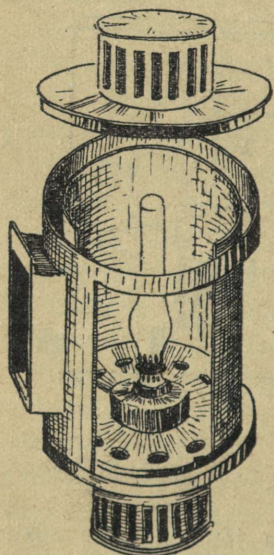
Joonis 91.

täielikult. Vastava plokirataste ja tõmbenööri süsteemiga on valgustusava reguleerimine (pimendamine) teostatav lavalt. Samade nuutide juurde on monteeritud ka valgusfiltrite kassett, mis võimaldab, samasugust tõmbenööri süsteemi rakendades, vahetada valguse värvust.

Üksiku lambi või lampide grupi pimendamiskate on näidatud joonisel nr. 91. Kattesse A on lõigatud lambiklaasi jaoks vastav ava. Katet A hoiab avatuna tasakaalus saba külge kinnitatud raskus B. Nööri ja plokirataste süsteemi abil võimaldub meil katet lavalt reguleerida kuni valgus-

tuspunkti pimendamiseni. Nöörist järele andes tõstab raskus B katte jälle endisse asendisse.

Kohtades, kus kasutatakse etteütteleja-kasti lava ees, on soovitatav kasti juurde monteerida vähemalt kaks valgustuspunkti, mida võib vajaduse korral reguleerida etteütteleja. Et etteütteleja pimendamise ajaks ise pimedusse ei jääks, tuleb lambid varustada vastavate pimendamisklappidega. Samuti võib etteütteleja vahetada nende lampide valguse värvust.

Joonis 92.

Saali pimendamise hõlbustamiseks ettekannete ajal on soovitatav saalis olevad lambid varustada katetega, mis lastakse laes rippuvatele lampidele peale või mille sisse tõstetakse lambid.

Eeslava valgustamiseks on soovitatav kasutada sellise seadeldisega lampe, millega võimaldub vajaduse korral valgustada kas saali või eeslava (joon. nr. 92). See valguskeha koosneb teineteise sees olevast kahest plekk-poolsilindrist. Eeslava valgustamiseks on välises poolsilindris vajaliku löikega valgustusava ja valguse värvuse vahetamiseks filtrite kassett. Sisemine poolsilinder on

teljel pööratav ja tema sees asetseb petrooleumi-valgustuspunkt. Seega võimaldub meil vajaduse korral valgust juhtida kas välimise poolsilindri valgustusava kaudu ainult eeslavale või, seesmist poolsilindrit 180° võrra pöörates, ainult saali.

Näitena toodud joonistus on antud õieti algideena, mida peame kohandama ja täiendama vastavalt kohalikele vajadustele.

Ümberpaigutatavate valgustuspunktide alused ja jalad tuleb valmistada sellistena, et neid oleks võimalik puuri või naelaga põrandasse ja seinale kinnitada. Jalad olgu niivõrd rasked, et poleks karta ümberkukkumist.

VALGUSFILTRID.

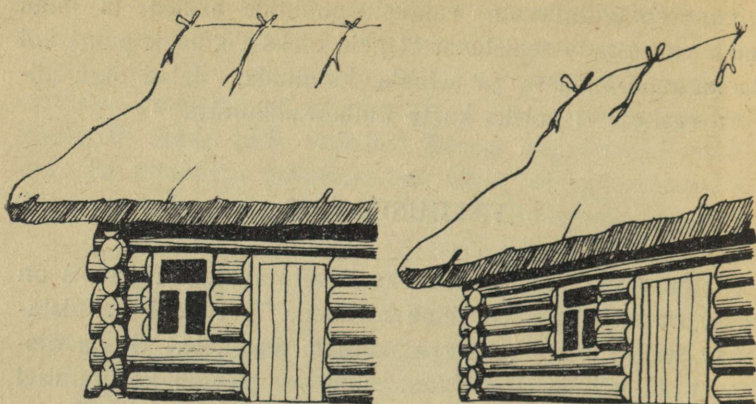
Valguse värvuse muutmiseks kasutatavateks filtriteks on kõige otstarbekam värviline tselloon. Tsellooni valmistatakse selleks otstarbeks spetsiaalselt teatritele. Sama otstarvet täidab ka tsellofaan, kuid see pleegib kasutamisel ruttu ja muutub rabedaks, pudedaks. Pudenemise vältimiseks võib tsellofaani asetada värvisiibris klaasribade vahele: see kaitseb teda teataval määral.

Värviliste klaaside kasutamisel filtritena tuleb nad enne värvisiibrisse asetamist lõigata ribadeks, vältides seega klaasi ebaühtlasest kuumenemisest tekkivat klaasi paisumist-purunemist. Klaasribad asetatakse siibrisse horisontaalselt üksteise peale. Klaasi paisudes ei teki klaasribade vahele läbipaistvaid vahesid.

Valgusfiltreid on soovitatav katta kaitsevõrguga, mis hoiab neid väljastpoolt tingitud purunemisohu eest. Ripuvad valgustuspunktid, kus kasutatakse klaasist valgusfiltreid, peavad olema varustatud erilise kaitse või püünisega, millega vältida õnnetusjuhtumeid purunenud klaasifiltri allalangevaist kildudest.

PERSPEKTIIVI RÕHUTAMISEST LAVAKUJUNDIS.

Lavapildi ruumilisel kujundamisel, kauguse efekti taotlemisel, etendab olulist osa joone, koloriidi ja valgusega

Joonised 93 ja 94.

saavutatav perspektiivi rõhutamine. Isetegevuslik näitelava oma piiratud mõõdetega tingib seda eriti.

Kuna suuremõõteliste lavade mängusektoris on võimalik valmistada dekoratsioone enam-vähem reaalsetes mõõdetes, siis väikelava üheks tõhusaks vahendiks, millega lähendame väikesemõõtelisi dekoratsioone realiteedile, on perspektiivi rõhutamine. Perspektiivi rõhutamisega lavapildis avaneb võimalus luua illusioon, et antud piiratud lavaruum mõjub tegelikkusest suuremana ja avaramana.

Lava sügavusse kulgevate horisontaaljoonte kasutamisel peame püüdma rõhutada perspektiivi igal võimalikul juhul. Seda saame teha nii välispiltide, arhitektuuri, kui ka siseruumide kujundamisel.

Seni aga on peaaegu kõigi isetegevuslike näitelavade lavakujundeis jäetud see võimalus kasutamata. Kui maaliti näiteks palkmaja dekoratsiooni, siis enamikul juhtudel seda palkseina kujutav joonis tehti paralleelne (joon. nr. 93). Sellise maalinguga dekoratsioon, asetatuna lavale teatava

nurga all või täiesti risti lava avale, mõjub loomuliku perspektiiviga. Sellest aga on väikelaval tema väikese sügavuse juures vähe. Siin peame perspektiivi teadlikult alla kriipsutama, rõhutama.

Kui perspektiiviõpetuses silmapiiriks ehk alusjooneks kujuteldav horisontaaljoon on vaatleja silmade kõrgusel, siis laval, kus kulissid asetsevad lava põrandal, peame paratamatult perspektiivse alusjoonena kasutama lava põrandajoont, s. o. kulsside alumist serva. Sellest tingitult võime kujundada kõik lava sügavusse kulgevad horisontaaljooned langevatena.

Et käesoleva raamatu raamidesse ei mahu lugejate tutvustamine perspektiiviõpetusega, pealegi kui perspektiivireeglid lava iseärasuse tõttu ei ole otse rakendatavad, siis vaatleme ainult mõnda praktilist võtet perspektiivi rõhutamiseks lavapildi kujundamisel.

Kui võrrelda dekoratsiooni näidet joonisel nr. 93, kus talumaja palgid on kujundatud paralleelseina, talumaja dekoratsiooniga joonisel nr. 94, kus palgid on kujundatud perspektiivse langusega, siis ilmneb, et viimane mõjub vaatlejasse suuremana ja vastuvõetavamana, kuigi perspektiivi rõhutamine seal on tagasihoidlik.

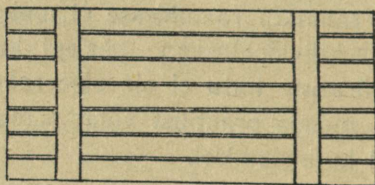
Perspektiivse languse kujundamiseks langetame katuse räästaalust joont teatava kallaku võrra lava sügavusse. Kui nüüd jagame kulissi mõlemal püstserval räästa-aluse joone ja kulissi alumise serva vahemaa vajaliku palkide arvuga (antud juhul kuuega) ja ühendame saadud punktid joontega, saamegi õige perspektiivse langusega palkseina.

Samasse lavapilti teisi horisontaaljooni kujundades, tuleb rangelt lähtuda eelmiste joonte perspektiivse languse suhtelisusest.

Vaatlejale frontaalselt ehk otse vastu seisvate deko-

ratsioonide horisontaaljooned jäävad ikka horisontaalseks ja paralleelseks.

Siseruumi, näiteks palkseintest talutoa kujundamisel, võime lähtuda samast perspektiivi rõhutavast palkseina joonise käsitusest. Selleks peame aga valmistama spetsiaalse komplekti seinu, sest seinte ülemine serv kujuneb meil ju lava sügavuse suunas langevaks. Nende seinte isesuguse kõrguse tõttu saame kasutada neid ainult samas seintekomplektis ja kindlas järjekorras (kõrgemad ees, madalamad tagapool, sügavamal).

Joonis 95.

Väikese lavasügavusega lavadel on seda siiski soovitatav rakendada, olgugi et paremused, mida omame standardiseeritud kulisside kasutamisel, langevad ära. Aga seda seinte komplekti saab uuesti ümber värvides ka mujal kasutada.

Kui rõhutatud perspektiiviga kujundatud toale ka samasuguselt lagi maalida, siis saame illusiooni tublisti suuremast ja avaramast siseruumist, kui see meil on tegelikult.

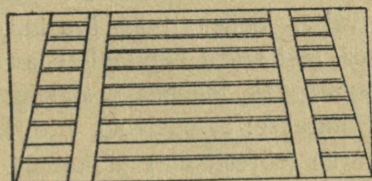
Karplava oma põhiplaani on enamikul juhtudel kujundatud nii, et selle nurgad on suuremad kui 90° . Külgeinad kulgevad lavasügavusse põhiplaani koonduvalt.

Kattes toa joonisel nr. 95 toodud laega, kus laetalad on kujundatud risti lae esimese äärega ja laelauad kõik ühelaiustena, me ei saavuta sellist efekti kui joonisel nr. 96

näidatud laega, kus kandetalad on kujundatud perspektiiv-
selt koonduvatena ja laelauad kahaneva laiusega, s o. muu-
tudes kaugenedes kitsamaks.

Asetada silmapiir lavakujundis kõrgemale lavapõranda
pinnast võimaldub meil siis, kui näitlejate liikumine sünnib
võrdlemisi esiplaanil.

Koloriidiga perspektiivi rõhutades, tuleb lähtuda õhupers-
pektiivi alustest. Mida lähemal on esemed vaatlejale, seda
intensiivsem on värv toon nii varjus kui ka valguses. Siit
järelendus: mida lähemad vaatlejale on kujundatavad esemed,

Joonis 96.

sega erksavärvilisemad ja teravakontuurilisemad peavad
need olema. Kui esiplaanil asetsevad esemed on oma detaili-
des nii värvilt kui kontuurilt välja töötatud, siis kaugemate
esemete koloriit ja kontuur peavad aste-astmelt nõrgenema,
vastavalt lavapildis taoteldavale kaugusele.

LAVATAEVAS.

Lavataeva all mõistame lava mängusektori ja lavakujun-
damiseks vajaliku lavapõranda ümber kulgevat lõuendist,
vineerist, alumiiniumist või isegi tellistest ehitatud kaarjat
seina (ringkaart) või kuplit, mis värviliste valgustega sobi-
valt valgustatuna kujundab lavataeva.

Lavataevas moodsa lavatehnika käsituses on üks tänu-likumaid vahendeid mõjuvate välispiltide kujundamisel. Lava-taevas, eraldades vaatleja nägemispiirkonnast «lavataguse», võimaldab meil nappide vahendite ja väikeste materiaalsete kulutustega luua huvitavaid realistlikke lavakujundeid.

Lavataeva muretsemisega ühekordselt kantud suuremad majanduslikud kulutused tasuvad end lühema aja jooksul, rääkimata võimalustest, mida lavataevas annab lavapildi kunstiliseks kujundamiseks.

Hakates lavale lavataevast ehitama, peame esiteks selgi-tama, milline lavataeva konstruktsioon ja käsitamine on meie lavale sobivaim. Selleks tuleb ära kuulata lava asja-tundjate arvamusi, sest sellist kapitaalset lavatehnilist täien-dust, nagu on lavataevas, tehakse aastakümneteks.

Lavataevaid ehitatakse: a) püsivaid, s. o. taevaid, mis on ehitatud armatuurile (sõrestikule) ja kaetud lõuendiga, vi-neeri- või alumiiniumiplaatidega; b) tõstetavaid, mille ma-terjaliks on lõuend ja mida kasutatakse kõrgetel lavadel; c) osaliselt tõstetavaid, madalatel lavadel; d) osadest koos-nevaid lavataevaid ja e) külgedele kokkukeritavaid.

Isetegevuslikele näitelavadele soovitatavaimaks lavataeva konstruktsiooniks on kas tõstetav või kokkukeritav lava-taevas.

Püsiv lavataevas on ehitatud kindlale armatuu-rile ringkaare ehk kuplina. Oma püsiva konstruktsiooni tõttu ta ei «laineta», kui liigutakse lavataeva taga, kuid takistab lavapiltide ümberehitamisel dekoratsioonide ära-viimist ja uute sissetoomist: lavale pääseb ainult ümber lavataeva otste. Lavataeva materjaliks sobib nii lõuend kui puuvillane riie.

Alumiiniumist lavataevas on valmistatud alumiiniumiplaatidest, mida võib riknevuse korral vahe-

tada. Sellisesse lavataevasse on võimalik jätta kuni kahe meetri kõrgusi avasid tegelaste lavale pääsemiseks. Tavas on ka hästi valgusega värvitav. Moodsas lavatehnikas on alumiiniumist lavataevas üks paremaid.

Tervena tõstetava lavataeva materjaliks võib olla tugev linane riie või lõuend, mis on kattevärviga värvitud valgeks või helesiniseks. Lõuend on kinnitatud metalltorust, vinkelrauast või puust valmistatud kaare külge, mida võib plokkide süsteemiga lavalt üles tõsta ja alla lasta. Lõuendi alumises ääres on samade mõõdetega kaar kui ülemiseski. See hoiab lavataeva pingul, voltideta. Tervena tõstetav lavataevas ei murdu ega kortsu.

Madalatel lavadel, kus ei ole võimalik tervet lavataevast tõsta, ehitame ettekannete vaheaegadel toimuva ümberehitusega seotud tööde hõlbustamiseks sellise lavataeva, mida on võimalik pooleks tõsta. Poolekstõstetava lavataeva materjaliks peame valima pehme riide. Selleks kasutame valget pleegitatud puuvillast riiet. Lavataeva kattevärvile peame lisama aineid (glütseriini, õli jne.), mis muudavad värvi elastseks ja väldivad selle murdumist ning pudenemist.

Lavataeva ülemine äär on kinnitatud puust või metallist kaare külge. Alumise ääre küljes ripub samuti metallist või puust samamõõteline kaar. Alumise kaare külge on kinnitatud tõstetrossid või -nöörid, millega vajaduse korral tõstetakse lavataeva alumine äär nii kõrgele, kui palju on vaja töötamise ajal kulissidega vabaks läbipääsuks või kui palju lubab lavakõrgus.

Osadest koosnev lavataevas valmistatakse tavaliselt kolmest osast: keskosa ja kaks tiiba. Selline lavataevas võimaldab meil töötamisel hästi varieerida. Kinnise lavataeva puhul on sageli raskusi tegelaste keskavalt sisse-

laskmisega, sest lavale saab ainult ümber lavataeva otste. Osadest koosneva lavataeva puhul võimaldub tegelastel pääseda lavale tiiva ja keskmise osa vahelt. On ka võimalik teatavatel juhtudel üht lavataeva osa üldse mitte kasutada, jättes seega avara juurdepääsu lavale.

Keritava lavataeva konstruktsioon on järgmine: lava lakke, lavataeva kõrgusele on kinnitatud taeva kumerusele vastavad stabiilsed rööbaskaared. Kaarteks on tavaliselt laudadest painutatud rööpad. Nendes liigub lavataevast kandev köis. Kaare otstes on lavataeva kõrgusele vastavad rullid, millele keritakse vajaduse korral taevas. Ehitades keritavat lavataevast on soovitatav luua kerimisvõimalus rööbaskaarte mõlemapoolsesse otsa: see võimaldab lavataeva kasutamist ka osaliselt, ükskõik kummal lavaküljel. Lavataeva, mida keritakse ainult ühest küljest, peame ka siis tervena lahti kerima, kui on vaja katta toa dekoratsiooni vastasküljel asetseva akna tausta.

Lavataeva kinni- ja lahtikerimine toimub suurtel lavadel elektrimootori jõul. Madalatel lavadel võime aga kerimist teostada üsna primitiivselt, varustades keriva rulli käepidemetega (sarvedega), mille abil toimub lavataeva rullile kerimine käsitsi. Lahtikerimiseks tarvitatakse lavataeva välisest äärest algavat köit, mis kulgeb kaarrööbastes lava teisele poolele, ulatudes sealt põrandani. Köiest tõmbamisel rullub lavataevas lahti.

PROJEKTSIOON.

Projekteeritud valguspilt annab lavapildi kujundamisel heade spetsiaal-projektsiooniaparatuuridega ja hästi valmistatud diapositiividega leidliku lavakujundaja käes häid tagajärgi. Arvesse võttes seda, et isetegevuslikul näitelaval seni

on kasutatud projektsiooniaparaate väga harva, tutvume pealiskaudseltki nende kasutamisega laval. Kui lähedal koolis või klubis leidub mõni projektsiooniaparaat, siis püüame seda rakendada mõne lavapildi kujundamisel.

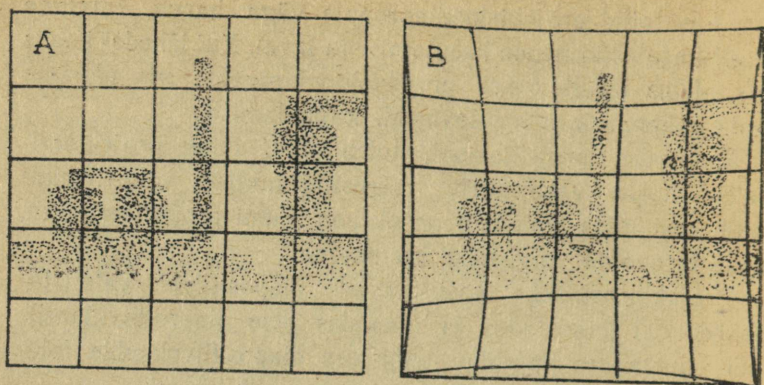
Kasutades projektsiooni, tuleb pind, kuhu projekteeritakse, hoida vaba teiste valgustuspunktide valgusvihkudest, sest mida pimedam on ekraan, kuhu projekteeritakse, seda teravam valguspildi me saame.

Projekteerimiseks kasutatavad diapositiivid valmistatakse: a) joonistades ja maalides otse diapositiivklaasile või b) kandes vajaliku joonistuse diapositiivplaadile fotomenetluse teel. Hiljem koloreeritakse pilt käsitsi.

Diapositiivide valmistamiseks kasutatakse spetsiaalset kuumakindlat klaasi. Kuni 1000 vatiliste lampidega projektsiooniaparaatidele võib valmistada diapositiive tavalisest aknaklaasist. Plaadi purunemise vältimiseks aparadi kuumuses ei tohi diapositiivplaadi servi kaitseklaasiga kokku kleepida. Hõõrdumisel tekkivate diapositiivi vigastuste vältimiseks tarvitatakse kaitseklaas ühendatakse diapositiiviga valgest metallist avara raami abil. Samuti ei tohi diapositiivi hoidev raam olla niivõrd tihe, et seal ei oleks ruumi klaasi paisumiseks kuumuses.

Asunud diapositiivi valmistamisele, kanname vajaliku joonistuse valgele paberile. Siis asetame selle piiritusega puhastatud klaasplaadi alla. Läbi klaasi on nüüd plaadile kantav joonistus nähtav. Projekteerimiseks vajalik pilt maalitakse klaasplaadile ostvald-, aniliin- või fotovärvidega. Pleekimiskindlamad on küll värvilised piirituslakid, kuid nendega on töötamine raskem, sest need jätavad mitmekordse katmise juures viirge.

Kumera ekraani jaoks, näiteks ringkaare lavataevale diapositiivi valmistades, peame arvestama joonistuse rakur-

Joonis 97.

sist tingitud moonumist. Kumerale ekraanile õige projektsiooni saamiseks peame diaposiivi joonistama vastavalt moondatuna. Joonte moonumise suurus oleneb ekraani kumerusest, projektsiooniaparaadi asukohast ja kaugusest ekraanist.

Millistena peame joonistama oma lava diaposiivil horisontaal- ja vertikaaljooned? Selleks valmistame tegeliku katsetamise teel joonistatud võrgu (joon. nr. 97). Näiteks vertikaal- ja horisontaaljoontega võrk A kujuneb meil projektsioonis selliseks, kui näitena toodud võrk B. Diaposiivi joonistades peame kõigile vertikaal- ja horisontaaljoontele andma sellise kaju, mis nähtub katsetamisel saadud võrgult B.

Diaposiivi valmistamiseks fotomenetluse teel joonistatakse pilt paberile, kust see fotografeeritakse ja hiljem kopeeritakse diaposiivplaadile. Koloreerimine toimub hiljem foto-, aniliin- või ostvaldvärvidega.

Kumerale ekraanile ülesvõetavat diaposiivi valmistades teeme joonistuse vastavalt ekraani mastaabi mõõde-

tele. Fotografeerimiseks painutatakse joonistus ekraani kohaselt kumeraks ja fotografeeritakse, lähtudes projektsiooniaparaadi asukohast (kursist). Saadud moondatud diapositiiv annab projekteerituna ekraanile õigete joontega pildi.

Kasutades lavakujundamisel valguspilti, tuleb jälgida, et mängusektoris asetsevad maalitud ja plastilised dekoratsioonid oma koloriidilt ühtiksid valguspildiga ja et üleminek maalitud dekoratsioonilt valguspildile oleks märkamatu.

Need diapositiivid, millel kujutatakse arhitektuuri, peame tingimata valmistama fotografeerimise teel: diapositiiv oma miniatuursuses ei võimalda arhitektuursete detailide laitmatut väljatöötamist.

Vabalt käsitsi võime valmistada maastikke, merd ja mäestikku kujutavaid diapositiive.

TRANSPARENT.

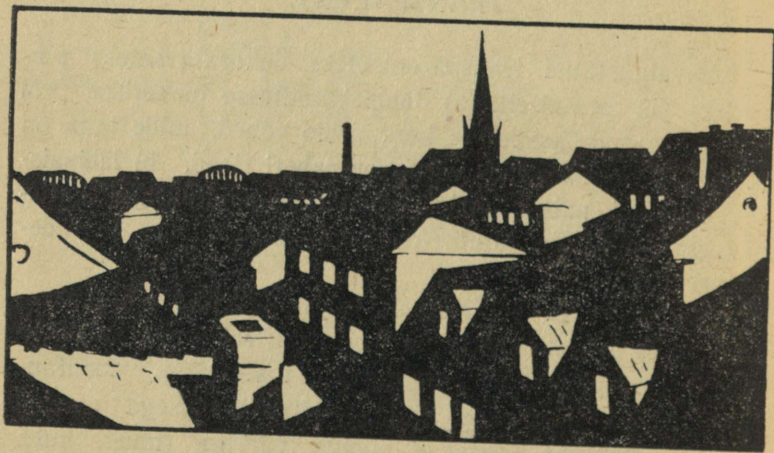
Läbivalgustatud transparentseteks dekoratiivseteks pindadeks on peamiselt: a) läbipaistmatusse paberisse või pappi lõigatud joonistuse kontuuride vahed, mille taha on kleebitud värvilise siid- või krepp-paberi ribad, b) läbipaistev riie või paber, millele joonis on kontuuritud kattevärviga. Pindade katmiseks tarvitatakse aniliin- ja riidevärve.

Paberist, papist või vineerist valmistatavate transparentide juures kantakse vajaliku joonistuse või ornamendi kontuurid transparentiks kasutatavale materjalile. Kontuuritud pinnad lõigatakse välja. Väljalõikamisega saadud trafareti kontuur kaetakse sobiva värviga (must, kuld, valge jne.). Väljalõigatud kontuuritud pindade asemed

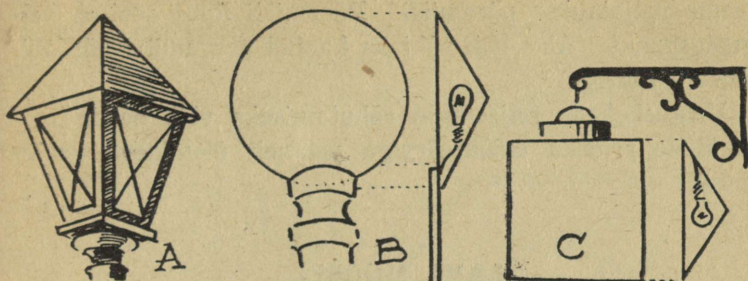
kaetakse vajalikes toonides siid- või krepp-paberiga. Saadud transparenti tagantpoolt valgustades saame efektse lavadekoratsiooni.

Püsivamad ja vastupidavamad transparentid valmistatakse õhukesele läbipaistvale riidele või marlile. Esmalt kantakse riidele vajaliku joonistuse või ornamendi kontuur rohkesti liimi sisaldava värviga. Kontuurid lastakse riidel täiesti ära kuivada, siis koloreeritakse kontuuridevahelised pinnad aniliin- või riidevärviga vastavasse tooni. Kontuur peab olema täiesti ära kuivanud, et vältida pinnavärvide kokkujooksmist. Kasutades transparenti näiteks akna klaasmaalina, saame hea efekti eriti siis, kui ta paremalt poolt üle kleepida valge tsellofaaniga.

Efektide juures, kus transparent alles tegevuse ajal peab laval nähtavale tulema, asetatakse transparent kulissi katva läbipaistva riide taha. Kui transparenti ja kulissi vahele on jäetud veidi ruumi, siis transparenti kontuuri

Joonis 98-a.

Joonis 98-b.

vari on nii mitmekordne, kui palju on valguspunkte transporendi taga.

Transparendina saame kujundada õist maastikku, mere- ja linnasiluette, tänavalaternaid, valgusreklaami, aknaid jne. Näitena esitatakse transporendina kujundatud linna-vaade kuuvalgel ööl (joon. nr. 98-a).

Transparent annab võimaluse kujundada teatavaid kolmemõõtelisi esemeid tasapinnalistena. Joonisel nr. 98-b on toodud näiteks tänavalaternad. Tavalise tänavalaterna A kontuurid lõigatakse välja perspektiivses vaates papist või valmistatakse puuliistudest ja kaetakse läbipaistva riide või pergamiiniga järgmiselt: petrooleumilatern kollasega, gaasilatern sinakaga, elektrilatern valgega.

Saadud transporendi taha asetatakse valgusallikas, mis on kaetud nii, et see valgustab ainult transporendi.

Tänavalaterna B või ka toa armatuuris vajaliku kontuurita kerakujulise kupli valmistamiseks teeme plekist või papist vastava koonuse. Koonuse põhjaks kleebime pergamiini või läbipaistva riide ja tippu asetame valgustuspunkti.

Kuubikujulise kontuurita valguskeha valmistamiseks

teeme neljatakse püramiidi. Püramiidi tipus asetseb valgustuspunkt. Alus ehk põhi on kaetud pergamiini või läbi-
paistva riidega.

Valguskehade reljeefsuse rõhutamiseks võib nende var-
juküljele pritsida aniliinvärviga pehmelt ülemineva varju-
tooni.

LAVA MÖÖBEL.

Iga uuslavastus vajab oma välises kujunduses peale dekoratsioonide ka uut lavamööblit lavapildi sisustamiseks. Kindlasti ei mõju see vaatelejasse hästi, kui ta kümnetes uuslavastustes peab askeldavat tēgelast jälgima ammu tut-
tavaks saanud mööbliesemete keskel.

Et isetegevuslikel lavadel igaks uueks näidendiks on võimatu uut mööblit muretseda või ka laenata, siis peame mööbli valmistamisel mõtlema sellele, et oleks võimalik kergesti mööbli välimust muuta.

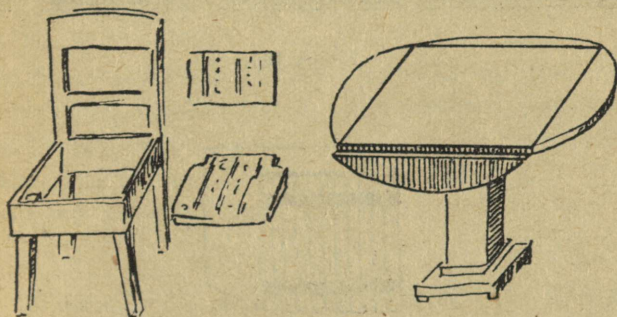
Järgnevalt antakse mõningaid võtteid ja näiteid, kuidas valmistada mööbliesemeid, mida võib kergesti kujun-
dada vormilt teistsuguseks.

L a u d. Ruudukujulisele lauale (ühe või nelja jalaga, joon. nr. 99) on igasse serva hingedega kinnitatud ringi-
osa vastavad tükid, mis laua nelinurksena kasutamisel, varjatud linast, ripuvad vertikaalselt alla.

Ovaalse laua moodustamiseks tõstetakse üles laua vas-
tasklapid. Kõiki klappe horisontaalasendisse tõstes saame ümmarguse laua. Klappe hoiavad horisontaalasendis laua
all asetsevad vastavad pöörad.

T o o l i d. Polsterdatud toolide meeldejäavamaks osaks on mööbliriie; seepärast tuleb toolid ja muud istmed val-
mistada sellistena, et polstrit katvat riidet oleks kerge vahe-

tada. Lihtsatel toolidel (joon. nr. 99) valmistatakse seljatoed ja põhjad lahtistena. Toolidel on põhjas ja seljal vastavad valtsid, kuhu kinnitatakse polstriga kaetud vahetatav plaat pöörakestega. Omades mitut sellist mööbligar-

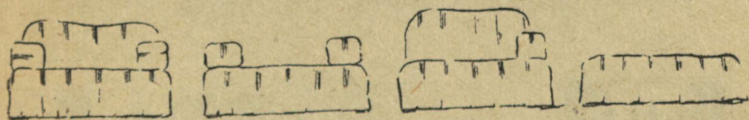

Joonis 99.

nituuri, peab silmas pidama seda, et kõigi garnituuride toolide põhja- ja seljatoeplaatide mõõted oleksid ühesuured: siis on võimalik neid vahetada.

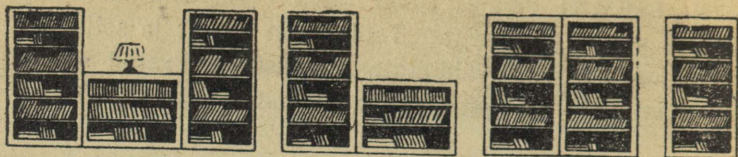
Toolidele on soovitav valmistada ka mitmesugusest riidematerjalist nõõbitavaid või haagitavaid katteid.

Tugitool on valmistatud puust; istmealuse ja seljatoe moodustavad eraldi padjad, mis käivad tugitooli sarja sisse.

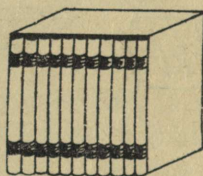

Joonis 100.

Seljatugi asetatakse otsaga sarjas olevatesse hammastesse ja istepadi lükatakse rööbastel sarja sisse. Istepadi hoiab seljatuge alla langemast. Ühe tugitooli sarja jaoks võib

Joonis 101.

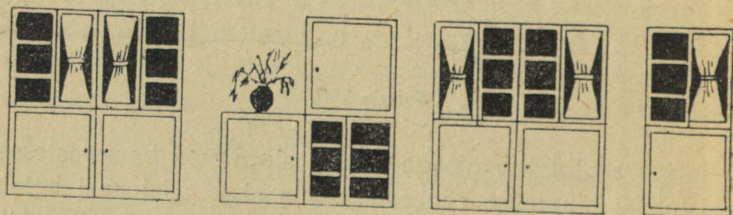
Joonis 102.

olla mitu komplekti vastavaid isesuguse löikega ja isesuguse mööbliriidega kaetud patju.

Sellised tugitoolid tarvitavad panipaigas vähe ruumi: nende seljatugi võetakse tagant ja asetatakse istmepadjale.

Sohvad valmistatakse tugitooli-taoliselt samuti osadeks lahtivõetavaina. Sellist sohvat saame kasutada mitmesugusel kujul (joon. nr. 100).

Raamatukapid valmistame jällegi sellistena, et

Joonis 103.

ühe raamatukapi osade komplektist on võimalik kombineerida erisuguseid kappe (näide joon. nr. 101).

Raamatud valmistatagu plastiliselt, kas papist või vineerist (joon. nr. 102).

Puhvetkapp olgu samuti kombinatsiooni-võimalustega (joon. nr. 103).

Ka teiste lavakujundamiseks vajalike esemete — kaminade, ahjude, voodite jne. — muretsemisel peetagu silmas seda, et neid oleks võimalik kasutada mitmesugustes variantides, lisades või kõrvaldades teatavaid osi.

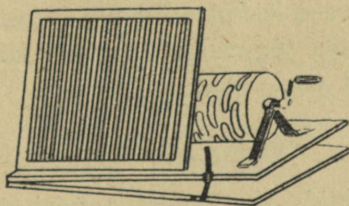
Lavamööbel olgu tugev ja kerge.

OPTILISTEST JA KÖLAEFEKTIDEST LAVAL.

Sageli tingib esitatava näidendi tegevustik teatavate optiliste või kölaefektide sooritamist laval. Alljärgnevalt esitatakse mõningaid tehnilisi võtteid, vahendeid ja kirjeldusi nende teostamiseks.

Vihm.

Vihmasaju efekti taotlemiseks laval on olemas spetsiaalparaadid. Häid tulemusi annab selleks ka kodusel teel valmistatud primitiivne seadis (joon. nr. 104).

Joonis 104.

Selleks valmistame 1 m² suuruse puust raami. Raamile lööme peale 5—10 m/m puuliistud või jämedad traatvardad, jättes liistudele võrdsed vahed. Liistude vahelt läbijuhitud valgus jätab ringhorisondile (ekraanile) vastavad valgusjoad.

Valgustuspunkti asetame silindrisse (trumlisse), mis pannakse tiirlema inimjõul, vända abil. Silindri läbimõõduks sobib umbes 50 cm, pikkuseks — 75. Silindri moodustab kahele puust kettale painutatud ja kinnitatud plekk või papp, mis on kaetud väljalõigatud piklike avadega.

Raam ja silinder on monteeritud sellisele alusele, millega saab neile anda vajalikku kallakut, et vihmajuu efekti taotlemisel võimalduks anda piisku imiteerivatele valgusjugadele soovitud nurka.

Silindrit peab pöörama vändast, nii et silindriavade liikumissuund raami suhtes oleks ülalt alla. Aukudest tulevad valguslaigud, tungides läbi etteasetatud liisturaami, langevad horisondile katkevate valgusribadena. Silindri tiireldes liiguvad valgusribad ülalt alla neile varem antud nurga all. Sobivasse kohta ja õige nurga all asetatud «vihma»-seadeldis annab rahuldava illusiooni vihmajust. Asetanud «vihmamasina» üles portaali lähedusse nii, et valgusjoad ka dekoratsioonile langevad, saame illusiooni vihmajust kogu laval.

«Vihmamasinale» laval õige asukoha, liistude laiuse ja liistude õige vahe leidmine toimub katsetamise teel. Palju oleneb siin lava sügavusest, portaali kõrgusest, valgusallika tugevusest jne.

Vihma kõlaefekt.

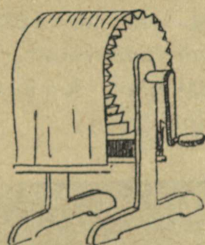
Kõigi kõlaefektide sooritamiseks tuleb katsetamise teel leida õige koht laval, kaugus lava avast ja materjal, mil-

lega seda teostada. Ainult tegeliku katsetamise najal on võimalik leida selleks õige lahendus.

Vihma kõlaefekti saavutamiseks kasutatakse laiapõhjalist madalat pappkasti. Kasti põhjale lastakse kukkuda viljateri, herneid või valitud kruusa. Sellest tekkiv kõlaefekt asendab vihmapiiskade langemise sabinat.

Tuul.

Optiliselt tajutavat tuuleefekti on võimalik saavutada tugevate elektriventilaatoritega. Väiksemas ulatuses, lah-tise akna või ukse juures, saame seda teha vineer- või papp-

Joonis 105.

tahvliga «lehvitades». Lahtises välislavapildis, kus kasutame plastilisi puid, pöösaid jne., ühendame need traatidega. Traadist tõmmates võime neid vajaduse kohaselt «tuules» õõtsuma panna.

Tuule kõlaefekti taotlemiseks kasutatakse nn. «tuulemasinat» (joon. nr. 105). Masinaks on jalgadele asetatud vändast pööratav trummel. Trumli pinna moodustavad terava servaga õhukesed kuusepuust liistud. Trumlile peale asetatakse lahtine õhuke present (võib ka muu riie olla). Riide üks ots on kinnitatud «tuulemasina» külge,

teine langeb üle trumli vabalt alla. Riide pingutamiseks on vabalt allalangevasse otsa kinnitatud raskus.

Trumli tiirutamisel tekib liistude vastu riidet hõõrdumise tõttu tuulevihina imitatsioon. Trumli tiirlemise kiirust aeglustades ja suurendades saavutame tuule ulgumisele iseloomuliku tõusva ja langeva vihina.

Parema tuule kõlaefekti annab umbes meetripikkustest pillirookeppidest valmistatud «propeller». Suure kiirusega tiirutatavad pillirookepid annavad väga hea imitatsiooni tuule ulgumisest.

Välg.

Välguvalgust imiteeritakse lavavalgusele järsult valgust juurde lülitades ja kohe kustutades.

Paremat efekti annab aga elektriga laetud söepulkade momentaanne kokkulaskmine, kusjuures tekib elektrisäde tugeva sinkjasvalge sähvatusena.

Joonis 106.

Horisondil saame nähtava kontuuriga välgu projektsiooniaparaadi abil või välgu joonisele vastava trafaretiga läbipaistva horisondi taga.

Välgu diaposiitivi valmistame ise, kasutades selleks valgustatud ja ilmutatud fotoplaati. Musta emulsioonikorraga kaetud fotoplaadile lõikame terava õhukese noaga välgujoonise (joon. nr. 106).

Diaposiitiviga momendiks horisondile välku projekteerides saame võrdlemisi hea välgusähvatus. Samal momendil lava üldvalgustust sisse lülides saavutame veelgi parema efekti. Välgu ja teiste väiksema ulatusega efektide sooritamiseks sobib tavaline projektsiooniaparaat, mida kasutatakse koolides valguspiltide demonstreerimisel. Koolidest võiks neid vajaduse korral laenata. Häid tulemusi annab ka välgujoa trafarett.

Müristamine.

Välguga kaasuva müristamise kõlaefekti jaoks olid vanasti teatrites vastavad laudadest ehitatud «kanalid». Kanal algas pööningult ja kulges suunda muutes alla lavale. Kanalisse heideti puust kera, mis veeredes kanalit mööda alla tekitas vajalikku mürinat. Kanali pöördekohtadel vastu kanali seina põrgates sünnitas kera raksatuse.

Käesoleval ajal teostatakse kõlaefekti aga elektriliste võimendajatega vastavatelt heliplaatidelt. Nende kulukate sisseseadete isetegevusliku näitelavani jõudmiseni tuleb kasutada ja leida teisi vahendeid, et vajalikke kõlaefekte siiski sooritada.

Müristamiseks kasutatakse kas vineer- või plekktahvli. Plekktahvel riputatakse nurkapidi lava taha, kohta, kust suunast mürin peab kostma. Kui ripuvad plekk- või vineertahvli alt nurgast võngutada, tekitab see «müristamist».

Häid tulemusi annab ka suur trumm.

Tähistaevas.

Tähistaeva kujundamiseks on lihtsaim tee — projektsioon. Diapositiivi valmistamiseks sobib õhuke plekk või läbipaistmatu tihe must paber. Plekile või paberile lüüakse peene nõelaga peened augukesed, vastavalt soovitud tähistaeva tähekoegade asendile. Projekteeritult annavad need valged täpikesed horisondil tähistaeva illusiooni.

Projektsiooniaparaadi puudumisel kasutatakse taevatähtede kujundamiseks elektritaskulambi-lampe. Elektrienergiat antakse lampidele akust, elektritaskulambi-patareist või vastavalt transformeeritud valgustusvoolust. Lambid asetatakse üksteisega ühendatult võrguna ringhorisondile või ripplatile.

Läbipaistva horisondi juures on soovitav nad asetada horisondi taha, vastu horisonti, ja valguse hajumise tõkestamiseks katta nad tagant kinni. Lambike paistab läbi horisondi terava punktina. Kord horisondi taha asetatud lambid võiksid sinna ka alatiseks püsima jääda. Vajaduse korral lülime ainult voolu sisse.

Kuuketas ja -sirp.

Projektsiooni kasutades valmistame diapositiivi plekist või läbipaistmatust paberist, millesse teeme vastava augu või sirbi-lõike.

Projektsiooniaparaadi puudumisel teeme seda vastavakujulise transparentiga või asetame lavataevale stannio-liga kaetud papist kuusirbi või -ketta.

Lumesadu.

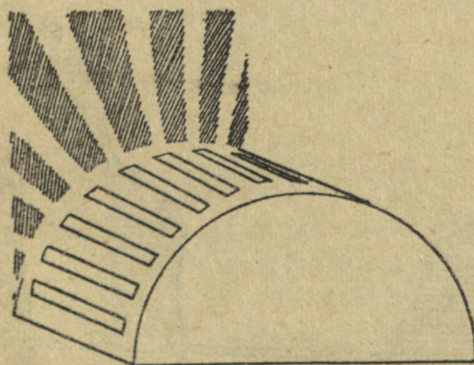
Selleks on spetsiaalsed kolme liikuva diapositiiviga projektsiooniaparaadid.

Hea efekti saame aga ka valgeid paberitükikesi lavalaest alla puistates. Parim paberisort selleks on sulfiit. Sellise «lumesaju» halvaks omaduseks on asjaolu, et lava külvatakse paberitükke täis ja nende koristamine on väga tülikas, paberitükikesed jäävad ka üles riputistele kinni, kust hilisemate etenduste ajal võivad õhu liikumise tõttu alla hõljuda, põhjustades mittevajalikku «efekti».

Nähtavad päikesekiired.

Tõusva või loojeneva päikese radiaalseid kiiri saame horisondil kujundada lihtsa omatehtud vahendiga.

Kahele puust või plekist poolringile, raadiusega 25—40 cm, jäetakse vahet umbes 25 cm. Kaarepoolne külg kaetakse pleki või papiga (joon. nr. 107). Kaari katvasse pinda lõigatakse 1—2 cm laiused pilud.

Joonis 107.

Valgusallikas asetatakse karbi sisse. Valgus, tungides läbi pilude, heidab ringhorisonidile kiirtekujulisi valgusribasid. Lambi võime katta värvilise tsellofaaniga, mis annab kiirtele vajaliku värvuse.

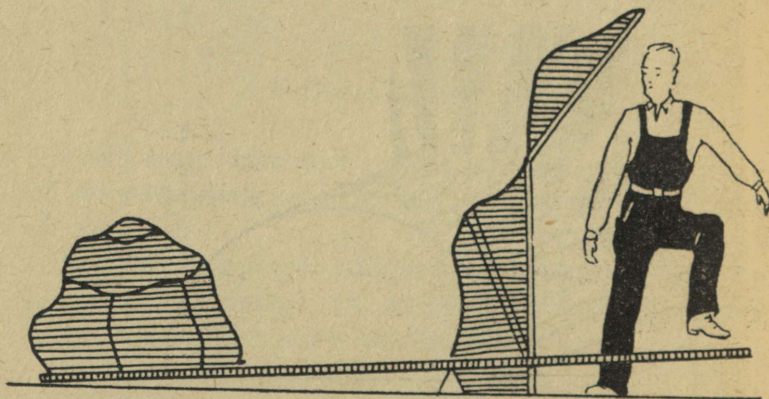
Kivilõhkumine lõhkelaenguga.

Seoses näidendi tegevusega on tihti vajalik laval publikule nähtavalt sooritada efekti, kus lõhkelaenguga purustatakse kivi.

Vaatleme siin näitena üht õnnestunud kivilõhkumise efekti «Kõrboja peremehest». Kivilõhkumist teostati järgmiselt:

Lõhkelaenguga purustatav kivi oli valmistatud plastilisena 5—6 tükist. Kivi keskossa, vastavasse õõnde, oli asetatud loomulik kivitükk, millel näitleja sooritas kivipurustamiseks vajalikke eeltoiminguid vastavate kõlaefektidega.

Kivitükkide õhkulendamiseks asetati «kivitükkidest» koosnev kivi laua otsale, mis moodustas kangsi. Teise kivi taga seisis varjatult lavatööline. Kivi purustamiseks löi

Joonis 108.

tööline jalaga lauale (kangile), paisates laua (kangi) teisele otsale asetatud kivi tükkidena üles ja laiali (joon. nr. 108). Efekti täiustamiseks oli kivi alla pandud laeng magneesiumi, mis plahvatas elektrilise süüte abil automaatselt sel hetkel, kui jalaga löödi laua otsale. Inspitsiendi märguandel kõlas pauk ja tööline kivi taga lõi jalaga lauale, süüdates magneesiumilaengu.

Saavutatud efekti võis kordaläinuks pidada, sest publik suhtus sellesse täie tõsidusega. Kõigi lavaliste efektide õnnestumist võime järeldada publiku reageerimisest saalis: vähegi ebaõnnestunud efekt kutsub välja naerukahina publikus. Sellistel juhtudel peame revideerima efekti sooritamist. Halvasti sooritatud nii optiline kui ka kõlaline efekt on ettekandele aina kahjuks.

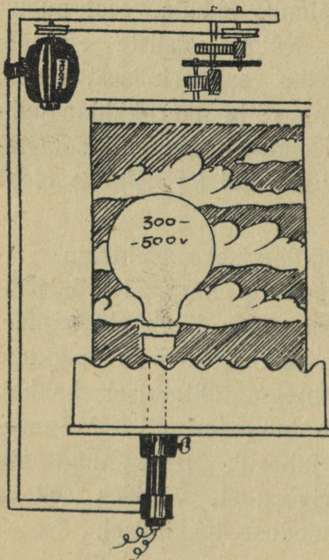
Magneesiumilaengu süütamiseks elektriga valmistatakse plekist, kaaneta, tuleohutu karp. Karpi panakse vajalik annus magneesiumi, mida läbib elektrijuhe. Juhe on katki lõigatud ja vahele pandud 3—5 cm pikkune peen takistustraata. Voolu juhtmesse lülitamisel hakkab takistustraata hõõguma ja süütab magneesiumi. Magneesiumilaenguga plahvatuskarbi juhestik peab tingimata kaitsega eraldatama lava elektrivõrgust, vältides sellega riket lava elektriseadmeis lühiühenduse tekkimisel.

Nägemused ja ilmutused.

Eriti lastenäidendeis tuleb autori soovil esitada stseene, kus ilmuvad nägemused. Hetkeliste liikumatute nägemuste esilemanamiseks saame hea eduga kasutada projektsiooniaparaati. Projekteerime nägemuse diapositiivi dekoratsioonile transformaatoriga, reostaadiga aeglaselt voolu sisse lülitades ja samuti aeglaselt kustutades.

Stseene, kus kogu lavapilt tuleb esitada nägemusena või kus peame nägemusena lavale saatma liikuva ja kõneleva näitleja, teeme nähtavaks läbi tülli või marli.

Nägemuslikus lavapildis sünnib tegevus laval helesinise marlist või tüllist vaheriide taga. Eespool vaheriidet peab valitsema pimedus. Tagapool vaheriidet tegevuse valgustamiseks tarvitav lavavalgus peab olema nii juhitud, et

Joonis 109.

see ei langeks vaheriidele. Avanud eesriide pimeduses ja vaheriide taga valgust vähehaaval tugevdades, saame müstiliselt õhulise hajuvate kontuuridega lavapildi.

Juhtudel, kus näitleja peab nägema laval ilmutust, toimime järgmiselt: Valime oma lavakujundis eseme või dekoratsioonis koha, mis sobib nägemuse ilmutamiseks. Selleks kõlbab näiteks uks, nišš, seinal rippuv maal, põõsas, müüri osa jne. Valmistame selle eseme või dekoratsiooni osa marlist või tüllist. Marli maalime aniliinvärvidega samasuguseks dekoratsiooniga. Valgustatud laval, s. o. kui valgus langeb marlile eest, ei ole see läbipaistev. Kui pimendame lavavalgust, valgust marli taga aga tugevdame, muutub marli-tagune tegevus nähtavaks. Valguse reguleerimist teostame transformaatoriga (reostaadiga) aeglaselt, ja me saame rahuldava efekti ilmuvast ja haihtuvast nägemusest ehk ilmutusest.

Liikumise efekt lavakujundamisel.

Liikuvus lavapildis, näit. pilved, vesi, raudteerong, laev jne., mis on antud õigel kohal ja ajal ning esitatud liialdamata, tõstab etenduse mõjukust.

Dünaamiline lavataevas, s. o. lavapildi kujundamine liikuvate pilverüingastega, on olnud lavakujundajaile suuri-
maks probleemiks. Seda on tehtud sadadesse meetritesse küündivate maalitud taevaprospektide, rullide ja pilvedega aplitseeritud tüllkangaste liikumapanemisega.

Nüüd kasutatakse lavatehnika viimase saavutusena selleks eriti konstrueeritud projektsiooniaparaati, filmi ja värvilist fotot. Suuremate teatrite lavataevas oma õhulise dünaamikaga ja koloriidi nüanssidega ei jäta enam midagi soovida.

Need spetsiaal-sisseseaded on isetegevuslikule näitelavale praegu veel kättesaamatud; seepärast tutvume primitiivse, nn. «pilvetrumliga», mida on suutelised valmistama kõik väikelavad (joon. nr. 109).

«Pilvetrummel» koosneb teljel tiirlevast, laiguliseks maalitud, läbipaistvast silindrist. Silindrisse monteeritud valguspunkt heidab valguslaike horisondile läbi laigulise läbipaistva silindripinna. Silindri aeglasel tiirlemisel liiguvad valguslaigud ringhorisondil pilvedena.

Värvilaigud maalitakse tsellofaanile aniliin-, foto- või ostvald-värvidega. Nende puudumisel võib selleks kasutada ka harilikke vesivärve, kuigi need oma läbipaistmatuse tõttu ei ole sobivad.

Enne värvilaikude — pilvede — maalimist tsellofaanile kleebitakse trumli mõõdetele vastav tsellofaanipoogen siledale lauale või vineertahvlile 1 cm laiuselt üle ääre. Kleebitud tsellofaan, kuivades pärast maalimist, tõmbub sile-

Joonis 110.

daks. Kuivanud tsellofaan lõigatakse kleebitud äärt mööda lahti.

Olenevalt maalitud laikude kujust võimaidub meil, «pilvetrumli» tsellofaani vahetades, saavutada vaheldust horisondil liikuvates pilvedes. Joonisel nr. 110 on toodud näitena kaks pilveriba.

«Pilvetrumli» valmistamiseks võib kasutada tsellofaani, tsellooni, isegi klaassilindrit või klaasribadest koostatud mitmetahulist prisma. Tselluloidi selleks otstarbeks mingil juhul kasutada ei tohi, tema kerge süttivuse tõttu.

«Pilvetrumlit» (joon. nr. 109) valmistades teeme trumli läbimõõdule vastava plekist ketta umbes 3—5-sentimeetrilise servaga. Äär on vajalik tsellofaansilindri kinnitamiseks. Valminud ketas jääb trumli ülemiseks otsaks. Trumli alumise otsa jaoks valmistame trumli läbimõõdule vastava plekkvitsast võru. Võru kinnitatakse tsellofaansilindri alumise ääre külge. Võru oma raskusega pingutab tsellofaansilindrit.

Trumli tiirlema panemiseks monteeritakse ülemise ketta juurde vedrumehhanism või nõrgajõuline elektrimootor. Trumli käigu aeglustamiseks monteeritakse sinna juurde hammasrataste ja tiguvintide süsteem, olenevalt mootori tiirude arvust. Kättesaadavuse pärast on trummel koos mootoriga monteeritud vastavale hoidjale, millega «pilve-

trummel» kinnitatakse eri-ripplatile, valgustusraamile või plokiga lava lakke.

Läbi trumli lahtise põhja paistva valguse katmiseks valmistame trumli läbimõõdust suurema plekist katte. Katte kõrgus on reguleeritav. Sellega reguleerime trumli valguse kõrgust horisondil. Katte serv on lõigatud sakiliseks, mis pehmen dab valgus- ja varjujoont horisondil.

Valgustuspunkt on asetatud trumlis võimalikult trumli saalipoolse külje lähedale, suurendades seega vahemaad valgustuspunkti ja valgustamiseks vajaliku trumli külje vahel; mida kaugemal asetseb valgustuspunkt maallitud tsellofaanist, seda selgemakontuurilised tulevad valguslaidud, s. o. pilved horisondil.

«Pilvetrumli» valgust saame horisondil mitmekesisistada, kui lisame sellele veel horisondilaternate värvilise valguse.

Tegevust liikuval omnibusel, rongil, laeval jne. saame edasi anda teatavate esemete liigutamise foonil või liikuva panoraamiga (joon. nr. 111). Liikuva omnibuse kujundamisel sõidavad rullidel telefonipostide kujutused teatava ajavahemiku järel omnibuse akende tagant mööda, vastassuunaliselt omnibuse liikumi-

Joonised 111 ja 112.

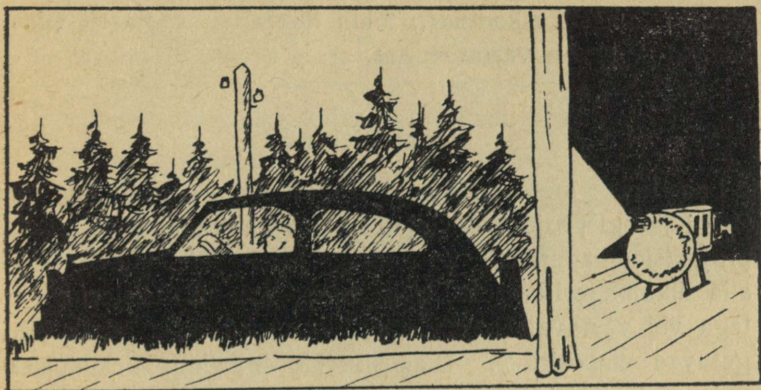
sele. Saalist vaadates saame mulje, et omnibus liigub möö-
daliikuvate telefonipostide kiirusega. Nii võime akende
tagant mööda libistada ka puid, põõsaid jne.

Lavapildis, kus liikumine on nähtav piiratult, näiteks läbi
vaguni- või laevakajuti-akna jne., võib seda edasi anda
vastava pöörleva maketiga. Joonisel nr. 112 näitena antud
lavapilt kujutab jõelaeva-kajutit. Kajutiaknast libiseb
mööda vastaskalda panoraam. Selleks on panoraam maa-
litud lõuendile või papile, mille kõrgus on selline, et ei pais-
ta aknast läbi ei alt ega ülalt. Panoraam katab aknast
paistva vaate ja on asetatud pöörlevale kettale. Panoraa-
mi maaling on teostatud sellisel, et selle korduvus ei ole
silmatorkav. Selline panoraamiga tiirlev ketas akna taga
annab meile võimaluse kogu vaatuse vältel anda lavapilti
liikuvana, dünaamilisena.

Õiste lavapiltide juures, kus on vaja märkida liikuvat
tegevuspaika, saavutame seda üksikute lampide (ka tasku-
lambi) valgust üle akna juhtides. Sõitu läbi linnatänavate
märgime mõningate värviliste valguste juurdelisamisega.

Projektsiooniaparaadiga on liikumise kujundamine ker-
gem. Selleks pole vaja valmistada eri-dekoratsioone ega
rakendada nende liigutamiseks töölisi. Projektsiooniapa-
raadiga saame seda teha kas lintdiapositiiviga või ketas-
diapositiiviga. Lintdiapositiiv kujutab endast pikka klaasist
või tselloonist riba, millele on maalitud vajalik panoraam.
Riba aeglaselt ja sujuvalt projektsiooniaparaadis (diaposi-
tiivi raamis) edasi nihutades, saame ekraanile liikuva pildi.

Sama otstarvet täidab klaaskettale maalitud pano-
raam, mis moodustab kinnise ringi. Kui kasutada ketast
diapositiivina, libiseb see soovitud kiirusega tiireldes pro-
jektsiooniaparaadist läbi, selleks eriti kohandatud diaposi-
tiiviraami-hoidja avas. Ketta abil projekteerides võime

Joonis 113.

saavutada isegi sellist efekti, kus auto, tank jne. (joon. nr. 113) kihutab suure kiirusega laval. Selleks valmistatakse vastava sõiduki mudel või ainult siluett, mis asetatakse ekraani ette. Sõidukis olivad asuvad silueti ja ekraani vahele. Projekteerimine toimub ekraani tagant. Ekraani läbipaistvuse tõttu on projekteeritud liikuv panoraam saalis nähtav. Siluett, seistes liikuva panoraami ees, jätab vaatlejasse liikumise mulje.

Tegevust lendavasse lennukisse viia võimaldab meil eespool kirjeldatud primitiivne «pilvetrummel». Selleks vajame maalitud lennuki siluetti, mille taga istub näitleja vastaval istmel. Siluett tõstetakse nähtamatute trossidega põrandast teatavale kõrgusele, pannakse pilved ringhorisondil lennukile vastassuunas tavalisest kiiremini liikuma, ja ongi saavutatud illusioon pilvedel kihutavast lennukist. Efekti suurendamiseks muudame trosside abil len-

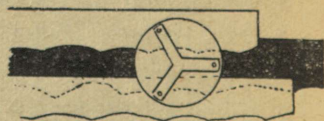
nuki seisundit, et märkida sõidu kurve, ja lavale maalime madala maastiku-kontuuri, mida libistame aeglaselt edasi lennuki liikumise vastassuunas.

Lainetav meri.

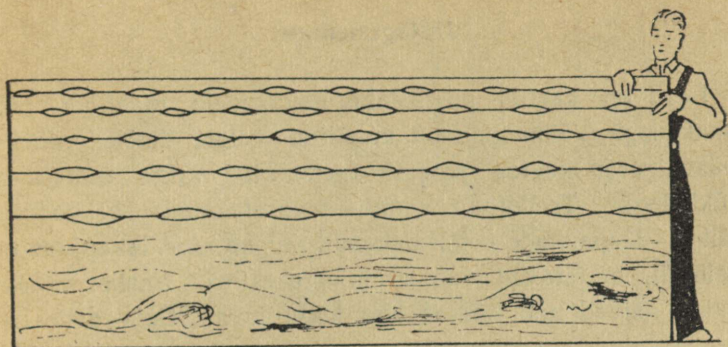
Lainetava mere illusiooni saamiseks annab parima efekti jällegi projektsiooniaparaat. Selleks on tarvis panna projektsiooniaparatis 2—3 diaposiitivi vaheldumisi ülesalla liikuma eri-kassetis, mis on varustatud ekstsentrikutega või vastavate kangidega. Viimased tõstavad ja langetavad diaposiitive. Diaposiitivide maalingute läbipaistvate ja läbipaistmatute laikude ristuv siblimine manab ekraanil esile vastavalt joonise iseloomule kas virvenduse või lainetuse.

Isetegevuslikul laval, millel puudub vastavate eelteadmistega lavakujundaja, võimaldub lainetusefekti saavutada ka maalitud vahenditega, seda muidugi ainult piiratud ulatuses, teatavas väikeses lõigus. Selleks näiteid:

1. Meri on maalitud 2—4 rullile (joon. nr. 114), mis pannakse pöörlema inimjõul, vändates. Arvestades perspektiivi, on esimesele rullile maalitud suuremad lained, s. o. värvilaigud, järgmisele väiksemad ja viimasele veel väiksemad. Rullid, asetatud teatava tõusuga üksteise taha, loovad sobival valgusel päris rahuldava illusiooni lainetavast merest.

Joonised 114 ja 115.

Joonis 116.

2. Sama efekti annab kolm või rohkem lainetavaks mereks maalitud raami, mis liiguvad vastassuunas üksteise ees (joon. nr. 115) ja mille vahele on asetatud valgustatud valgustuspunktid.

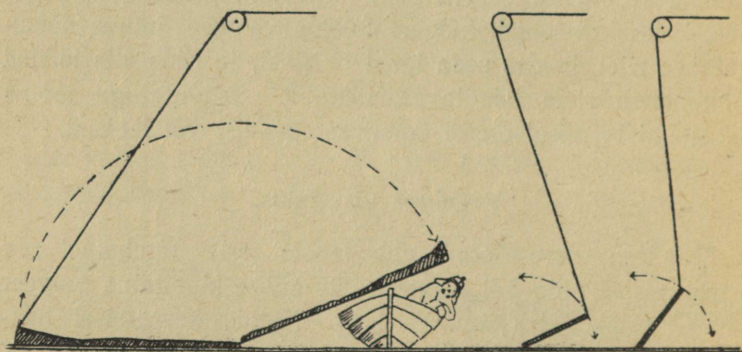
3. Lavapiltides, kus tegevus sünnib merel, näiteks paadis või laevas, võib päris rahuldavate tagajärgedega kasutada lava katvat õhukest riidet, millele on peale maalitud laineid kujutavad värvilaigud. Riie kinnitatakse mõningatest kohtadest paadi külge. Sobiva valguse juures õõtsutatakse riidet, hoides seda igast nurgast, ja riide alla löödud õhk paneb riidet lainetavalt liikuma. Saavutatuga loome illusiooni tormisel merel õõtsuvast paadist või laevast.

Veepinna virvendus.

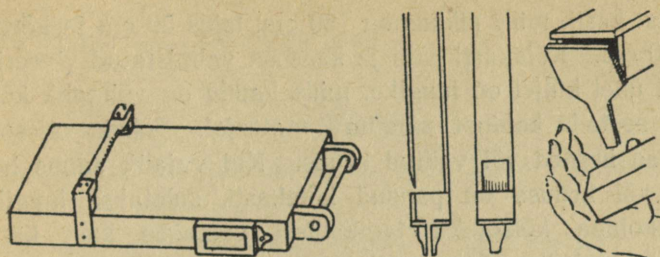
Maalitud mere fooni ehk tausta ette tõmbame rea paralleelseid niite või traate, mille külge kinnitame valgust plekist ribakesed (joon. nr. 116). Niitide keeramisel hakkavad plekiribakesed liikuma. Lavavalgus peegeldub liikuvatel plekiribakestel, ja tekib usutav mulje valguse virvendusest veel.

Jäälagunemine.

Lava on kaetud püstikdekoratsioonidele maalitud jää-
pankadega. Jääpangad on maalitud valge, sinise, roheka
nüansiga ja kaetud paiguti kortsutatud valge tsellofaani
tükkidega. Tsellofaan annab dekoratsioonile kristallilise
läike. Jääpankade dekoratsioonid on jaotatud lavapõrandal
selliselt, et jätavad vabaks mängusektori. Saalist vaada-
tuina näivad nad täitvat aga kogu lava. Dekoratsioonid
on asetatud lavapõrandale kas täiesti horisontaalselt — siis
võib neile ka astuda — või teatava nurga all. Dekoratsi-
oonide ülemistest otstest kulgevad peened nähtamatud tros-
sid ripplattidele või läbi plokirataste tagasi lavale. Lavalt
on võimalik dekoratsioone vajaduse korral tõsta ja lange-
tada. Hingedega raami alumises ääres on dekoratsioonid
kinnitatud põranda külge. Jäälagunemise-stseenis teatavat
dekoratsioone gruppi tõstetakse, teist jälle langetatakse,
tehes seda ka üksiku jääpangaga. Kogu lavapildis algab

Joonis 117.

Joonised 118 ja 119.

aju jääpankade korratu liikumine, mis loob vaatlejas illusiooni lagunevast jääväljast.

Juhul, kui mõni tegelane või paat peab ajujääs hukkuma, on tarvis kadumiskoha lähedale asetada sellise suurusega jääpanga dekoratsioon, mis hukkujat või paati hiljem katab.

Joonisel nr. 117 toodud skeemilises näites hukkub paat jääpankade vahele koos tegelasega. Selleks on paadi ette asetatud jääpanka kujutav dekoratsioon. Dekoratsiooni saalipoolne serv on kujundatud plastiliselt, et anda edasi jääpanga paksust. Dekoratsiooni tagumine serv on hingedega kinnitatud põranda külge. Hukukumismomendil tõstetakse dekoratsiooni saalipoolne serv trossi abil põrandalt üles vertikaalseisundisse. Siit edasi langeb ta inertsi ja raskustungi tõttu paadile, kattes selle koos seesolijaga. Paadisolija kummardub sel hetkel paati, kui «jääpank» langeb temale. Efekt paistis vaatlejale saalis sellisena, et paat vajus koos seesolijaga.

Merekohina kõlaefekt.

Selle taotlemiseks valmistatakse resonator ehk kõlakast (joon. nr. 118). Resonatoriks kasutatakse madalat

kinnist kasti, mille pikkus on 150 cm, laius 50 cm ja kõrgus 7—10 cm. Kõlakasti põhi ja kaas on valmistatud vineerist. Kasti ühel küljel on luugike, mille kaudu on võimalik kõlakasti asetada kohinat sünnitav materjal. Selleks on sobivaimad herved või valitud kruus. Kui vajalik annus herneid või kruusa on pandud kõlakasti, suletakse luugike. Merekohina kõlaefekti taotlemisel võetakse kast kätte, hoides kinni ühe käega kasti otsas asetsevast ja teise käega kasti peal olevast käepidemest. Efekti sooritamisel kallutatakse rütmiliselt kasti üht otsa üles, teist alla jne.

Sireenid.

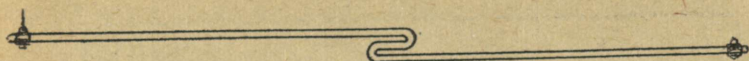
Sireenide imiteerimiseks kasutatakse suurlavadel sageli päris sireene, kasutades nende tööle rakendamiseks elektrit, suruõhku või auru. Sireenid asetatakse vastavatesse kastidesse, mille avaneva uksega on võimalik reguleerida sireeni tugevust.

Kaugel oleva laeva ja muude sireenide heli imiteerimiseks sobivad hästi ka oreliviled (joon. nr. 119). Orelivile hääle kõrgust võime reguleerida kas käega vile otsa vastavalt sulgedes või kasutades selleks vile otsa monteeritud vineerklappi. Kõrgeima heli annab suletud otsaga vile; mida rohkem avaneb vileots, seda madalamaks muutub heli.

LAVAEESRIIETE KÄSITAMINE.

Näiteid lavaeesriide ja -vaheriide kinnitamise, avamise ja sulgemise viisidest:

Tõstetav ja allalastav lava-vaheriie, mis on kinnitatud ripplatile tõmmikute süsteemi abil, võimaldab pimedal laval edukalt publikule nähtamatult pilte vahetada, kuid ei sobi

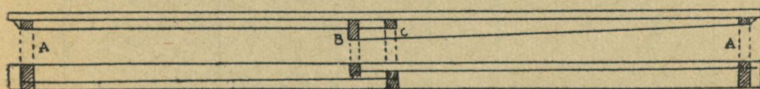

Joonis 120.

üldiselt, sest eesriide avanedes näeb publik esmalt lava pörandat ja näitlejate jalgu.

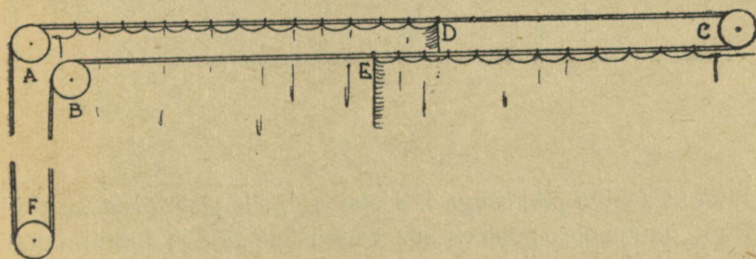
Märksa parem on kahele poole avanev eesriie. Sellise eesriide rakendamine võiks toimuda alljärgnevalt:

a) Rõngastatud eesriie liigub raudtorul, mille keskkohal

Joonis 121.

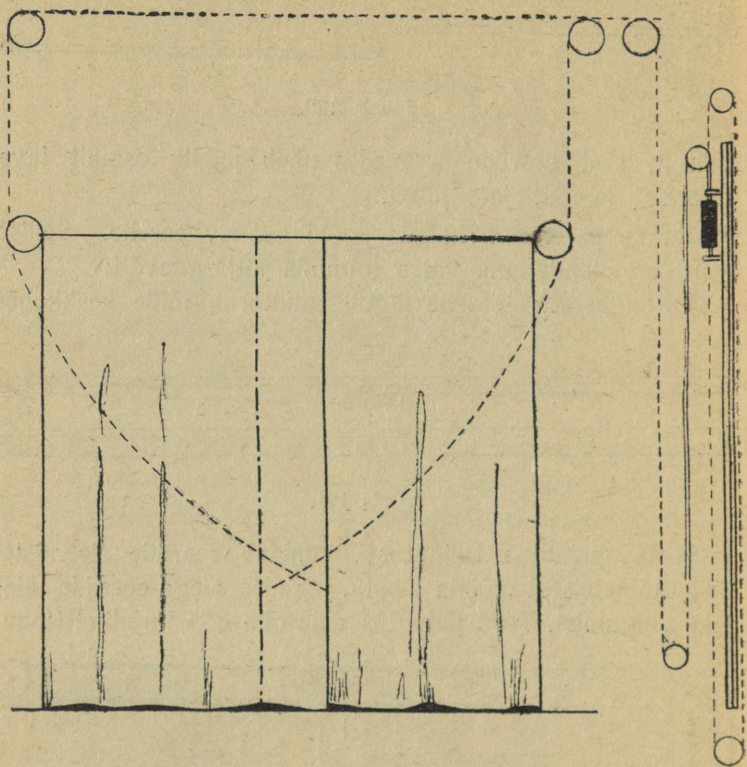
on vastav painutus. Painutus võimaldab eesriide sisemistel äärtel teineteisest mööda joosta, tagades seega eesriide täielikku sulgumist. Toru painutus võib olla «S» kujuline (joon.

Joonis 122.

nr. 120). Eesriide servad peavad jooksuma vaheliti vähemalt 0,5 m.

b) Rõngastatud eesriie liigub latile kinnitatud traadil (skemaatiline joonis nr. 121). Traatide ühed otsad kinni-

Joonis 123.

tatakse sobiva pikkusega lati otstesse, siis pistetakse kumbki traat omapoolse pooleesriide rõngastest läbi ja kinnitatakse lati keskele löödud kloppidele B ja C. Ülemine klopp peab olema alumisest niivõrd kõrgem, et liikuva esriide rõngad kinni ei hakkaks. Eesriiet kandva traadi pingutamine toimub plokkide A abil.

Kahele poole avanevate esriiete käsitamiseks ühest nööri (ühest kohast) varustatakse esriided vastavate

ringnööridega (joon. nr. 122). Selline ringnäär kinnitatakse alljärgnevalt:

Kokkutõmmatud (suletud) eesriide sisemised rõngad E ja D kinnitatakse ringnööri külge ja välimised C seina külge. Näär ise jookseb üle plokirataste. Kui tõmmata ringnööri harust A, avaneb eesriie; kui aga tõmmata harust B, sulgub eesriie.

Joonisel nr. 123 on skemaatiline näide kahele poole tõusvalt avanevast lavaeesriidest.

LAVATEHNILISI OSKUSSÖNU.

A

aktsid — külgriputised.

alumiiniumtaevas — alumiiniumist valmistatud lavataevas ehk ringhorisont.

areenlava — lava, mille ümber publik istub amfiteatriliselt tõusvaid istmeteridadel.

Areen-tornlava — sama, mis eelmine, kuid torniga keskel.

arlekiin — esimene, prostseeniumi- ehk eeslava-tagune sofitt või tervet lavapilti ka külgedelt raamiv mantel.

aste — dekoratsiooniosa (püstik), mida tarvitatakse kas üksikult või treppide ja trepistike koostamiseks.

auruaparaat — eriline seadis laval auru tekitamiseks.

B

butafooria (pr.) — rekvisiidid, lavatarbed.

D

dekoratsioon — lavapilt, tihti ka lavapildiosa; **dekoratsiooni-ait** — ait dekoratsiooniosade alalhoidmiseks kas teatris endas või väljaspool teatrit; **dekoratsiooniosad** on: kulissid, püstikud, riputised, trepid jne. **dekoratsiooniproov** — eriti lavapildi kontrollimiseks määratud tehniline proov.

E

eesriidenöör — nöör või köis, mille abil eesriie ette lastakse ja eest ära tõmmatakse.

eesriie. Etenduse vaheaegadel lava vaatesaalist lahutavat riiet nimetakse peaesriideks. Selle ette käib paljudes teatris veel tulehädahoju vastu kaitsev raudeesriie. Vaherüie tuleb ette siis, kui laval sünnib kiire dekoratsioonivahetus, mida ei taheta publikule näidata. Ta võib ka ette tulla lihtsalt selleks, et sümboliseerida teatava ajavahehiku möödumist.

F

foon (pr. fond) — lava tagaplaan, taust.

G

gaasloori tarvitatakse suuremais teatris selleks, et temale projekteerida udu ja pilvi, kui see peab sündima loori taga teostatava ümberehituse varjamiseks.

H

horisondilatern — eriti lavataeva valgustamiseks määratud latern;
horisondivalgustus — eriti lavataeva valgustamiseks määratud üles-
tõmmatav ja mahalastav laternate komplekt (ripplaternad);
horisont — ringhorisont.

I

illusioon (lad.) — meeltepete, lummutus; illusioonlava — vanaaegne liht-
sate abinõudega kiireid muuteid võimaldav lava.

inspitsient — isik, kes etenduse ajal valvab, et kõik sünniks nii, nagu
see näitejuhi poolt on määratud, ja tarbe korral teeb sellks korral-
dusi; proovide ajal on inspitsient näitejuhil abiks. Ta täidab sageli
ka rekvisiitori ülesandeid,

K

kabukilava — inimjõuga alt pööratav pöördlava.

kaksik-kordlava — kahekordne vajuklava.

kaldpoodium — kallakuga poodium, suurem või väiksem.

kandelatt — püstikul see latt, mille abil teda transportimisel kantakse.

kastlava — nelinurkne, peaasjalikult kulisside, prospektide ja poogna-
tega töötav lava, mis lõpeb raudeesrüidega ega tunne tema ette ja
koguni publikusse ulatuvat esilava, vaid moodustab n.-ö. ainult
„vaatekasti”.

kašeeriija — plastiliste dekoratsioonide, rekvisiitide, ka parukaosade val-
mistaja.

kašeerima — ülalnimetatud plastilisi lavatarbeid valmistama.

kašeering — plastiliselt valmistatud dekoratsiooniosa, parukaosa ja
rekvisiit.

kesklava — lava keskmine, peaasjalikult mänguks kasutatav osa.

kiilpoodium — kiiluna kitsamaks minev, sageli kallakuga, suurem või
väiksem poodium.

kondensor (lad.) — valgusekoondaja.

kulissid (pr.) — teatavate vahemaadega laval ülespandavad või -riputatavad seinad (lõuendiga ületõmmatud puuraamid), mis lõpetavad lavavälja küljelt; **kulissilava** — kastlava; **kulissivanker** — nüüd vaid harva tarvitav lavapõranda all liikuv sõiduk kõrgete dekoratsiooniosade edasitoimetamiseks laval.

„kuulipilduja” — raksumasin.

käsiprojektor — käes kantav väike helgiheitja.

külgekardin — külgekattena ülesriputatav lavakardin.

külgate — lavaküljelise „lõbipaistvuse” vältimiseks tarvitatav püstik (kuliss) või riputis (kardin jne.).

L

laegaslava — lava, mille dekoratsioonid on üksteise sisse „laegastatud”, s. t. vähemapinnaline dekoratsioon on ehitatud suuremapinnalise ette ja sisse.

lava — ühe põranda kõrgendatud osa või põrand ise, mis on määratud ettekannete korraldamiseks; **lava ava** — harilikult nelinurkne väljalõige lava neljandas seinas, mille kaudu vaatajale avaneb vaade lavapildile ja mängule; lava ava moodustab enesest ühtlasi lavaraami; **lavakardin** — kas ühevärviline või muustriga või gobeläänitaoliselt mõne stseeni kujutusega riidest riputis, mida tarvitatakse kas kogu lava laiuselt (prospektkardin) või ainult külgakatteks (külgekardin); **lava kõrgus** on kolmelaadne: lava-avause kõrgus, lavataeva ehk ringhorisondi kõrgus ja nõõrlae kõrgus — kõik põrandast arvatud. Fr. Kranichi järgi („Bünentechnik der Gegenwart”) on lava siis ehitatud õigesti, kui lavataeva kõrgus (X) vastab valemile:

$$\frac{X}{Z + H} = \frac{V}{Z},$$

kusjuures meetreis Z = esimese vaatajarea kaugus lavaavast, V = lava ava kasutatav kõrgus; H = lavataeva kaugus lava avast; **lava laius** — vahemaa lava kummagi külgešina vahel, mida ei tohi ära vahetada lava ava laiusega; **lavalift** — laval näitlejate, dekoratsioonide jm. lavale tõstmiseks ja sealt eemaldamiseks kasutatav tõstuk; **lavamaastik** — dekoraatori poolt dekoratsiooniosadest skitsi alusel loodud ja ülespandud või ülesehitatud maastik; **lavamasinad** — kõik laval dekoratsiooniosade või dekoratsioonide kohaletoimetamiseks, tõstmiseks, allalaskmiseks, liikumapanemiseks ja eemaldamiseks tarvitavad mehaanilised ja poolmehaanilised seadised; **lavameister** — dekoraatori näpunäidete järgi töötav tehniline jõud, kelle pealesandeks on dekoratsioonide ülesseadmise (ehituse)

järele valvata ja seda juhtida, samuti valvata selle järele, et lava tehnilised seadmed oleksid alati korras; **lavapilt** — üksikuist dekoratsiooniosist moodustatud stseeniline pilt, üldiselt lavadekoratsioon; **lavaplaan** — lava põhijoonis; **lavapool** — tehnilise tööjaotuse mõttes jaotatakse lava paremaks ja vasakuks lavapooleks; **lavapuur** — dekoratsiooniosade, harilikult püstikute lavapõrandale või üksteise külge kinnitamiseks tarvitav puur; **lavapõrand** — tehnilises suhtes lavapildi alus; **lavataevas** (horisont, ringhorisont, ringkaar) — taeva illusiooni tekitamiseks määratud mehaaniline seadis moodsais teatris. Peaaegu kuni 20. sajandi alguseni maaliti õhku ja pilvi lavapildis prospektidele ja soffittidele. Muuteid saavutati kas mehaaniliselt tumedamate soffittide allalaskmisega või optiliselt värvide vahetusega valgustuses. Pärast kasutati panoraamseadiseid, tõmmates vaataja silme eest mööda gaaslooridele õmmeldud pilvi. Nüüd töötavad ainult üksikud teatrid veel pilveesriietega. Siis hakati tarvitama peaaegu nelinurkset lavataevast, mis aja jooksul muutus ikka laiemaks ja kõrgemaks, ühtlasi poolringikujuliseks ettepoole sirgelt jooksvate harudega. Kõige halvemaks teisendiks osutus kindel „kuppelhorisont”, millele pärast järgnes liikuv kuppelhorisont rauast talastikuga. Lavataevast kasutati alguses (peaaegu iga lavastuse jaoks uuesti) maalituna, siis valgena, kuna praegu loetakse kõige paremaks vähesel määral sinakat. Lavataevaid on kas (harilikult mootori abil) lahti- ja kokkurullitavaid või (hüdraulisel teel) ülestõmmatavaid või ka (väiksemais teatris) paigalpäisivaid. Kõige otstarbekohasemaks lavataevaks loetakse praegu ülestõstetavat **alumiiniumtaevast**, millel on järgmised paremused: 1) tuleohtu ei ole; 2) tema alumisi plaate saab 2 meetri kõrgusel eemaldada, nii et igal pool saab teha käike; 3) voltide ja seega varjude tekkimine on võimatu; 4) rikutud üksikuid plaate on kerge asendada uutega; 5) teda saab eeslava suunas põiki ära lõigata, mis riidest lavataevaste juures on võimatu, nii et võib õige suurel määral kasutada külgprojektoreid; 6) taevatähti võib kindlalt sisse ehitada; 7) lükklavu võib otsekohe pärast eesriide langemist sisse sõidutada.

M

makett — lava (dekoratsiooni) mudel.

müraplaat — laval müraefektide (näit. liikuva rongi, raudteejaama, kap-pavate hobuste jne.) tegemiseks valmistatud grammofoniplaat.

N

nöörlagi ehk nöörpööning — lavapealne ruum, mis sisaldab plokke, rulle ja tõmmikuid, mille abil riputised nööridega üles tõmmatakse ja alla lastakse.

P

panoraam — ringvaade; ringmaal; ringmaalina valmistatud kinnine, aga ka lava taustal vaataja silme eest mööda tõmmatav maastiku- või linnadekoratsioon; **panoraamlava** — peaasjalikult ülalnimetatud dekoratsioone kasutav lava.

pilveaparaat — seadis liikuvate pilvede lavataevale projitseerimiseks.

plastika — kitsas mõttes: kujude vormimine pehmest ainest, laiemas mõttes: raidkunst.

plastilised osad (tükid) — plastiliselt (kehana, mitte pinnana) valmistatud dekoratsiooniosad (kaljud, puud jne.) vastandina maalitud dekoratsiooniosadele.

projektsioon (lad.) — piltide optiline kandmine selleks vastuvõtlikule, harilikult valgele pinnale projektsiooniaparaadi abil.

projektsiooniaparaat — aparaat, mida tarvitatakse selleks, et joonistusi või päevapilte tugevasti suurendatult esitada, harilikult valgel pinnal. Iga aparaat sisaldab: 1) tugeva valgusallika, 2) kondensori, mis valgusallikast väljunud kiiri koondab diapositiivile, ja 3) objektiivi, mida saab reguleerida nii, et projitseeritava eseme kujutus ilmub ekraanile soovitud teravusega. Teatris on projektsiooniaparaadid eriti dekoratsioonide loomisel („valgusega maalimisel”) väga tarvitatavad.

prospekt (lad.) — riputis; **prospektkardin** — lava kogu laiust kasutav, vaheriidena või tagaseinana tarvitatav lavakardin.

R

ramp (pr.) — lavapõranda publikule kõige lähem äär ja selle lampide rida, mis võimaldab alt valgustust (rambivalgustust). Rippuv — sofititaoliselt ülestõmmatav ja allalastav lampide rida üle kogu lava laiuse.

riplatt või -toru — puust või rauast kogu lava laiusel tõmmikuga ülestõmmatav ja allalastav latt riputiste ja valgustusseadiste, tarbe korral ka muu vajaliku kandmiseks.

regulaator — seadis lavavalgustuse reguleerimiseks e. korraldamiseks; lavakorraldaja.

rekvisiidid — näitlejale mänguks tarvisminevad lavatarbed, tarvikud.
riputis — ripplatile või -torule riputatavad dekoratsiooniosad. Riputiste hulka kuuluvad: külgriputised, ainult mõne meetri laiused, nagu näit. külgkardinad, rippuvad puud jne; üle kogu lavalaiuse tarvitatavad kardinad ja loorid (gaasist); poognad (lõuendist, jätavad vabaks keskmise läbivaate tagaseinale), poolpoognad; tagaseina moodustavad prospektid; riputis on ka lavataevaks, kui ta on üles-tõmmatav. Kui riputis ringkujuliselt haarab endasse lavapildi, kuid ei ole mitte lavataeva-taoliselt valget või helesinist, vaid muud värvi, siis nimetatakse seda ringprospektiks; kui riputis võtab enda alla lavapildi ülemise laiuse, siis on ta sofitt.

S

siluettdekoratsioon — eest nõrgalt valgustatud või valgustamata lava puhul tagant tugevasti valgustatud dekoratsioon, mis seetõttu mõjub siluetina.

sirmid (lavasirmid) — liik püstikuid.

stiil — teatav omapärane „joon“, teatav väljenduslaad, ka kunstiteose esteetiline „karakter“. Kunstiteos on stiilne siis, kui tal on kindel, terviklik, ühtlane iseloom. Tehakse vahet mitmesuguste stiililiikide vahel, vastavalt neile mitmesuguseile tegureile, mis tingivad kunstiteose iseloomu. Igal ajajärgul ja igal rahval on oma stiil, mis on tingitud materjalist, tehnikast ja kunstiteose sisust.

stiliseerima — stiilipäraselt vormima; kujutavas kunstis loodusevorme kujundama kõige juhusliku ja ühekordse ärajätmisega, puhast põhikuju rõhutavas esituses.

T

taust — tagaplaan, foon.

tehnika — kunstis nende vahendite ja menetluste kogum, mida on vaja kunstiteose saavutamiseks.

toru — koonusetaoline valgustusaparaat, mis on määratud lava üksikute kohtade või tegelaste ülalt valgustamiseks.

treppnurk — astmeist või astmikest moodustatud seesmine nurk.

tuulemasin — seadis tuulesarnase müra tekitamiseks, kaht liiki: üle liikuva trumli tõmmatav õlitatud purjeriie või mootori abil käimapan-dav pillirookepikeste kombinatsioon.

SISUKORD.

	Lk.
Eessõna	5
Saateks	7
Mastaap	9
Lavaplaan	12
Kuliss	15
Uksed, aknad	25
Kulisside ja dekoratsioonide kinnitamine	29
Lavakardinad	36
Plastilistest dekoratsioonidest	51
Uste, akende jne. plastiliselt ehitatud orvad ehk nišid	62
Sambad	65
Poodiumid, trepid	67
Lavavalgustus	69
Jälgiv punktvalgustus	81
Valgusfiltrid	89
Perspektiivi rõhutamisest lavakujundis	89
Lavataevas	93
Projektsioon	96
Transparent	99
Lava mööbel	102
Optilistest ja kõlaefektidest laval	105
Vihm	105
Vihma kõlaefekt	106
Tuul	107
Välg	108
Müristamine	109
Tähistaevas	110
Kuuketas ja -sirp	110
Lumesadu	111
Nähtavad päikesekiired	111
Kivilõhkumine lõhkelaenguga	112

Nägemused ja ilmutused	113
Liikumise efekt lavakujundamisel	115
Tegevus liikaval omnibusel, rongil, laeval jne.	117
Lainetav meri	120
Veepinna virvendus	121
Jäälagunemine	122
Merekohina kõlaefekt	123
Sireenid	124
Lavaeesriiete käsitlemine	124
Lavatehnilisi oskussõnu	128

Vastutav toimetaja A. Saukas.

Keeleline toimetaja E. Nurm.

Ladumisele antud 23. XI 1946. Trükkimisele antud 10. III 1947. Paber 56:79 cm $\frac{1}{16}$. Trükiarv 2200. Trükitähti trükipoognas 32 560. Trükipoognaid 8,5 + 1 lisaleht. Arvutuspoognaid 6,8. MB-02657. Trükikoda „Hans Heidemann“, Tartu, Vallikraavi 4. Tellimise nr. 1767.

На эстонском языке.

В. Пейль. Начатки оборудования и художественного оформления сцены.

1. 11.

Rbl. 10.—

A-16365
4

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00544509 5

Rbl. 10.—

A-16365
H

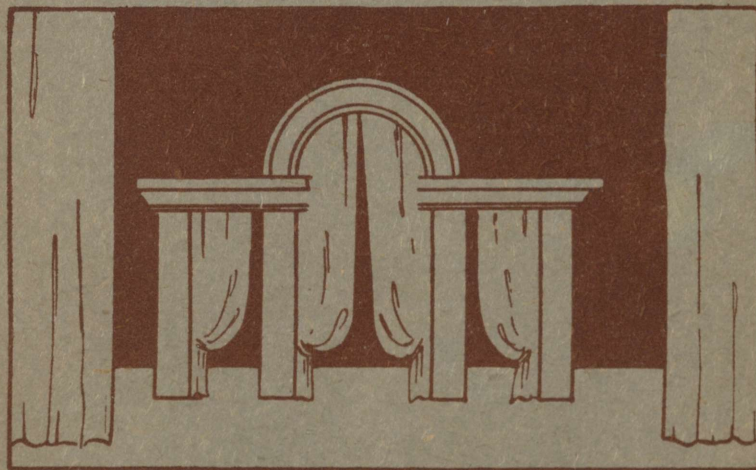
A-16365

Duplum

VOLDEMAR PEIL • LAVAKUJUNDAMISE ALGEID

Voldemar Peil

LAVAKUJUNDAMISE ALGEID

RK

„I L U K I R J A N D U S J A K U N S T“

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00544509 5